

2023:17

LIVSPUSSLET SOM INTE GÅR IHOP

En uppföljning av det jämställdhetspolitiska delmålet om en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet

Jämställdhetsmyndigheten

Göteborg, oktober 2023

Rapport 2023:17

Dnr: ALLM 2021/449

Har du frågor om denna publikation, kontakta:

Johan Kaluza, Lars-Gunnar Engström, Malin Allert, Jens Sandahl

Telefon: 031 392 90 00

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord.....	5
Sammanfattning.....	6
Kvinnor utför mer obetalt hemarbete än män.....	6
Kvinnor ger mer omsorg än män till de egna barnen.....	6
Kvinnor och män har inte möjlighet att på lika villkor ge omsorg till äldre och andra närstående.....	6
Möjligheten att få omsorg är ojämnt fördelad mellan kvinnor och män.....	7
Förslag som syftar till att förbättra måluppfyllelsen.....	7
En uppföljning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet.....	8
Vad en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet innebär.....	8
Vägvalen i uppföljningen.....	10
Läsanvisningar.....	11
Arbetet i hemmet fördelas på ett traditionellt sätt.....	13
Det obetalda hemarbetet är ojämnt fördelat mellan kvinnor och män.....	15
Den ojämna fördelningen av sysslor i hemmet framträder redan hos flickor och pojkar.....	19
Äldres hemarbete skiljer sig inte markant från övriga befolkningen.....	20
Föräldraskapets lycka och utmaningar.....	22
Kvinnor ger fortfarande mer omsorg än män under barnets första levnadsår.....	22
Kvinnor påverkas mer negativt än män under förskoleåren.....	28
Kvinnor ger även mer omsorg till äldre barn.....	32
Kvinnor tar ett större ansvar än män för omsorgen om barn med funktionsnedsättning.....	36
När färre ska ta hand om fler ökar den obetalda omsorgen.....	40
Mer obetald omsorg när vi lever längre och äldreomsorgen begränsas.....	40
En ojämsställd anhörigomsorg.....	44
Kvinnor ger mer omsorg till närstående som är svårt sjuk.....	47
Den ojämsställda vardagen.....	49
Kvinnor anpassar sitt yrkesliv efter familjelivet.....	49
Det obetalda hem- och omsorgsarbetet påverkar kvinnors hälsa negativt.....	54
Kvinnors hälsa under graviditeten och efter förlossningen.....	57
Det obetalda hem- och omsorgsarbetet är ojämnt fördelat till kvinnors nackdel.....	60
Kvinnor utför mer obetalt hemarbete än män.....	60
Kvinnor ger mer omsorg än män till de egna barnen.....	60
Kvinnor och män har inte möjlighet att på lika villkor ge omsorg till äldre och andra närstående.....	61

Möjligheten att få omsorg är ojämnt fördelad mellan kvinnor och män.....	62
Jämställdhetsmyndighetens förslag för att jämna ut fördelningen av det obetalda hem- och omsorgsarbetet.....	62
Referenser	69
English summary	75

FÖRORD

Möjligheten att förena betalt arbete med familjelivet har varit centralt i den svenska jämställdhetspolitiken under lång tid. Genom en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet ska kvinnor och män få samma möjlighet att upprätthålla sociala kontakter, utvecklas på arbetsmarknaden och odla egna intressen eller ideella engagemang på sin fritid.

I regleringsbrevet för 2022 gav regeringen Jämställdhetsmyndigheten i uppdrag att följa upp utvecklingen i förhållande till det jämställdhetspolitiska delmålet om en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor. Den här rapporten är myndighetens redovisning av uppdraget.

Tidigt i jämställdhetspolitiken var det viktigt att frigöra kvinnor från hemmets arbete för att skapa förutsättningar för förvärvsarbete och ekonomisk egenmakt. Kopplingen mellan det betalda och obetalda arbetet finns fortfarande men idag förväntas, framför allt kvinnor, hantera båda områdena. Detta så kallade dubbelarbete riskerar att leda till stress som i många fall hanteras genom deltidsarbete och ibland sjukskrivning. Konflikten mellan förvärvsarbete och obetalt hem- och omsorgsarbete är därmed en högst aktuell jämställdhetsfråga som avspeglas i fler dimensioner av livet. Det hänger samman med såväl ekonomisk självständighet och hälsa som möjligheter till självförverkligande och samhällsdeltagande. Därför lämnar vi i denna uppföljning konkreta förslag som syftar till att jämna ut fördelningen mellan kvinnors och mäns obetalda omsorgsarbete om de egna barnen men även andra närstående.

Lena Ag

Generaldirektör

Oktober 2023

SAMMANFATTNING

Regeringen har gett Jämställdhetsmyndigheten i uppdrag att följa upp det jämställdhetspolitiska delmålet om en jämn fördelning mellan kvinnor och män av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Delmålet utgår ifrån att kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjlighet att ge och få omsorg på lika villkor.

Vi har utgått från regeringens formulering av delmålet när vi har genomfört uppföljningen. Det innebär att analysen berör områdena obetalt hemarbete samt omsorgen om barn, äldre och andra närstående. Vi bedömer även hur väl kvinnor och män har möjlighet att få omsorg på lika villkor. Utifrån vår tolkning av uppdraget och regeringens formuleringar kring delmålet är syftet med denna rapport att följa upp delmålet olika delar för att bedöma måluppfyllelsen. Om möjligt ska vi även komma med förslag för att förbättra utvecklingen mot målen.

Kvinnor utför mer obetalt hemarbete än män

I uppföljningen konstaterar vi att kvinnor fortfarande utför mer obetalt arbete än män. SCB senaste tidsanvändningsundersökning visar att den ojämna fördelningen av obetalt hemarbete främst kan härledas till vardagens hushållsarbete. Kvinnor diskar, lagar mat, städar och tvättar mer än män. Män utför dock mer underhållsarbete i och runt hemmet så som att montera möbler, måla samt installera ny teknik. Män lägger också mer tid än kvinnor på ekonomin och att underhålla bilen. Alla dessa aktiviteter tar tid att utföra men är sällanaktiviteter vilket får oss att dra slutsatsen att den tid som män lägger på ekonomi och underhållsarbete inte kompenserar för den tid kvinnor lägger på hushållsarbete. Det finns också en rad aktiviteter kopplade till hemmet som kvinnor och män gör i lika stor utsträckning. Dit hör aktiviteter som att sköta trädgården, utföra olika typer av ärenden, planera och organisera olika aktiviteter samt handla.

Kvinnor ger mer omsorg än män till de egna barnen

Oavsett vilket eller vilka mått vi tittar på är slutsatsen att kvinnor ger mer omsorg än män till de egna barnen. Kvinnor är mer föräldralediga än män och tar mer ledigt från jobbet för att vårda sjuka barn. Kvinnor ägnar också mer tid än män åt tillsyn av sina barn, och när föräldrarna separerar är det oftast kvinnan som tar det primära omsorgsansvaret. Att kvinnor tar ett större ansvar för omsorgen av de egna barnen, i kombination med att sköta en större del av hushållsarbetet, gör också att kvinnor har mindre utrymme att planera sin dag. Den dagliga omsorgen om barn tillsammans med exempelvis matlagning och diskning gör att kvinnor tillbringar en större andel av sin tid, jämfört med män, i eller i nära anslutning till hemmet. Dessa mönster framträder i tidigare undersökningar.

Kvinnor och män har inte möjlighet att på lika villkor ge omsorg till äldre och andra närstående

Den obetalda omsorgen till äldre och andra närstående är inom många områden relativt jämnt fördelad mellan kvinnor och män. Dock ökar kvinnors omsorg mer än mäns när omsorgsbehovet ökar. Kvinnors och mäns omsorgsarbete skiljer sig också åt när det

gäller vilken typ av omsorg de ger. Kvinnor tillbringar mer tid med att umgås med sina närstående och utföra tillsyn medan män i huvudsak ger omsorg i form av att praktiskt hjälpa till i och utanför hemmet. När kvinnor blir äldre tycks också deras omsorgsarbete öka, och kvinnor i övre medelåldern och uppåt utför därför mer omsorg om äldre och andra närstående än motsvarande grupper av män. Detta beror främst på att fler kvinnor än män ger intensiv omsorg till sina föräldrar och andra nära anhöriga.

Utöver fördelning av omsorgsarbete ser vi att kvinnor på flera sätt påverkas mer negativt än män då de ger omsorg till äldre och andra närstående. När omsorgsbehovet ökar hos anhöriga får kvinnor svårt att upprätthålla balansen mellan förvärvsarbete och obetalt arbete. Detta leder dels till att kvinnor går ner i arbetstid, dels till fysiska och mentala påfrestningar. En av de främsta orsakerna till ohälsa kopplat till den obetalda omsorgen är stress som i sig själv skapar påfrestningar men också bidrar till att personen väljer ohälsosamma val. Som konstaterats väljer kvinnor då bort exempelvis sömn, återhämtning och sociala relationer.

Möjligheten att få omsorg är ojämnt fördelad mellan kvinnor och män

Att ha möjlighet att få omsorg på lika villkor är svårt att mäta men om vi tittar på upplevd ensamhet, sociala relationer till vänner och anhöriga samt möjligheten till att få stöd i vardagen kan vi konstatera att möjligheterna att få omsorg är ojämnt fördelade mellan kvinnor och män samt mellan olika åldersgrupper i samhället. Yngre och äldre åldersgrupper, framför allt kvinnor, upplever att de är mer ensamma än andra grupper. Det är också en större andel äldre kvinnor än män som lever ensamma. Gällande stöd i vardagen uppger män i större utsträckning än kvinnor att de saknar socialt och praktiskt stöd. Äldre män uppger också i högre utsträckning att de inte har någon nära vän. Dock finns det få skillnader mellan kvinnor och män gällande umgänge med vänner och anhöriga.

Förslag som syftar till att förbättra måluppfyllelsen

Utifrån vår analys kan vi konstatera att delmålet om en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet inte är uppfyllt. På inget av delmålets områden kan vi konstatera att fördelningen är jämn. För att förbättra måluppfyllelsen och framtida uppföljning av delmålet lämnar vi följande förslag:

- Att införa en ny jämställdhetsbonus för att öka incitamenten för föräldrar att dela lika på föräldrapenningen. Den nya bonusen bör stimulera ett jämnare uttag under barnets tre första år och omfatta grupper som delar ojämnt på försäkringen.
- Att införa nya begränsningar i möjligheten att få föräldrapenning efter att barnet har fyllt tre år.
- Att nyblivna mödrar med diagnostiserade förlossningsskador ska få utökade möjligheter till sjukpenning.
- Att socialförsäkringsskyddet för anhörig som vårdar en närstående ökar genom en ny försäkring.
- Att delmålet bör förtydligas för att underlätta genomförande och uppföljning.
- Att uppföljningen av delmålet bör stärkas samt en ny och kontinuerligt återkommande studie av kvinnors och mäns tidsanvändning bör genomföras.

EN UPPFÖLJNING AV DET OBETALDA HEM- OCH OMSORGSARBETET

Det jämställdhetspolitiska delmålet om en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet innebär att kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjlighet att ge och få omsorg på lika villkor. Regeringen menar att målet inte endast omfattar fördelningen av obetalt arbete inom ett heterosexuellt par i ett hushåll, utan avser fördelningen mellan kvinnor och män av obetalt arbete på samhällsnivå. Målet omfattar obetalt hemarbete samt omsorgen om barn, äldre och andra närstående. Målet inbegriper både den som ger omsorg och den som tar emot den. Med hemarbete åsyftas det hushålls- och underhållsarbete som utförs i hemmet.¹

Regeringen har gett Jämställdhetsmyndigheten i uppdrag att följa upp det jämställdhetspolitiska delmålet om en jämn fördelning mellan kvinnor och män av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Jämställdhetspolitikens delmål samspekar och syftar tillsammans till att uppfylla det huvudsakliga målet om att *kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv*. Målet om det obetalda hem- och omsorgsarbetet utspelar sig i hög grad kring människors vardag och adresserar frågor som vem som städar, handlar samt klipper gräset och vem som ger omsorgen om de egna barnen eller andra anhöriga. Genom en jämn fördelning av det obetalda arbetet i hemmet eller omsorg om en annan person får kvinnor och män samma möjlighet att upprätthålla sociala kontakter, utvecklas på arbetsmarknaden och odla ett ideellt eller politiskt engagemang på sin fritid. På detta sätt hänger också möjligheten att forma sitt eget liv samman med makten att forma samhället.

Vad en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet innebär

Utgångspunkten för delmålet är att, tillsammans med den övriga jämställdhetspolitiken, bidra till ett samhälle där kvinnor och män har samma makt att forma samhället och sina egna liv. Politikområdet påverkar människors liv på olika sätt, där det obetalda hem- och omsorgsarbetet främst behandlar arbetsdelningen i hemmet och inom familjen. Denna arbetsdelning skapar förutsättningar för ett aktivt demokratiskt deltagande och ett politiskt engagemang (delmålet om en jämn fördelning av makt och inflytande). Men delmålet påverkar även deltagandet på arbetsmarknaden (delmålet ekonomisk jämställdhet) och individens möjlighet till personlig utveckling (delmålet jämställd utbildning). Som vi genomgående kommer visa så påverkar det obetalda arbetet människors hälsa och välmående, både på ett positivt och negativt sätt (delmålet jämställd hälsa). Dessutom är frågor kopplade till föräldraskap och omsorgen om anhöriga tätt sammanknutna med delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

Möjligheten att förena betalt arbete med familj och att vårda relationer med närstående är och har varit centralt i den svenska jämställdhetspolitiken under lång tid.²

¹ Skr 2016/17:10.

² SOU 2015:86.

Målsättningen om en jämn fördelning av obetalt hem- och omsorgsarbete har sitt ursprung i propositionen *Delad makt och delat ansvar* från 1993, där regeringen konstaterar att både kvinnor och män har goda möjligheter att kombinera förvärvsarbete med ansvar för hem och barn. Detta med bakgrund i bland annat föräldraförsäkringen och den utbyggda välfärden med förskola och äldreomsorg. Vidare konstaterar dock regeringen att det är kvinnor som i praktiken har huvudansvar för arbetet i hemmet och för omsorgen om barnen. Därmed införs också delmålet för första gången formulerat som ”samma ansvar för kvinnor och män för arbetet med hem och barn”.³

I utredningen *Makt att forma samhället och sitt eget liv* från 2005 utvecklas delmålet genom att omsorgsbegreppet, med fokus på både barn- och äldreomsorg, läggs till. Den nya målformuleringen innebar att ”kvinnor och män ska ha samma möjlighet att ge och få omsorg utan att underordnas. Det obetalda hemarbetet skall delas lika.” Utredningen konstaterar att omsorg är en mellanmännisklig aktivitet som kan skapa både lycka och välmående. Underordningen skapas dock när omsorgen är skevt fördelat, vilket har lett till begränsningar av kvinnors egenmakt och möjlighet att delta i samhällsutvecklingen.⁴ I utredningen lyfts den så kallade pappapolitiken vilket genom bland annat vigda dagar inom föräldraförsäkringen har ökat mäns deltagande i omsorgen av de egna barnen. Vid denna tid tar dock kvinnor fortfarande ut mest föräldrapenning med 81 procent mot mäns 19 procent. Vidare tydliggörs kopplingen till mäns våld mot kvinnor inom familjepolitiken. Utredningen konstaterar också att kvinnors underordning har ökat när resurserna till äldreomsorg har minskat och antalet äldre kontinuerligt ökar. Omsorgsansvaret om äldre har förskjutits från det offentliga till familjen där kvinnor, både makar och döttrar, ökat sitt obetalda arbete. Dessutom utför kvinnor den största delen av det obetalda hemarbetet.

I regeringens skrivelse *Makt, mål och myndighet* fastställs de nuvarande jämställdhetspolitiska målen. Skrivningen, som tar sin utgångspunkt i den senaste jämställdhetspolitiska utredningen (SOU 2015:86), konstaterar att målet om en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet är ett viktigt mål för att politiken kopplad till välfärden och jämställdheten ska främja möjligheten att förena betalt arbete med att ha en familj och att vårda relationer.⁵ I jämställdhetsutredningen konstaterades att kvinnor fortsatt utför mer obetalt hemarbete, tar hand om barnen i högre utsträckning och att omsorgen av äldre är ojämförbar till kvinnors nackdel.⁶ I utredningen konstateras också att kvinnor, till följd av den ojämna fördelningen, påverkas mer negativt på arbetsmarknaden och upplever sämre hälsa än män.

Jämställdhetsmyndighetens tolkning av när målet har uppnåtts

Regeringens skrivelse specificerar delmålet i ett antal punkter. Dessa punkter ligger sedan till grund för hur delmålet ska förstås och när målet ska tokas som uppfyllt. I målformuleringen specificeras dels hemarbete, dels möjligheten att ge och få omsorg. Det obetalda arbetet ska dels vara jämnt fördelat på hushållsnivå, det vill säga inom ett par eller mellan syskon, dels vara jämnt fördelat på samhällsnivå, alltså generellt mellan kvinnor och män respektive flickor och pojkar. Gällande hemarbete ska kvinnor och män ta samma ansvar,

³ Prop. 1994/94:147.

⁴ SOU 2005:55.

⁵ Skr 2016/17:10.

⁶ SOU 2015:86.

till skillnad från att exempelvis ha samma ansvar.⁷ Fördelningen ska därmed vara jämn för att målet ska vara uppfyllt. Detta hindrar inte kvinnor och män från att fördela olika arbetsuppgifter mellan sig. Sett ur ett effektivitets- och intresseperspektiv är en sådan arbetsdelning till och med eftersträvansvärd. För att kombinera jämställdhetspolitikens målsättning med en uppdelning av uppgifter mellan personer bör fördelningen förstås på en högre nivå än kopplat till en specifik aktivitet. Därutöver bör ett antal aktiviteter som kan kategoriseras som exempelvis hushållsarbete vara jämnt fördelade sett till omfattning, hur ofta de förekommer och hur långt aktiviteten är till tid och rum.

Gällande omsorgen åsyftar regeringen dels omsorgen av barn, äldre och andra närstående, dels att det rör sig om obetald omsorg, då den formella omsorgen inryms under delmålet om en jämställd hälsa. Målet inbegriper att kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter att både *ge* och *få* omsorg.⁸ Till skillnad från formuleringen *ta samma ansvar* för hemarbetet är *möjligheter att ge omsorg på lika villkor* en mer otydlig formulering. Redan 1993 konstaterade riksdagen och regeringen att kvinnor och män har samma formella möjlighet att ge omsorg genom vår könsneutrala lagstiftning. Vidare konstaterades att problemen med att förena betalt arbete med familj och att vårda sina relationer kvarstår, framför allt för kvinnor.⁹ Möjligheterna att ge omsorg på lika villkor sätter fokus på utförandet av omsorg men också de förutsättningar som ges och kraven som ställs på omsorgsarbetet. Möjlighet att ge omsorg ska också förenas med övriga delar av jämställdhetens områden, alltså inte vara ett hinder för ekonomisk jämställdhet, ojämställd hälsa eller politiskt deltagande. Detta för att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.

En jämn fördelning av obetalt hem- och omsorgsarbete syftar till att det obetalda arbetet ska vara jämnt fördelat mellan kvinnor och män. Vad en jämn fördelning syftar till har dock inte alltid varit tydligt. Åsyftar en jämn fördelning till att uppnå fördelning om 50/50 procent eller infaller det inom intervallet mellan exempelvis 40–60 procent? Fördelning inom intervall har absolut en plats då variationen inom och mellan olika grupper förändras över tid. Tidigare jämställdhetsutredningar har dock visat att snedvridningar inom statistiken, alltså att något av könen är över- eller underrepresenterat samtidigt som fördelningen ligger inom 40–60 procentsintervallet, snarare bör tolkas som minsta möjliga förändring för att nå målen snarare än slumpen.¹⁰ Vår tolkning är att en jämn fördelning kan infalla inom ett intervall mellan 40–60 procent, men att vi först måste nå en fördelning om 50–50 procent. För att 40–60-intervallet ska fungera som mått på en jämn fördelning behöver det finnas en variation som sett över längre perioder är jämn (50–50 procent) mellan könen. Innan en fördelning om 50–50 procent har uppnåtts kan vi inte konstatera att fenomenen är jämställda.

Vägvalen i uppföljningen

Arbetet med uppföljningen har strukturerats i enlighet med målkommentarerna till delmålet. Vi behandlar därmed obetalt hemarbete å ena sidan och obetalt omsorgsarbete å andra sidan. Den obetalda omsorgen är i sin tur uppdelad på omsorgen av barn, äldre och

⁷ Skr 2016/17:10.

⁸ Skr 2016/17:10.

⁹ Prop. 1994/94:147.

¹⁰ SOU 2007:108.

andra anhöriga. Det är dock svårt att särskilja hemarbete och omsorg. Exempelvis är det svårt att tänka sig omsorgen om barn utan att laga barnets mat eller tvätta barnets kläder. Obetalt arbetet kan också vara svårt att skilja från aktiviteter som personer gör utav sitt eget intresse. I uppföljningen redogör vi därför för hur personer fördelar sin tid mellan olika aktiviteter, hur många gånger de utför något eller i vilken omfattning personen använder socialförsäkringarna. Till den beskrivande redogörelsen knyter vi sedan andra studier för att diskutera kvinnors och mäns möjligheter att utföra aktiviteten samt vilka effekter fördelningen får för individer eller på samhällsnivå.

Det går inte att isolera delmålet i förhållande till övrig jämställdhetspolitik och det är vår mening att detta heller inte är eftersträvansvärt. Det kommer därför finnas överlappningar mot övriga delmål. En sådan överlappning är relationen till socialförsäkringarna, framför allt föräldraförsäkringen, som även är central för delmålet om ekonomisk jämställdhet. Ett annat område är kvinnors återhämtning efter graviditeten och förlossningen som förutom att vara en fråga för delmålet om jämställd hälsa också påverkar bland annat möjligheten till omsorg om barnet. I tidigare uppföljningar¹¹ av delmålet har relationen till hälsa och ekonomi varit framträdande, vilket vi fortsatt kommer ta fasta på i denna uppföljning. Men det finns också en mängd andra relationer till övriga delmål som till viss del kommer avspeglas i uppföljningen.

I målkommentarerna till delmålen framgår det tydligt att den obetalda omsorgen av barn och äldre ingår i delmålet om en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet medan den formella omsorgen av samma grupper tillhör delmålet jämställd hälsa. Men det finns en tydlig koppling mellan omsorgsformerna, där den formella omsorgen historiskt har ersatt delar av den obetalda omsorgen för att möjliggöra kvinnors inträde på arbetsmarknaden. Även den omvända riktningen gäller dock. När den formella omsorgen brister eller får minskade resurser kommer det påverka den obetalda omsorgen. Av denna anledning har vi valt att inkludera resonemang kring den formella omsorgen och hur den påverkar det obetalda omsorgsarbetet.

Läsanvisningar

Rapporten följer i stort delmålet olika delar med ett kapitel om hemarbete, följt av omsorgen om barn, äldre och andra närstående, där möjligheten att ge och få omsorg är integrerade i samma kapitel. Strukturen är som följer:

Nästa kapitel, *Arbetet i hemmet fördelas på ett traditionellt sätt*, behandlar kvinnors och mäns hemarbete, som utgörs av hushållsarbete, underhållsarbete och övrigt hemarbete. I kapitlet sätts detta hemarbete i relation till omfattningen av kvinnors och mäns förvärvsarbete. Detta då kvinnor och män i olika utsträckningar arbetar hel- och deltid vilket tillsammans med det obetalda arbetet utgör deras totala arbetade tid.

Därefter kommer kapitlet *Föräldraskapets lycka och utmaningar* som behandlar omsorgen om barn från småbarnsåren genom uppväxten. I detta kapitel diskuteras tillgången till förskola och annan barnomsorg samt flickors och pojkars upplevelser av ensamhet, som är en dimension av möjligheten att få omsorg på lika villkor.

Härnäst följer kapitlet *När färre ska ta hand om fler ökar det obetalda omsorgsarbetet* som behandlar det obetalda omsorgsarbetet om äldre och andra närstående. I detta kapitel

¹¹ SOU 2015:50; SOU 2015:86.

diskuteras dynamiken mellan obetald och formell omsorg. Precis som i föregående kapitel diskuteras också möjligheten att få omsorg på lika villkor.

I kapitlet *Den ojämställda vardagen* diskuteras sedan effekterna av fördelningen av obetalt hem- och omsorgsarbete. Denna diskussion tar framför allt sikte på effekterna för kvinnor och män på arbetsmarknaden och för deras hälsa.

Det sista kapitlet, *Det obetalda hem- och omsorgsarbetet är ojämnt fördelat till kvinnors nackdel*, utgörs av uppföljningens bedömningar kring delmålet måluppfyllelse. Därefter lämnas ett antal förslag som syftar till att dels skapa incitament för att främja jämställdheten, dels förbättra förutsättningarna för framtida uppföljningar av delmålet.

ARBETET I HEMMET FÖRDELAS PÅ ETT TRADITIONELLT SÄTT

En central fråga för jämställdhetspolitiken är hur kvinnor och män fördelar sin tid mellan förvärvsarbete, obetalt arbete, fritid och personliga behov. Under de senaste decennierna har vi sett att kvinnors obetalda arbete har minskat medan män lägger mer tid i hemmen. Trots denna utveckling lägger kvinnor fortfarande mer tid på obetalt hem- och omsorgsarbete medan män lägger mer tid på betalt arbete. Det får flera konsekvenser för jämställdheten, genom olika förutsättningar för kvinnor och män på arbetsmarknaden, inkomster och allmän hälsa. Därför ryms fortfarande några av de viktigaste samhällsutmaningarna i skärningspunkten mellan familjeliv och arbetsliv.

I forskning om kvinnors och mäns positioner i samhället är det vanligt att beskriva aktiviteter, handlingar och yrken som könskodade. Denna könskodning innebär att yrken eller aktiviteter förknippas med vissa egenskaper som i sin tur ses som kvinnliga respektive manliga. Det skapar föreställningar om vad kvinnor och män ska ägna sig åt.¹² Könskodningen av yrken och aktiviteter återspeglas i skillnader mellan kvinnors och mäns studie- och yrkesval, vilket resulterat i en könssegregerad arbetsmarknad. Det syns även i skillnaderna i vilka politiska frågor som engagerar kvinnor och män eller skillnaderna i kvinnors och mäns engagemang i civilsamhället. Inte minst syns det i hur kvinnor och män fördelar sin tid på olika saker i hemmet.¹³ Tidigare studier har visat att kvinnor i högre grad än män ägnar sig åt hushållsarbete, så som att städa, tvätta och diska, medan män lägger sin tid på olika typer av underhållsarbete.¹⁴

För att förstå effekterna av fördelningen av det obetalda hem- och omsorgsarbetet behöver vi titta på övriga delar i människors vardag. För att kartlägga hur kvinnor och män fördelar sin tid mellan olika aktiviteter genomför Statistiska centralbyrån (SCB) tidsanvändningsundersökningar. Det har skett 1990/91, 2000/01, 2010/11 samt 2021. Sedan tidigare vet vi att den mest tidskrävande aktiviteten som kvinnor och män ägnar sig åt är återhämtning och sömn.¹⁵ Så är även fallet i den senaste tidsanvändningsundersökningen. Det finns inga tydliga skillnader mellan hur mycket kvinnor och män sover. Kvinnor och män i åldern 20–64 år sover i genomsnitt mellan 6 timmar och 59 minuter och 7 timmar och 13 minuter per dygn.¹⁶ Efter sömn är förvärvsarbete den aktivitet som upptar mest tid under ett genomsnittligt dygn. I genomsnitt lade kvinnor i åldern 20–64 år 3 timmar och 56 minuter per dygn år 2021 på sitt arbete medan motsvarande siffra för män uppgick till 4 timmar och 40 minuter per dygn. Det förklaras främst genom att kvinnor i högre utsträckning än män arbetar deltid. Deltidsarbetet i Sverige följer en långsiktig trend där kvinnor sedan 1970-talet arbetar allt mer. Tiden som män lägger på

¹² Jämställdhetsmyndigheten 2023d; SOU 2014:28.

¹³ Jämställdhetsmyndigheten 2021a; 2022c; 2023d; SOU 2014:28.

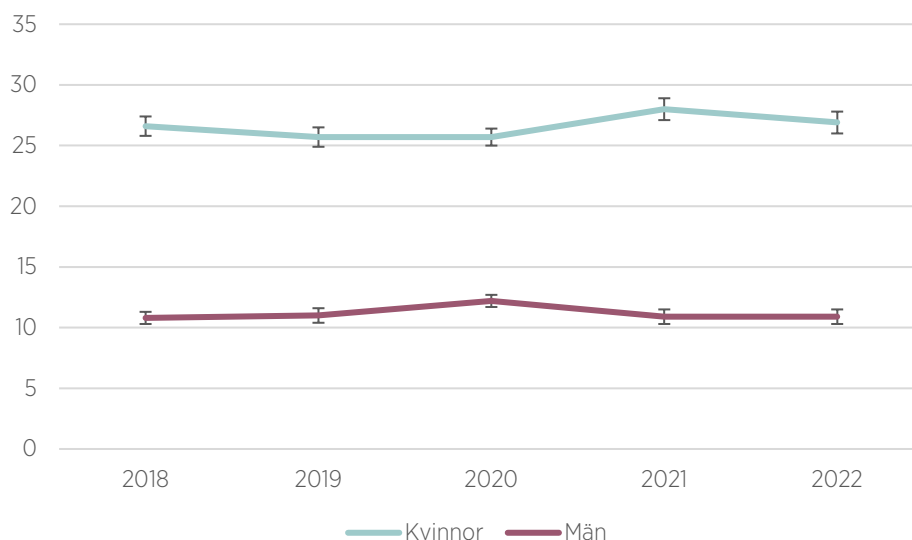
¹⁴ SCB 1992; 2003; 2012.

¹⁵ SCB 1992; 2003; 2012.

¹⁶ SCB 2022.

förvärvsarbete har samtidigt minskat de senaste 20 åren.¹⁷ Den långsiktiga trenden har dock avstannat. I figur 1 kan ses att andelen kvinnor som arbetar deltid legat mellan 26 och 28 procent under de senaste åren medan andelen män legat mellan 11 och 12 procent. För 2022 svarar 27 procent av de tillfrågade kvinnorna att de arbetade deltid. Motsvarande siffra för män var 11 procent.

Figur 1: Andelen sysselsatta i åldern 20–64 år som arbetar deltid, fördelat på kön, 2018–2022. Andel i procent.

Källa: SCB AKU, egen bearbetning.

Tidigare studier har visat att kvinnors och mäns arbetade tid är ungefär lika hög. När män har förvärvsarbetat i högre sträckning så har kvinnor ägnat mer tid åt obetalt hem- och omsorgsarbete.¹⁸ Utöver sömn och betalt arbete ägnar sig människor även åt det obetalda hem- och omsorgsarbetet samt olika fritidsintressen. Vi kan tyvärr inte redogöra för bredare kategorier från den senaste tidsanvändningsstudien, på grund av SCB metodval.¹⁹ 2010/2011 lade dock kvinnor ner i genomsnitt 3 timmar och 30 minuter på obetalt arbete medan män lade ner 2 timmar och 36 minuter under en vardag, vilket gav kvinnor en total arbetstid om 9 timmar och 3 minuter medan män i genomsnitt arbetade 9 timmar och 30 minuter.²⁰ Under helger ökar det obetalda arbetet medan förvärvsarbetet minskar vilket får till effekt att kvinnor arbetar mer än män under veckosluten. Gällande fritid har den i tidigare studier varit relativt jämnt fördelad mellan kvinnor och män.²¹

¹⁷ Stanfors & Welander Tärneberg 2020.

¹⁸ SOU 2015:86a.

¹⁹ SCB har till den senaste tidsanvändningsstudien bytt insamlingsmetod, från dagböcker till enkäter, vilket gör att direkta jämförelser inte är möjliga. Vi kommer därför bara kunna uttala oss om bredare mönster i kvinnors och mäns tidsfördelning. Den nya metoden möjliggör inte heller att tid för aktiviteter summeras till ett dygn. Vi kan därför inte se den totala tidsåtgången för exempelvis hemarbete, återhämtning eller fritidsintressen.

²⁰ SCB 2012.

²¹ SCB 1992; 2003; 2012; 2022.

Det obetalda hemarbetet är ojämnt fördelat mellan kvinnor och män

Olika aktiviteter i ett hushåll kräver olika mycket tid och måste utföras olika ofta. Det är nödvändigt att någon gör frukost och att någon tar bilen till besiktningen när det behövs. Som konstaterades innan så är därför viss arbetsdelning nödvändig. Tidigare studier av det obetalda hem- och omsorgsarbetet har dock visat en ojämn fördelning mellan kvinnor och män under lång tid.²² I forskning har det beskrivits som att kvinnor går på ett andra arbetspass med obetalt hem- och omsorgsarbete efter en dag med förvärvsarbete.²³ Utvecklingen över tid indikerar att fördelningen av det obetalda hem- och omsorgsarbetet blir mer jämnt. Det är dock inte primärt för att män ökar sin tid på obetalt arbete, utan snarare att kvinnor minskar sin tid.²⁴ Förutom att kvinnor och män spenderar olika mycket tid på obetalt hem- och omsorgsarbete så spenderar de sin tid på olika saker. Utifrån målkommentaren har vi delat upp hemarbetet i hushållsarbete, underhållsarbete och övrigt hemarbete, vilket utgör grunden för vår analys.

Kvinnor utför mer rutinmässigt hushållsarbete än män

Hushållsarbetet är det obetalda hemarbete som vi lägger ner mest tid på. Vi måste dagligen laga mat, städa, diska och ta hand om vår smutsiga tvätt. Detta framgår i tidsanvändningsstudien då dessa aktiviteter har flest utförare och hög tidsanvändning. Kvinnor utför också hushållsarbete i högre grad än män. I figur 2 framgår att kvinnor lägger i genomsnitt 1 timme och 21 minuter varje dag på att laga mat, baka och duka, att jämföra med 1 timme och 5 minuter för män. Kvinnor spenderar också i genomsnitt 54 minuter dagligen på att städa, diska, bädda, tömma soporna och tvätta fönster medan män lägger i genomsnitt 35 minuter på dessa aktiviteter. Även aktiviteten inom hushållsarbetet tvätta, sy och stryka kläder och textilier, är ojämnt fördelat. Kvinnor lägger i genomsnitt 25 minuter dagligen medan män lägger 13 minuter i genomsnitt.

Mönstret av att kvinnor utför mer obetalt hushållsarbete än män är genomgående då vi tittar på olika grupper. Speciellt framträdande blir detta när kvinnor och män när de bor ihop. När kvinnor och män bor ensamma är fördelningen jämnare. Ensamstående kan inte dela upp det obetalda hemarbetet. Det kan därför antas att ensamstående kvinnor och män får utföra fler aktiviteter kopplade till hemmet på egen hand, tar hjälp utifrån eller prioritera bort aktiviteter i högre utsträckning än sammanboende. Ett annat sätt att frigöra sig från hushållsarbete är att köpa hushållsnära tjänster. Det är främst högavlönade kvinnor som använder RUT-avdrag för att hantera konflikten mellan betalt och obetalt arbete. Användandet av RUT kan också vara en av förklaringarna till att kvinnor med högre inkomster städa mindre än kvinnor med lägre inkomster. Det framträder inte bland män. Dock har tidigare studier pekat på att det är utbildningsbakgrund och socioekonomisk standard som förklarar skillnader i obetalt arbete snarare än inkomst.²⁵

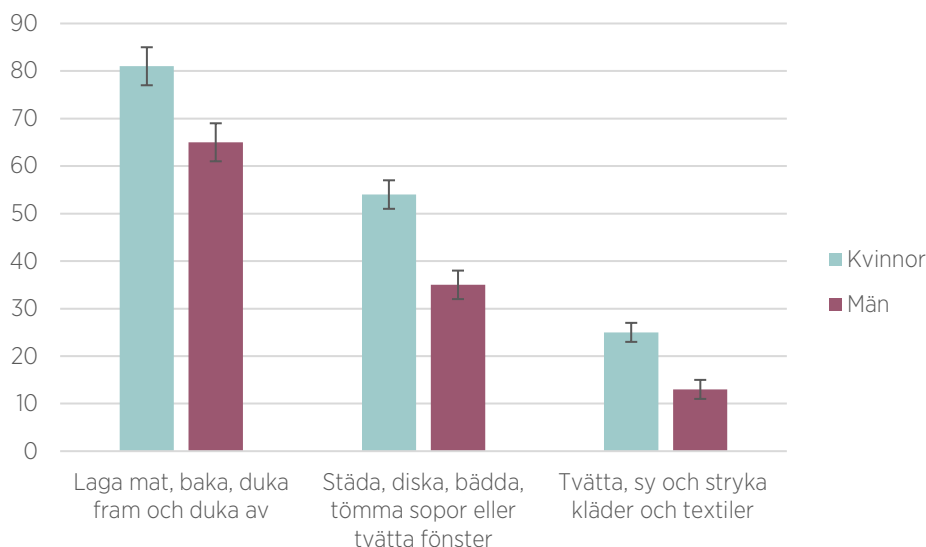
²² SCB 1992; 2003; 2012; Stanfors & Welander Tärneberg 2020.

²³ Stanfors & Welander Tärneberg 2020.

²⁴ SCB 2012; SOU 2015:86a.

²⁵ Nyberg 2023.

Figur 2: Genomsnittligt antal minuter per dygn för hushållsarbete efter kön, 20–64 år, 2021.

Källa: SCB, TID 2021.

I den senaste tidsanvändningsstudien finns inga skillnader mellan sammanboende kvinnor med barn eller utan barn i hur tiden för hushållsarbetet fördelas. De lägger ungefär lika mycket tid på att laga mat, städa och tvätta. Däremot lägger sammanboende män med barn mer tid än sammanboende män utan barn på att laga mat och tvätta. Observationen stämmer väl överens med utvecklingen som pågått sedan 1990-talet. I början av 1990-talet minskade mäns tid på hushållsarbete i samband med familjebildning och kvinnors tid ökade. Med andra ord förstärktes könsmonstren när par skaffade barn. Tio år senare syntes inte längre samma mönster. Under tidigt 2000-tal framträder i stället att män med småbarn dels förvärvsarbetar i lägre utsträckning, dels utför hushållsarbete i högre utsträckning, än män utan barn. Dock ökar fortfarande kvinnors tid på hushållsarbete mer i och med familjebildning än vad den gör för män.²⁶ Vi menar därför att normer kring arbetsdelning tycks framträda som den tydligaste förklaringen till hur kvinnor och män fördelar sin tid.

Män utför fortfarande mer underhållsarbete än kvinnor

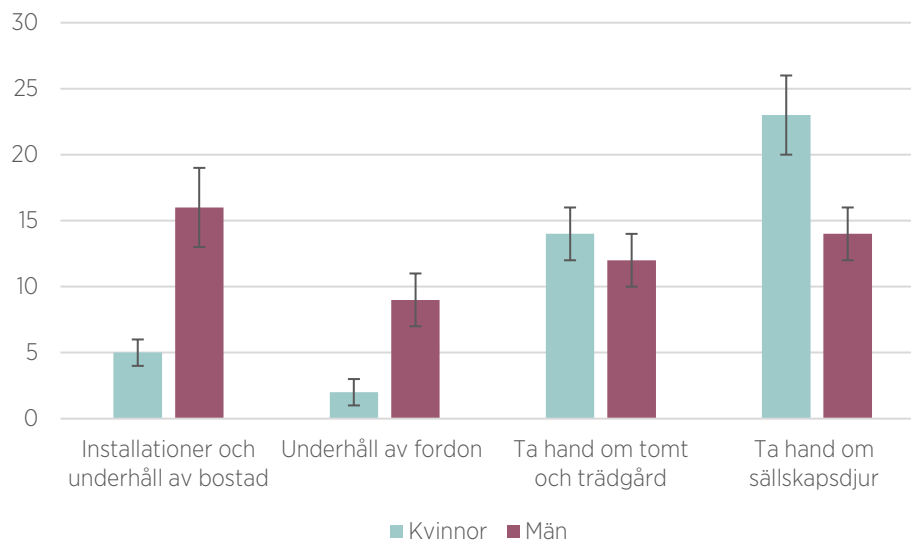
Som tidigare konstaterats ägnar män mer tid än kvinnor till underhållsarbete i och omkring hemmet. Kategorin underhållsarbete innefattar *installationer och underhåll i bostaden, underhåll av fordon, ta hand om trädgård och tomt samt ta hand om sällskapsdjur*. Det som skiljer dessa aktiviteter från hushållsarbetet är att de ofta är planerbara aktiviteter som i hög utsträckning kan göras när det passar. Underhållsarbete karaktäriseras också av att de är sällanaktiviteter som kan kräva mer tid men när de är utförda inte behöver återupprepas inom den närmaste tiden (med undantag för att ta hand om sällskapsdjur) likt matlagning eller tvätt. I figur 3 beskrivs hur kvinnor och män i genomsnitt fördelar sin tid på underhållsarbete. Gällande installationer och underhåll i bostaden ser vi att kvinnor lägger i genomsnitt fem minuter dagligen på denna aktivitet medan män

²⁶ SOU 2015:86a.

lägger 16 minuter i genomsnitt varje dag. När det gäller aktiviteten underhåll av fordon framkommer det att kvinnor i genomsnitt lägger två minuter dagligen medan män lägger nio minuter. Vad gäller fördelningen av aktiviteten ta hand om tomt och trädgård finns det inga tydliga skillnader mellan kvinnor och män. I genomsnitt lägger vi 12–14 minuter på att ta hand om trädgården dagligen.

Att ta hand om sällskapsdjur skiljer sig något från de andra typerna av underhållsarbete. Till skillnad från att byta glödlampor, rensa avloppet eller köra bilen till verkstaden innefattar denna kategori kontinuerlig omsorg. Det kräver ett dagligt engagemang och kan inte skjutas upp på samma sätt som annat underhållsarbete. Gällande fördelningen av tid ser vi också att kvinnor i genomsnitt spenderar mer tid än män på att ta hand om sällskapsdjur. I figur 3 framgår att kvinnor i genomsnitt lägger 23 minuter dagligen, medan män lägger 14 minuter varje dag på att ta hand om sällskapsdjur.

Figur 3: Genomsnittligt antal minuter per dygn för underhållsarbete efter kön, 20–64 år, 2021.

Källa: SCB, TID 2021.

Även i tidigare tidsanvändningsstudier har det framkommit att kvinnor lägger ner mindre tid än män på underhållsarbete.²⁷ 2010/11 utförde män i princip all typ av underhållsarbete om bilen och andra fordon, något som går igen i senaste studien. På liknande sätt har män tidigare också utfört aktiviteter som att byta glödlampor, sätta samman möbler, måla och annat underhållsarbete av bostaden om vi jämför med kvinnor. Det tycks dock ha skett två tydliga förändringar sedan förra tidsanvändningsstudien i det att trädgårdsarbete nu tycks vara jämnt fördelat mellan könen och att kvinnor tar hand om sällskapsdjur i högre utsträckning än män. I tidigare undersökningar har trädgårdsarbete utförts i högre utsträckning av män, och att ta hand om sällskapsdjur har varit en aktivitet som både kvinnor och män utfört relativt jämnt.²⁸

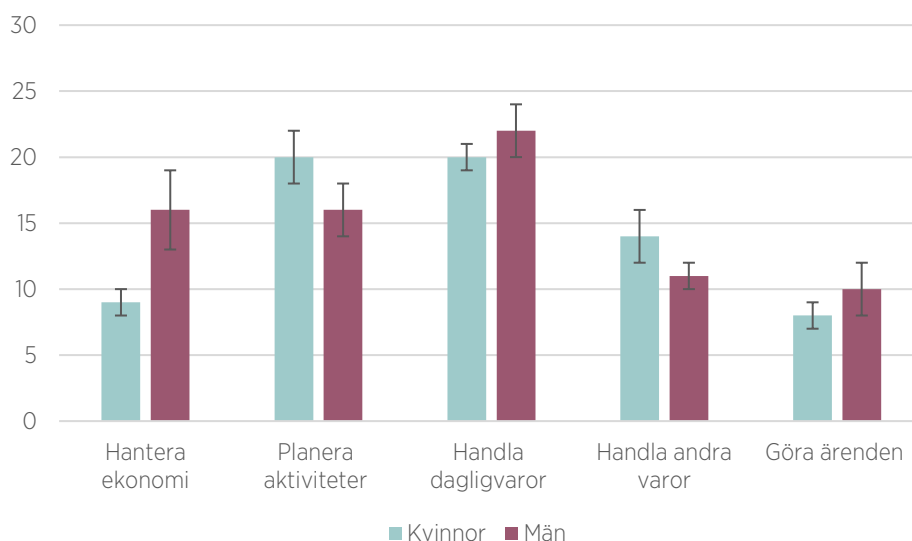
²⁷ SCB 1992; 2003; 2012.

²⁸ SCB 2012.

Övrigt hemarbete är relativt jämnt fördelat mellan kvinnor och män

De flesta aktiviteter som faller in under kategorin övrigt hemarbete, det vill säga *hantera ekonomi, planera aktiviteter, handla dagligvaror, handla andra varor* samt *göra ärenden*, är relativt jämnt fördelade mellan könen. Detta illustreras i figur 4. Män hanterar ekonomin i något högre utsträckning än kvinnor och kvinnor lägger ner mer tid än män på att handla andra varor. Sett till fördelningen av tid lägger kvinnor i genomsnitt nio minuter per dag på att hantera ekonomin medan män lägger 16 minuter per dag. Övriga aktiviteter inom denna kategori är relativt jämnt fördelade mellan kvinnor och män. Vi spenderar i genomsnitt 21–23 minuter per dag på att handla dagligvaror och 11–14 minuter på att handla typer av varor. Att planera aktiviteter spenderar vi i genomsnitt mellan 15–18 minuter per dag med, och att uträtta ärenden lägger vi 8–10 minuter på dagligen.

Figur 4: Genomsnittligt antal minuter per dygn för övrigt hemarbete efter kön, 20–64 år, 2021.

Källa: SCB, TID 2021.

Ser vi till hur tidsanvändningen för dessa aktiviteter tidigare har fallit ut kan vi konstatera att mönstret överensstämmer med tidigare tidsanvändningsstudier gällande att handla dagligvaror, handla andra varor och göra ärenden. Likt 2021 har dessa aktiviteter också tidigare varit jämnt fördelade mellan kvinnor och män. Då har dock inte aktiviteterna hantera ekonomi och planera aktiviteter kartlagts vilket gör att vi inte kan uttala oss om riktningen på dessa aktiviteter. Tidigare forskning har dock visat att män tryggare i att hanterar ekonomi och har ett större intresse kopplat till investeringar och ekonomisk hushållning, vilket ligger i linje med dessa resultat.²⁹

Hur ofta eller hur länge en aktivitet genomförs har stor betydelse för människors vardagsliv. Enligt tidsanvändningsstudien lägger kvinnor mer tid än män på aktiviteter som är återkommande och behöver utföras dagligen, ibland flera gånger per dag. Det kan också uttryckas i termer av att aktiviteterna är rutinartade och att de i hög utsträckning

²⁹ Lind 2019.

formar hur vardagen ser ut. Det gäller aktiviteter som att laga mat, städa och tvätta. Män å andra sidan lägger mer tid på tidskrävande aktiviteter som sker mer sällan, så som att installera en diskmaskin eller reparera något i hemmet. Dessa aktiviteter är också enklare att planera in i ett dagligt schema med förvärvsarbete, resor till och från jobbet samt personliga behov. Att kvinnor lägger mer tid på vardagliga aktiviteter bekräftas av tidigare studier som konstaterar att kvinnor tar ett större ansvar för hushållens vardag genom att utföra det rutinartade hushållsarbetet.³⁰ Vi bedömer därför att kvinnor utför mer obetalt hemarbete än män.

Den ojämna fördelningen av sysslor i hemmet framträder redan hos flickor och pojkar

Tidsanvändningsstudien har studerat vuxnas fördelning av tid på obetalt hem- och omsorgsarbete, men mellan 2014–2019 genomförde SCB en rad undersökningar kring barns levnadsförhållanden (Barn-ULF) som ger oss insikter kring hur barns vardag ser ut. Den traditionella arbetsdelningen som råder mellan kvinnor och män, där kvinnor ägnar sig åt hushållsarbete medan män ägnar sig åt underhållsarbete, tycks också finnas bland barn. I senaste Barn-ULF angav 83 procent av barnen mellan 12 och 18 år att de minst en gång i veckan hjälper till med olika uppgifter i hemmet.

Tabell 1: Andelen barn som gör utför sysslor i hemmet minst en gång i veckan, fördelat på kön, 12–18 år, 2014/2015–2018/2019. Andelar i procent.

	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19
Städar mltt rum					
Flickor	74	75	78	80	80
Pojkar	61	60	59	63	66
Hjälper till och lagar mat					
Flickor	62*	67	67	66	67
Pojkar	54*	51	51	53	52
Tvättar, stryker eller viker kläder**					
Flickor	46	..	55	61*	62*
Pojkar	32	..	40	43*	47*
Hjälper till med utomhusarbete					
Flickor	21	21	18	19	19
Pojkar	36	33	37	40	38
Hjälper till med annat hemma					
Flickor	93*	94*	93*
Pojkar	88*	89*	90*

Källa: SCB, Barn-ULF.

* Skillnaden mellan flickor och pojkar kan inte säkerställas.

** Barn-ULF har använt olika typer av frågor för att kartlägga omfattningen. 2015/16 användes inte frågan, därav finns ej data.

I tabell 1 visas hur stor andel flickor och pojkar som minst en gång i veckan hjälper till med olika aktiviteter. Över perioden 2014/15 till 2018/19 går det att utläsa att flickor i

³⁰ SCB 2012; Stanfors & Welander Tärneberg 2020.

högre grad än pojkar städar sina rum. 2014/15 angav 74 procent av flickorna att de städade sina rum minst en gång i veckan medan andelen pojkar uppgick till 61 procent. Sedan dess har det skett en ökning där andelen flickor som städade ökat till 80 procent 2018/19 och andelen pojkar ökat till 66 procent. Skillnaden mellan könen kvarstår över denna period. Jämfört med att städa sina rum är det en något lägre andel flickor och pojkar som hjälper till att laga mat, men även inom denna kategori finns en skillnad mellan könen. Under perioden uppgår andelen flickor som minst en gång i veckan hjälpt till att laga mat till drygt 67 procent medan andelen pojkar uppgår till 52 procent. När det gäller att hjälpa till med tvätten finns det för de senaste två mätningarna ingen säkerställd skillnad mellan flickor och pojkar utan andelen uppgår till mellan 47 och 62 procent under 2018/19. Tidigare undersökningar har dock visat linkande mönster som tidsanvändningsstudien, det vill säga att flickor oftare än pojkar tvättar, stryker eller viker kläder. På frågan om barnet hjälper till med utomhusarbete är det vanligare att pojkar hjälper till än flickor. Under perioden 2014/15–2018/19 uppgick andelen flickor som hjälp till med utomhusarbete till mellan 18 och 21 procent. Motsvarande siffra för pojkar var mellan 33 och 40 procent. Drygt 90–93 procent av flickorna och pojkarna anger att de också hjälper till med annat i hemmet minst en gång i veckan. Inom denna kategori finns dock inga säkerställda skillnader mellan könen.

Som vi konstaterade inledningsvis finns det i samhället en könskodning av aktiviteter och yrken som formar vår föreställning om hur arbetsdelningen ska se ut. SCB har i tidigare tidsanvändningsstudier isolerat mammors och pappors relationer till sina barn och konstaterat att flickor i högre utsträckning exponeras för mammors intressen och obetalda hem- och omsorgsarbete.³¹ Det skulle kunna förklara statistiken vi ser kring pojkars och flickors sysslor i hemmet samt hur det obetalda hemarbetet skapar och upprätthåller vår förståelse för arbetsfördelning i hemmet och samhället i stort.

Äldres hemarbete skiljer sig inte markant från övriga befolkningen

Vi har främst riktat vårt fokus mot gruppen 20–64 år då det primärt är denna åldersgrupp som måste balansera sin tid mellan förvärvsarbete, obetalt arbete och andra aktiviteter. Men sett till delmålet och dess formulering är det även intressant att titta på äldres tidsanvändning. Generellt skiljer sig inte äldres tidsanvändning nämnvärt från den övriga befolkningen. Kvinnor ägnar sig i större utsträckning åt hushållsarbete medan män utför olika typer av underhållsarbeten. I tabell 2 har vi sammanställt den genomsnittliga tidsanvändningen för kvinnor och män i åldersgrupperna 65–74 år samt 75 år och uppåt. Det vi främst kan se är att äldre lägger något mer tid än yngre på olika aktiviteter kopplade till hemarbetet. Kvinnor i åldern 65–74 år och 75 år och uppåt lägger i genomsnitt drygt tio minuter mer än kvinnor i övriga befolkningen på att laga mat, baka och duka. Tittar vi på äldre män, framför allt i åldern 65–74 år, så ser vi att de ägnar betydligt mer tid än övriga befolkningen åt att underhålla fordon. I genomsnitt lägger denna grupp 31 minuter dagligen på underhåll av fordon att jämföra med övriga befolkningen som i genomsnitt lägger sex minuter per dag åt underhåll av fordon. I övrigt ägnar äldre mer tid än övriga befolkningen åt att ta hand om tomt och trädgård och spendera tid med sina sällskapsdjur.

³¹ SCB 2012.

Att äldre lägger mer tid på matlagning, bilen, trädgården och sällskapsdjur är delvis en effekt av att de har mer tid att fördela på obetalt hemarbete. De båda åldersgrupperna av äldre personer spenderar betydligt mindre tid än övriga befolkningen i förvärvsarbete och omsorgsarbetet om egna barn förekommer inte alls. Sett till de små skillnaderna som finns mellan kvinnor och män i åldern 65–74 år och 75 år och äldre gentemot övriga befolkningen kvarstår den ojämna fördelningen mellan könen. Kvinnor ägnar dagligen mycket tid åt obetalt hushållsarbete medan män utför underhållsarbete. Det obetalda hemarbetet bland äldre är därmed också att beteckna som ojämnt fördelat.

Tabell 2: Genomsnittligt antal minuter per dygn för obetalt hemarbete, fördelat på kön, ålder, 2021.

	Kvinnor 65–74 år	Män 65–74 år	Kvinnor 75+ år	Män 75+ år
Hushållsarbete				
Laga mat, baka, duka fram och duka av	95	57	102	56
Städa, diska, bädda, tömma sopor eller tvätta fönster	56	38	55	34
Tvätta, sy och stryka kläder och textilier	29	11	27	5
Underhållsarbete				
Installationer och underhåll av bostad	2	17	..	17
Underhåll av fordon	4	31	3	18
Ta hand om tomt och trädgård	26*	22*	11*	13*
Ta hand om sällskapsdjur	32*	28*	28*	33*
Övrigt hemarbete				
Hantera ekonomi	9	18	8	16
Planera aktiviteter	13*	14*	15*	13*
Handla dagligvaror	22*	28*	25*	25*
Handla andra varor	11*	15*	14*	10*
Göra ärenden	7*	9*	8*	9*

Källa: SCB, TID 2021.

* Det finns ingen säkerställd skillnad mellan kvinnor och män i samma åldersgrupp.

FÖRÄLDRASKAPETS LYCKA OCH UTMANINGAR

Föräldraskap är för många en stor del av livet. När ett barn föds påverkas föräldrarnas liv på ett fundamentalt sätt. Därför är föräldraskapet en viktig del för utvecklingen när det gäller jämställdhet och ett jämställt föräldraskap har en stor betydelse för både barn och föräldrar. En jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet förutsätter ett jämställt föräldraskap.

Nästan oavsett vilka mått vi tittar på framträder samma mönster, nämligen att kvinnor utför mer obetalt omsorgsarbete om de egna barnen än män. Detta gäller från att barnet föds genom uppväxten och fram till vuxen ålder. Det finns också mycket som tyder på att kvinnor tar ett större omsorgsansvar än män om deras vuxna barn är i behov av omsorg på grund av funktionsnedsättning eller långvarig sjukdom. Ett stort fokus för litteraturen om det obetalda omsorgsarbetet har varit barnets första år, då föräldrarna är föräldralediga. Men föräldraansvaret sträcker sig till dess att barnet har blivit myndigt. Vi försöker därför ringa in den omsorg som kvinnor och män ger sina barn under hela uppväxten. Omsorg är nämligen en social aktivitet som formar relationen mellan personen som ger och tar emot omsorgen.³² I kommenterarna till delmålet framgår också att barnet eller barnen ska ha möjlighet att få omsorg på lika villkor. Vi kommer därför även att kartlägga om det finns skillnader mellan flickor och pojkar i möjligheten till omsorg samt om flickor och pojkar får liknande omsorg från deras föräldrar.

Kvinnor ger fortfarande mer omsorg än män under barnets första levnadsår

Sverige har sedan 1974 haft en av världens mest utbyggda socialförsäkringar för föräldrar med nyfödda barn. Kombinationen av könsneutral lagstiftning, en generös försäkring, möjlighet till längre och kortare föräldraledighet samt en utbyggd barnomsorg har gjort att många har valt att skaffa barn samtligt som de fortsätter förvärvsarbete. Modellen har införts med olika variation i Norden men är annars världsunik i både dess konstruktion och utfall i form av ökad jämställdhet samt kvinnors ekonomiska egenmakt.³³

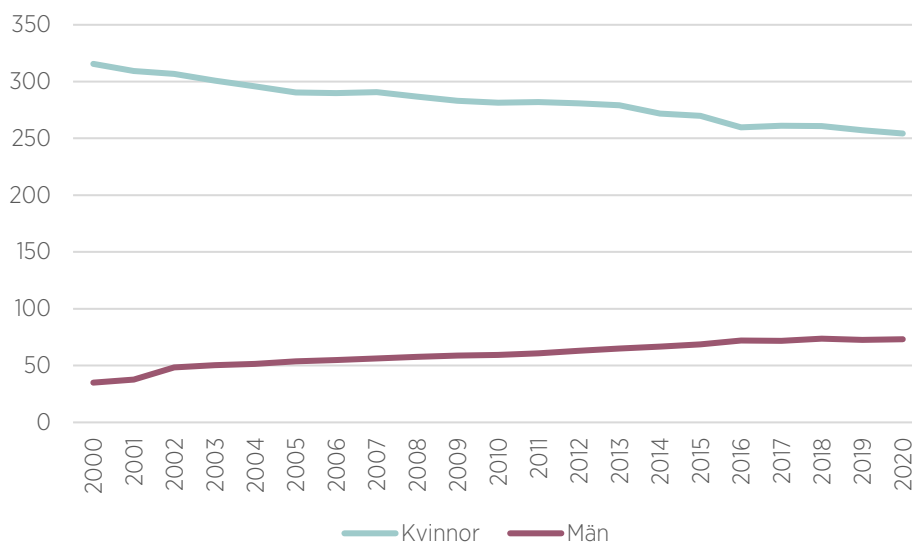
Trots att kvinnor och män i snart 50 år haft tillgång till föräldraförsäkringen och därmed haft möjlighet att spendera tid med sina barn, så utför kvinnor mer obetalt omsorgsarbete under barnets första levnadsår än män gör. Kvinnor är mer föräldralediga än män och kvinnor tar ut mer föräldrapenning än män. I figur 5 återges utvecklingen under 2000-talet av det genomsnittliga uttaget av föräldrapenning under barnets första två levnadsår. Som framgår i figuren har kvinnor under lång tid tagit ut betydligt fler dagar med föräldrapenning än män. Kvinnors nyttjande av försäkringen har dock kontinuerligt minskat från i genomsnitt 315 dagar i början av 2000-talet till 254 dagar idag. Samtidigt har mäns

³² SOU 2007:108.

³³ Stanfors & Welander Tärneberg 2020.

uttag kontinuerligt ökat från i genomsnitt 35 dagar till 73 dagar under denna 20-årsperiod. Under de senaste fem åren tycks dock denna utveckling nästintill ha avstannat.

Figur 5: Genomsnittligt antal uttagna föräldrapenningdagar vid barnets tvåårsdag, fördelat på kön, barn födda 2000–2020.

Källa: Försäkringskassan.

Förutom att kvinnor nyttjar föräldrapenningssystemet i högre utsträckning än män så sprider de även ut ersättningen över en längre tids ledighet. I det kommande avsnittet kommer vi bryta ner denna föräldraledighetsstatistik tillsammans med statistik kring fäders nyttjande av föräldraförsäkring och föräldrar som delar jämställt på försäkringen.

Kvinnor är mer föräldralediga än män

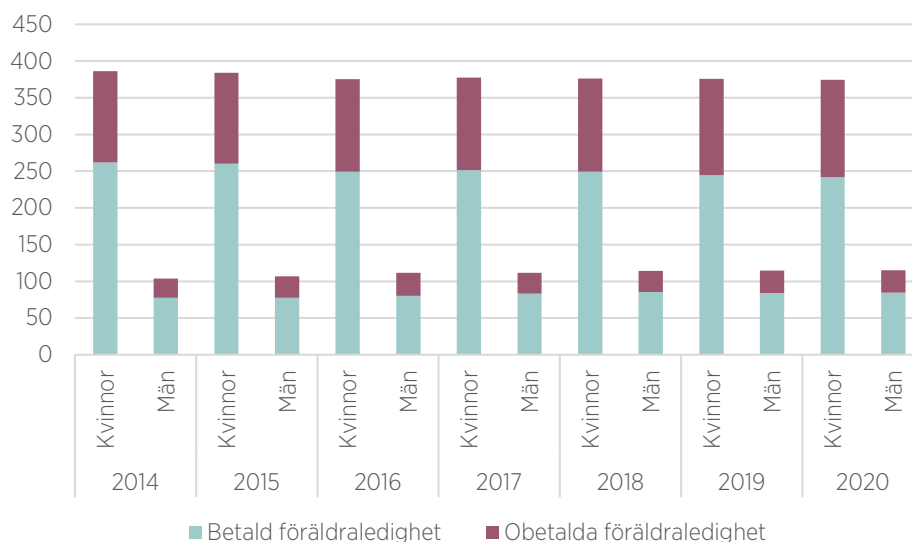
Nyblivna föräldrar har genom föräldraledighetslagen stor frihet att vara lediga med sitt nyfödda barn. Därutöver kan föräldrarna nyttja föräldraförsäkringen för att få ersättning för utebliven inkomst när de nyttjar föräldraledigheten. Det kan främst göras individuellt men sedan 2012 har föräldrar också möjlighet att vara gemensamt lediga under 30 dagar. Genom att använda föräldrapenningdata och antaganden kring uttagsmönster, bland annat baserade på föräldraförsäkringens regelverk, har Försäkringskassan kunnat skatta kvinnors och mäns föräldraledighet. Till skillnad från föräldrapenningdata ger skattningen en bild av fördelningen av föräldraledigheten med föräldrapenning och dagar med enbart ledighet. Skattningen ger därmed en utökad bild av kvinnors och mäns obetalda omsorgsarbete om yngre barn. En rapport från Försäkringskassan visar att drygt 39 procent av tiden som föräldrarna är föräldralediga under barnets första två år utgörs av obetald tid.³⁴

I figur 6 illustreras Försäkringskassans skattade föräldraledighet under barnets två första år tillsammans med det genomsnittliga uttaget av föräldrapenning. Det som framgår i figuren är att kvinnor föräldraledighet (betald och obetald) minskar något för barn

³⁴ Försäkringskassan 2020a.

födda mellan 2014–2020 från i genomsnitt 386 dagar till 374 dagar. Under samma period ökar mäns föräldraledighet något från 104 dagar till 115 dagar. Den minskade föräldraledigheten för kvinnor beror helt på att kvinnor tar ut allt mindre föräldrapenning då kvinnor samtidigt som de totalt sett är mindre föräldralediga har ökat sin andel obetald föräldraledighet från 124 dagar utan ersättning till 133 dagar. Detta mönster skiljer sig också från män, där ökningen ungefär till hälften består av betald ledighet och till hälften av obetald ledighet. Märkbart i statistiken är även att kvinnors obetalda föräldraledighet, som för barn födda 2020 i genomsnitt uppgick till 133 dagar, överstiger mäns totala uttag (betald och obetald) som för denna period uppgick till 115 dagar.

Figur 6: Genomsnittlig antal dagar med betald och obetald föräldraledighet under barnets två första år, fördelat på kön, barn födda 2014–2020.

Källa: Försäkringskassan.

Det är framför allt två faktorer som driver den ojämna fördelningen av skattad föräldraledighet. Dels tar kvinnor ut mer föräldrapenning än män vilket har konstaterats i tidigare avsnitt, dels sprider kvinnor ut dagarna med föräldrapenning över en längre period.³⁵ En tänkbar förklaring till att mäns koncentrerade uttagsmönster är regelverket kring sjukpenninggrundande inkomst (SGI) som är kopplat till föräldrapenningen. Under barnets första levnadsår kan föräldrar ta ut föräldraledighet hur de vill utan att SGI, som ligger till grund för ersättningsnivån i socialförsäkringen, påverkas. Efter barnets ettårsdag förändras regelverket så att föräldrarna måste ersätta varje dag av föräldraledighet med att ta ut föräldrapenning för att SGI inte ska påverkas negativt. Eftersom kvinnor tar ut föräldraledighet i samband med och efter födseln samt att föräldrar i hög utsträckning tar ut föräldraledighet efter varandra har män ofta hänvisats till att ta ut föräldraledighet runt barnets ettårsdag då SGI-regeln träder i kraft. För att inte SGI ska påverkas negativt koncentrerar män sin föräldraledighet.

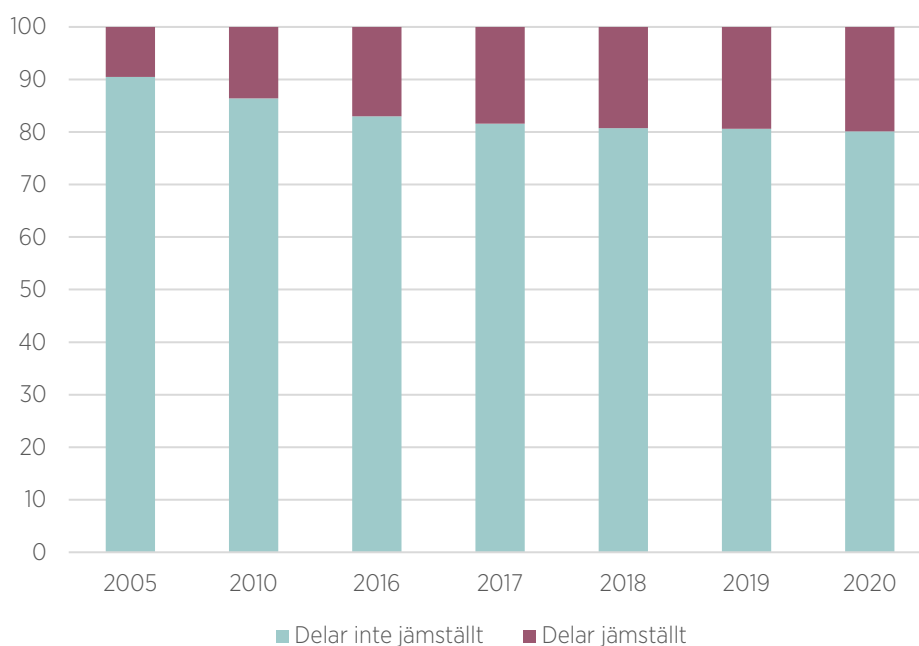
³⁵ Försäkringskassan 2020a.

Försäkringskassan har också visat att det tycks råda en ett-års-norm hos vissa grupper av kvinnor.³⁶ Myndigheten menar att det har vuxit fram en norm bland kvinnor att vara föräldralediga med sitt barn i ett år. Dels påverkar denna norm mammor genom att brott mot normen tas emot negativt eller frågande av omgivningen, dels påverkar den pappornas möjlighet att förlägga ledigheten utifrån sina önskemål. Rapporten visar även att vissa kvinnor anser att deras föräldraledighet har företräde framför mannens vilja av en längre eller mer jämställd föräldraledighet, vilket också kan förklara delar av fördelningen ovan.³⁷

Antalet föräldrar som delar jämställt på föräldrapenningen ökar sakta

Ser vi till antalet föräldrar som delar jämställt på föräldrapenning och på föräldraledigheten, så följer detta ett liknande mönster som den övergripande statistiken kring föräldrapenning³⁸. Likt föräldrapenningen har andelen föräldrar som delar jämställt på föräldrapenning ökat succesivt sedan början av 2000-talet, vilket framgår av figur 7. För barn födda 2005 uppgick andelen föräldrar som delade jämställt på föräldrapenning under barnets två första år till 10 procent. Denna siffra hade sedan ökat till 14 procent för barn födda 2010 och sedan till 19 procent under 2018. För barn födda 2020, vilket är den senaste siffran vi har, uppgår andelen föräldrar som delar jämställt på föräldrapenning under barnets två första år till 20 procent.

Figur 7: Andel föräldrar som delar jämställt på föräldrapenning under barnets två första år, barn födda 2005, 2010, 2016–2020. Andel i procent.

Källa: Försäkringskassan.

³⁶ Försäkringskassan 2018b.

³⁷ Försäkringskassan 2018b.

³⁸ Vi använder här Försäkringskassans definition av ett jämställt uttag, då båda föräldrarna tar ut minst 40 procent av ersättningen eller ledigheten. Detta för att kunna använda myndighetens simulerade statistik.

Tittar vi i stället på andelen föräldrar som delar den skattade föräldraledigheten jämställt så ser vi att den uppgår till 13 procent av alla föräldrar för barn födda 2020. De senaste fem åren har det inte heller skett några förändringar av andelen föräldrar som delar föräldraledigheten jämställt. I Försäkringskassans skattningar över hur föräldrarna delar sin föräldraledighet har det under de senaste fem åren enbart skett någon procentenhets förflyttning inom grupperna som delar föräldraledigheten 70/30 och 80/20. Med andra ord finns det knappt någon förflyttning mot ett jämställt uttag av föräldraledighet.

En av de starkaste förklaringsfaktorerna för faders uttag av föräldrapenning och därmed ett jämställt uttag av försäkringen tycks vara utbildning. Ju högre utbildning kvinnan och/eller mannen har, desto troligare är det att mannen tar en större andel av föräldrapenningen eller att paret delar relativt jämnt på försäkringen. Det som dock skiljer föräldrar som delar jämställt på föräldraledigheten mot föräldrar som enbart delar jämställt på föräldrapenningen eller övriga föräldrar är att de som delar jämställt på ledigheten börjar med detta tidigt efter barnets födsel.³⁹ Föräldrarna som fördelar sin föräldraledighet jämställt har en högre andel ledighet utan ersättning än det genomsnittliga föräldraparet. Det beror främst på de tillhör en socioekonomiskt starkare grupp som också har råd att ta ut en hög andel föräldraledighet. Jämförs dock föräldrarna som delar jämställt på föräldraledigheten med liknande socioekonomiskt starka föräldragrupper så ser vi inte att dessa skiljer sig nämnvärt i den totala tiden med föräldraledighet. Därför är det snarare så att ett tidigt uttag av ledighet från pappan är det mest betydande mönstret för en jämnt fördelad föräldraledighet.⁴⁰

Män med högre utbildningsnivå, något högre ålder, födda i Sverige och arbetande i offentlig sektor tar ut mer föräldrapenning än andra män

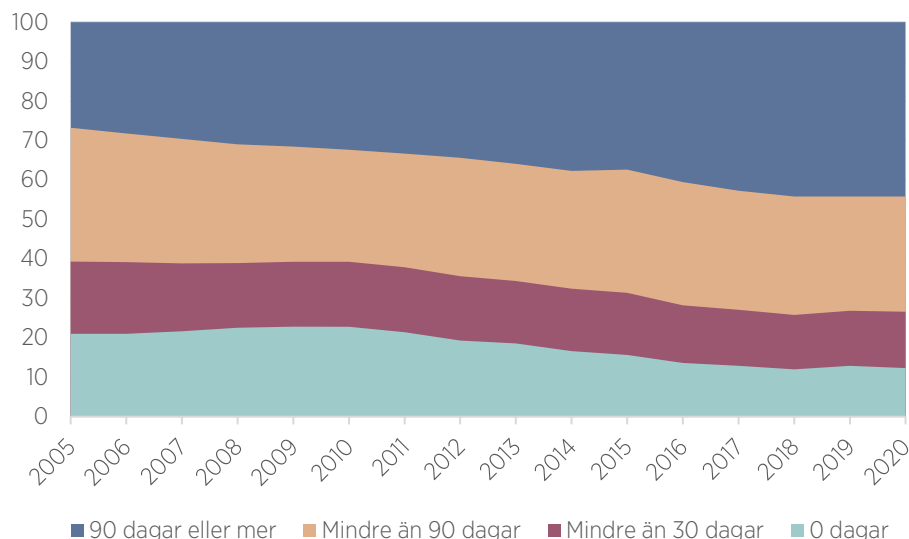
Som konstaterats har män ett lägre uttag av föräldrapenning och föräldraledighet än kvinnor. I genomsnitt tar män med barn födda 2020 ut ungefär 73 dagar med föräldrapenning och 31 dagar med obetald ledighet, fram tills dess att barnet har fyllt två år. Men som Inspektionen för socialförsäkringen (ISF) konstaterade i sin rapport om mäns uttag av föräldrapenning tar fortfarande en stor andel män ut 30 dagar eller mindre i föräldrapenning.⁴¹ Figur 8 illustrerar fördelningen av mäns uttag från 0 dagar upp till mer än 90 dagar innan barnet har fyllt två år. Från figuren går att utläsa att det skett en förskjutning från fäder som tar mindre än 30 dagar mot att allt fler fäder tar mer än 90 dagar med föräldrapenning under barnets två första år. Andelen fäder som tar ut mindre än 30 föräldrapenningdagar har minskat från 39 procent för fäder till barn födda 2005 till 27 procent för fäder till barn födda 2020. Under samma period har andelen fäder som tar ut mer än 90 dagar av föräldrapenningen ökat från 27 procent till 44 procent. Andelen män som tar ut mellan 30 och 90 föräldrapenningdagar under barnets två första år har legat stabilt runt 30 procent. De senaste fyra åren har dock utvecklingen stagnerat och då har grupperna varit konstanta.

³⁹ Försäkringskassan 2020a.

⁴⁰ Försäkringskassan 2020a.

⁴¹ ISF 2021.

Figur 8: Andelen män som tar ut olika nivåer av föräldrapenning, fördelat på 0 dagar, 1-29 dagar, 30-90 dagar och 90+ dagar, barn födda 2005-2020. Andel i procent.

Källa: Försäkringskassan.

Det finns en rad studier som har visat vilka grupper av kvinnor och män som har ett jämnare uttag av föräldrapenning och föräldraledighet. De flesta studier pekar på att utbildningsnivå, huruvida man är född i Sverige eller ej samt inkomst är markörer för fördelning av föräldrapenning.⁴² Därutöver visar forskaren Ma med kollegor att yngre pappor i lägre grad tar ut föräldrapenning.⁴³ Försäkringskassan har också visat att normer på arbetsplatsen spelar roll för faders uttag av föräldrapenning. Män som arbetar inom offentlig sektor, där föräldraförsäkringen antas vara mer accepterad, har ett högre uttag av föräldrapenning än fäder som arbetar inom privat sektor.⁴⁴

Utbildningsnivå förklarar stora delar av uttaget av föräldrapenning och föräldraledighet. Ju mer välutbildade kvinnor och män är, desto mer troligt är det att de tar ut en jämnare fördelning inom föräldraförsäkringen. Män med mer än två års eftergymnasial utbildning har ett högre uttag av föräldrapenning under barnets två första år än det genomsnittliga uttaget för samtliga män.⁴⁵ Detta är också i linje med tidigare studier om föräldrapenningen.⁴⁶ Även kvinnans utbildningsnivå tycks påverka mäns uttag då pappans genomsnittliga andel är över det genomsnittliga uttaget för män om mamman har mer än två år eftergymnasial utbildning. Gällande inkomst har ISF nyligen visat att män med låg och hög inkomst har ett lägre uttag av föräldrapenning än i inkomstkikten däremellan.⁴⁷ Bakgrunden till detta har förklarats med att män med låg inkomst dels har sämre arbetsmarknadskontakt, dels har sämre ekonomiska förutsättningar och därmed väljer förvärvsarbete framför föräldraledighet. Män med högre inkomster får å sin sida

⁴² Duvander m.fl. 2015; Försäkringskassan 2020a; ISF 2021; Ma m.fl. 2020.

⁴³ Ma m.fl. 2020.

⁴⁴ Försäkringskassan 2019.

⁴⁵ *Tabellverk till Barnhushållens ekonomi, Försäkringskassan 2023.*

⁴⁶ Försäkringskassan 2020a; ISF 2021; Ma m.fl. 2020.

⁴⁷ ISF 2021.

ett större inkomstbortfall för att vara föräldralediga då de har en högre andel över inkomsttaket för försäkringen än andra inkomstgrupper.

När det gäller föräldrarnas födelseland tycks utrikesfödda fäder och utrikesfödda föräldrar (både kvinnan och mannen) vara överrepresenterade vad gäller ett lägre uttag av föräldrapenning bland männen och ett högre uttag bland kvinnorna.⁴⁸ Samma mönster återfinns även vid föräldraledighet. Gruppen föräldrar där båda är födda i Sverige skiljer sig inte nämnvärt från genomsnittet. Däremot är mäns uttag större i gruppen svenskfödda män som får barn med en utrikes född kvinna då föräldrapenninguttag under de två första åren ligger över genomsnittet. Tidigare studier har också visat att män som arbetar i offentlig sektor i genomsnitt tar ut fler föräldrapenningdagar än män i privat sektor, som i sin tur är en grupp där litet eller inget uttag av föräldrapenning är vanligare än bland män i genomsnitt. Män som är egenföretagare följer också detta mönster.⁴⁹

Kvinnor påverkas mer negativt än män under förskoleåren

Det svenska systemet som är knutet till omsorgen om barn utgår till en början från att föräldrarna ska sköta omsorgen under en tid av föräldraledighet. Efter att barnet har fyllt ett år ska kommunen erbjuda förskola till alla barn. Förskolan kombineras också med den tillfälliga föräldrapenningen som har till syfte att ersätta föräldrars uteblivna arbetsinkomster då de behöver vara hemma för att vårda ett sjukt barn. Till skillnad från föräldrapenningen syftar den tillfälliga föräldrapenningen till kortare ledighet för att vårda ett sjukt barn och begränsa att sjukdomar sprids. Förskolan och föräldraförsäkringen har varit viktiga verktyg för att familjer och framför allt kvinnor ska kunna kombinera arbete med familjeliv. Kombinationen av förskola och aktiv arbetsmarknadspolitik är också av stor vikt för kvinnors förvärvsarbete.⁵⁰

Det finns också en direkt koppling mellan förskolan och det obetalda omsorgsarbetet då föräldrarna överlåter omsorgsansvaret till barnomsorgen medan de förvärvsarbetar. Denna koppling blir också tydlig då kvalitén eller tillgången till omsorg brister då det skapar en stor stress, framför allt för mammor.⁵¹ Det är dock tydligt att trots att det finns brister i systemet så har den allmänna förskolan varit en reform som har fått ett stort genomslag. Tittar vi på statistiken över inskrivna barn, som illustreras i figur 9, så ser vi att 96 procent av alla 4–5 åringar är inskrivna på förskola. Inom gruppen barn 1–3 år är 79 procent inskrivna på förskola. Det som dock ska beaktas i barngruppen 1–3 år är att spridningen är stor då 94 procent av 3-åringar är inskrivna medan enbart 51 procent av 1-åringar går i förskolan. Gällande andra former av barnomsorg framgår det av figuren att 82 procent av 6–9-åringarna är inskrivna på en fritidsverksamhet. Med barnens ålder minskar också behovet av barnomsorg vilket återspeglas i att enbart 19 procent av barnen i åldern 10–12 år använder fritidsverksamhet, en möjlighet som upphör efter vårterminen det året som barnet fyller 13 år.

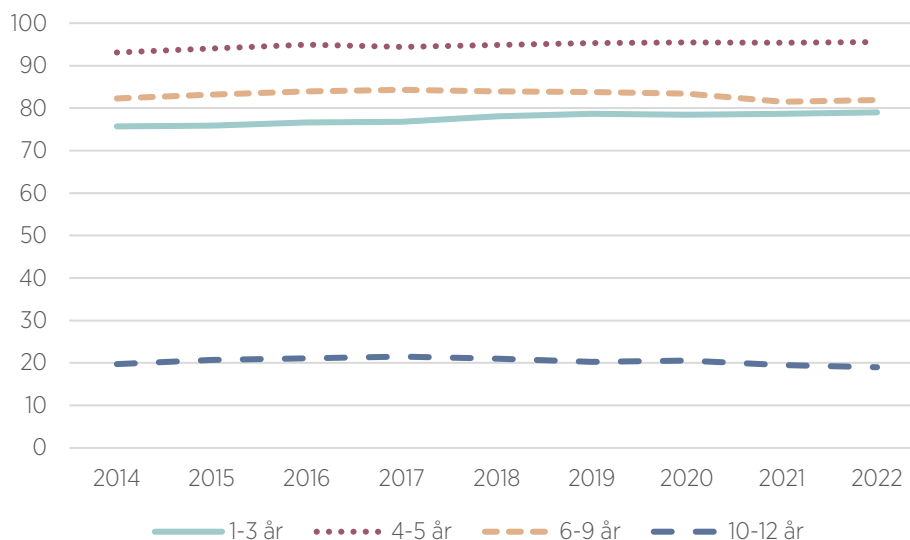
⁴⁸ *Tabellverk till Barnhushållens ekonomi, Försäkringskassan 2023.*

⁴⁹ ISF 2021.

⁵⁰ IFAU 2022c.

⁵¹ Grönlund & Öun 2020.

Figur 9: Andel inskrivna barn i förskola och fritidsverksamhet av alla barn i befolkningen, 2014–2022. Andel i procent.

Källa: Skolverket.

Generellt finns inga eller enbart små skillnader mellan andelen flickor och pojkar som är inskrivna i förskolan. Dessa skillnader varierar också över tid. Dock kan vi se i Skolverkets statistik att det finns betydande skillnader mellan barn födda i Sverige, med minst en svenskfödd förälder och barn födda utomlands eller födda i Sverige med två utrikes födda föräldrar. För barn som är ett år är skillnaden minimal men från två år och uppåt börjar den öka. Enligt Skolverket uppgår andelen svenskfödda barn som är inskrivna på förskolan i åldern 1–3 år till 80 procent medan motsvarande andel bland utrikes födda uppgick till 74 procent. För åldersgruppen 4–5 år uppgick andelen svenskfödda barn till 96 procent under 2022 medan andelen utrikes födda uppgick till 90 procent. Även bland barn till föräldrar som är arbetslösa eller har låga inkomster är andelen inskrivna i förskolan lägre.⁵²

Den höga inskrivningen på förskolan bland barn i Sverige får ses som en positiv utveckling då den allmänna förskolan har en rad positiva effekter. Dels har det visat sig att tillgången till förskolan minskar föräldrarnas arbetslöshet⁵³, framför allt hos kvinnor, dels finns det en rad effekter på barnens utveckling. Folkhälsomyndigheten har visat att förskolan har en positiv inverkan på barns hälsa men även språkutveckling och matematikförståelse.⁵⁴ Dessutom stärker förskolan barns sociala förmågor då de behöver interagera med andra barn och vuxna. Förskolan förbättrar även barns hälsa genom ett stärkt immunförsvar och tycks ha en positiv inverkan på astma och allergier.⁵⁵ Därutöver påverkar ett barn som går i förskolan yngre, hemmavarande syskons utveckling positivt

⁵² Skolverket 2018.

⁵³ Drange 2018; IFAU 2010a; Vandenbroeck m.fl. 2018.

⁵⁴ Folkhälsomyndigheten 2017.

⁵⁵ IFAU 2019.

genom mer kvalitativ interaktion med föräldrarna.⁵⁶ Att få odelad uppmärksamhet tidigt i livet är associerat med till exempel bättre skolresultat för pojkar.

Tillgång till barnomsorg är en förutsättning för kvinnors förvärvsarbete

Förskolan har varit central för att framför allt kvinnor ska kunna kombinera familjebildning med ett aktivt arbetsmarknadsdeltagande. Denna koppling har också visats i flera studier och utvärderingar av förskolan. Efter reformen med en allmän förskola då även barn till arbetslösa fick rätt till 15 timmars förskola per vecka har Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) visat att kvinnors sannolikhet att få ett arbete generellt ökade med 17 procent. Tydligast effekt hade reformen för kvinnor med flera barn samt låg eller hög utbildningsnivå. Arbetslösa kvinnor som är gifta påverkades mer än ogifta kvinnor.⁵⁷ I en internationell forskningsöversikt visar IFAU också att kombinationen av barnomsorg och arbetsmarknadspolitiska åtgärder har tydligast effekt för att få kvinnor som står långt ifrån arbetsmarknaden in i sysselsättning.⁵⁸

Som vi konstaterat är förskolan en viktig samhällsinstans både för barns utveckling och föräldrars möjlighet till förvärvsarbete. Likt äldreomsorgen faller förskolan primärt under kommunernas ansvar. Då olika kommuner har olika förutsättningar och gör olika prioriteringar varierar tillgången till förskolan för arbetslösa och föräldralediga beroende på kommun, med den nationella lagstiftningen kring allmän förskola i grunden. Reglerna för arbetslösa och föräldralediga anges tillsammans med en förskoleplacering långt från hemmet som anledningar till att färre barn till utrikes födda föräldrar eller föräldrar med låg inkomst är inskrivna på förskolan.⁵⁹ Skolverket menar också att kommunerna behöver bli bättre på att informera om möjligheten till förskola och aktivt söka upp föräldrar till barn som inte är inskrivna.⁶⁰ En annan fråga kring den formella omsorgen om barn är tillgången för föräldrar som arbetar obekväma arbetstider. 2022 erbjöd 170 av landets 290 kommuner barnomsorg på obekväma arbetstider, det vill säga klockan 19.00–06.00. Det har skett en kontinuerlig nedgång från 2018 då 214 kommuner erbjöd barnomsorg under obekväma tider.⁶¹ Därutöver har Skolinspektionen visat att kommuner delvis brister i individanpassning, kvalitet och kunskap om föräldrarnas behov av barnomsorg på obekväma arbetstider.⁶² Utan möjlighet till formell omsorg behöver föräldrarna antingen avstå arbete eller på annat sätt lösa omsorgen om barnen.

Trots förskolans positiva effekter tycks barnens tid på förskola vara en källa för stress, framför allt för kvinnor. Både kvinnor och män försöker minska antalet timmar som deras barn är på förskola, vilket förstärker konflikten mellan arbete och familjeliv. Det är dock främst kvinnor som upplever en stress i dessa situationer. Tvärt emot upplever män inte någon stress kopplat till förskolan och konflikten mellan arbete och familjeliv.

⁵⁶ IFAU 2022b.

⁵⁷ IFAU 2010b.

⁵⁸ IFAU 2022c.

⁵⁹ SOU 2020:67.

⁶⁰ Skolverket 2018.

⁶¹ Skolverket 2023.

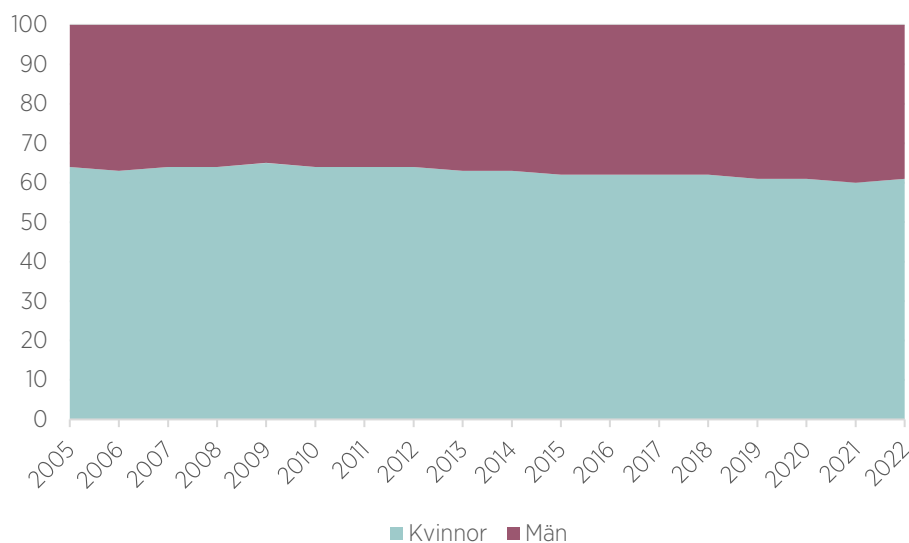
⁶² Skolinspektionen 2016.

För att hantera denna stress så använder kvinnors deltidarbete för att minska timmarna på förskola för sina barn.⁶³

Tillfällig föräldrapenning närmar sig en jämn fördelning men kvinnor utför fortfarande mer omsorg om sjuka barn än män

Åren i förskolan är ofta associerade med perioder av tillfällig föräldraledighet för att vårda sjuka barn. Sedan länge har den tillfälliga föräldrapenningen varit mer jämnt fördelad mellan kvinnor och män än föräldrapenningen. Fördelningen har också jämnats ut över tid. Detta illustreras i figur 10 där kvinnors och mäns andelar av ersatta dagar med tillfällig föräldrapenning återges. 2005 erhöll kvinnor 64 procent av de ersatta dagarna medan män erhöll 36 procent. Tio år senare, år 2015, hade fördelningen jämnat ut sig än mer då kvinnor erhöll 62 procent av dagarna medan männen erhöll 38 procent. Sedan dess har ytterligare utjämningar skett fram till förra året då skillnaderna mellan kvinnor och män ökade. 2022 erhöll kvinnor 61 procent av de ersatta dagarna medan män erhöll 39 procent av de ersatta dagarna. Det är samma fördelning som fanns innan pandemin.

Figur 10: Ersatta dagar för vård av barn (tillfällig föräldrapenning), fördelat på kön, 2005–2022. Andel i procent.

Källa: Försäkringskassan, publicerad i SCB Jämställdhet.

Under tidsperioden från 2009 fram till idag har användandet av tillfällig föräldrapenning ökat. Det beror delvis på att antalet barn har ökat men det beror också på att uttagsmönstret har förändrats vilket gjort att fler föräldrar tar ut fler dagar inom försäkringen.⁶⁴ Under pandemin nyttjades också den tillfälliga föräldrapenningen på rekordhög nivåer. Förutom att fler föräldrar använder försäkringen så använder de även fler dagar inom försäkringen än tidigare. Män är den grupp som drivit på det ökade användandet inom försäkringen.⁶⁵ Det gäller inom samtliga yrkesgrupper även om uttaget av tillfällig

⁶³ Grönlund & Öun 2020.

⁶⁴ Försäkringskassan 2021; 2023c.

⁶⁵ SOU 2022:31.

föräldrapenning skiljer sig beroende på yrke och bransch.⁶⁶ Från 2009 till 2020 syns en tydlig uppgång med ungefär 100 000 fler kvinnor och 100 000 fler män som mottagare av försäkringen. Andelarna bland kvinnor och män som är mottagare av tillfällig föräldrapenning har därmed också jämnats ut. Kvinnor är dock hemma fler dagar än män för vård av barn, vilket bidrar till den ojämna fördelningen inom försäkringen.⁶⁷

Kvinnor ger även mer omsorg till äldre barn

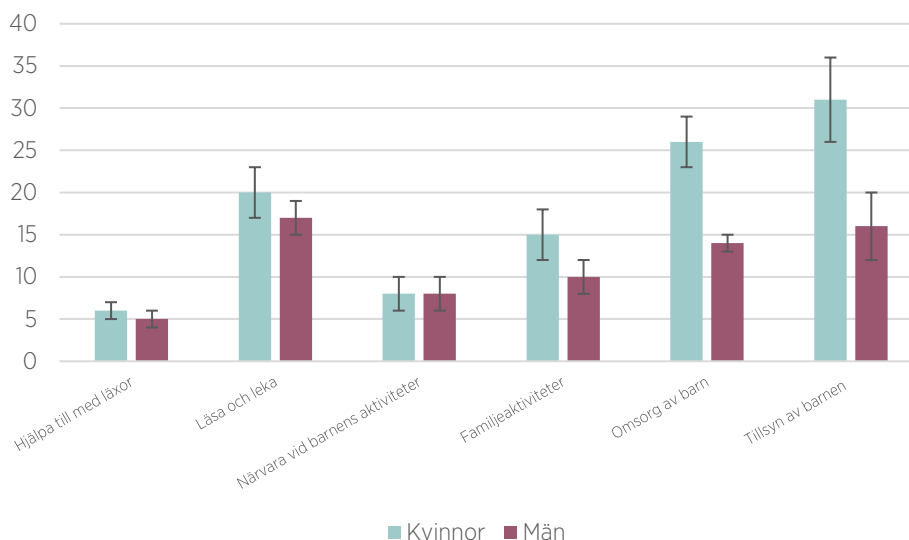
Det finns ett rätt så gott kunskapsunderlag kring omsorgen om yngre barn då uttaget av föräldraförsäkringen utgör en bra källa för analys. Omsorgen om äldre barn är dock något svårare att kartlägga, dels på grund av att barnen får ett allt större egenansvar, dels eftersom omsorgsarbetet är svårare att kartlägga. Titta vi på den senaste tidsanvändningsstudien kan vi börja få en bild av kvinnors och mäns omsorgsarbete om barn. Figur 11 illustrerar den genomsnittliga tidsanvändningen för obetalt omsorgsarbete om de egna barnen fördelat på en rad aktiviteter. Detta är dock en aggregerad sammanställning där vissa aktiviteter kan knytas till yngre barn medan andra kan knytas till äldre barn. Kategorin Tillsyn av barnen och Omsorg av barn kan framför allt kopplas till yngre barn, även om även tonåringar behöver hjälp att vakna och komma upp ur sängen på morgonen, vilket kategoriseras som omsorg. Aktiviteten Hjälpa till med läxor förutsätter å andra sidan att barnet går i skola.

Vi kan utifrån den senaste tidsanvändningsstudien konstatera att kvinnor utför mer omsorg om de egna barnen än män. Likt obetalt hemarbete tycks kvinnor främst utföra det vardagliga och rutinmässiga omsorgsarbetet i högre utsträckning än män. Det gör också att kvinnor spenderar mer tid med sina barn än vad män gör. I figur 11 framträder detta genom att tillsynen och omsorgen av barnen är aktiviteter där kvinnor lägger nästan dubbelt så mycket tid som män. Båda dessa aktiviteter måste göras dagligen i samband med att barn ska vakna och äta frukost, ta sig till förskolan eller skolan samt alla aktiviteter under eftermiddagen och kvällen inklusive äta och sova. Kvinnor spenderar i genomsnitt 31 minuter per dag på att ge tillsyn av barnen medan män spenderar 16 minuter. Gällande omsorgen av barn, såsom väckning, hygien och att se till att barnen äter, så lägger kvinnor i genomsnitt 26 minuter per dag på detta arbete medan män lägger 14 minuter. Som vi konstaterade ovan utförs dessa aktiviteter oftare kopplat till yngre barn. Det är dock troligt att kvinnor fortsatt under barnet uppväxt tar ett större ansvar än män för den rutinmässiga omsorgen i vardagen. Övriga aktiviteter med koppling till omsorgen av barn är relativt jämnt fördelade mellan kvinnor och män. Dessa utgörs av aktiviteter som att Läsa och leka, Närvara vid barns aktiviteter, Familjeaktiviteter och Hjälpa till med läxor.

⁶⁶ Försäkringskassan 2023d.

⁶⁷ SOU 2022:31.

Figur 11: Genomsnittligt antal minuter per dygn för omsorgsarbete om barn, fördelat på kön, 20–64 år, 2021.

Källa: SCB, TID 2021.

Utöver tidsanvändningsstudien visar SCB i sina arbetskraftsundersökningar (AKU) att 13 procent av kvinnorna och 6 procent av männen som arbetar deltid gör det på grund av att de också måste ta hand om barn. Denna fördelning har varit stabil under de senaste åren. Andelen föräldrar som arbetar deltid påverkas dock av hur många barn som bor i hushållet och hur gamla barnen är. Av statistiken framgår att det framför allt är kvinnor med yngre barn som arbetar deltid. Andelen kvinnor med ett barn i åldern 1–2 år uppgår till 32 procent medan motsvarande andel för män är 10 procent. Bland kvinnor med två barn där det yngsta barnet är 1–2 år arbetar 35 procent deltid medan motsvarande siffra för män är 8 procent. Tittar vi på föräldrar med tre barn eller fler där det yngsta barnet är 1–2 år så uppgår andelen kvinnor som arbetar deltid till 38 procent medan mäns andel uppgår till 10 procent. Kvinnors deltidsarbete håller sedan i sig under barnens yngre år för att minska i samband med skolstart. Dock har kvinnor med två eller fler barn som arbetar deltid en genomsnittlig eller högre nivå av deltidsarbete tills barnen har fyllt 10 år. För kvinnor med minst tre hemmavarande barn håller det i sig ännu längre.⁶⁸

Barn har lättare att anförtro sig till mamma än till pappa

I Folkhälsomyndighetens undersökning om skolbarns hälsovanor kartlägger myndigheten barns relation till sina föräldrar. Det görs genom att ställa frågor om hur lätt respektive svårt barn har att prata med mamma eller pappa om bekymmer. Resultaten visar både på mammans och pappans omsorgsarbete samt flickors och pojkars möjligheter att få omsorg på lika villkor. I tabell 3 redogörs för resultaten från 2021–2022 års undersökning. Som framgår av tabellen upplever yngre barn att det är lättare att prata med föräldrar om bekymmer än äldre barn. Generellt är det lättare för både pojkar och flickor att prata med sina mammor om bekymmer än sina pappor. En stor andel av pojkarna och

⁶⁸ SCB 2023e.

flickorna anger nämligen att det är lätt eller mycket lätt att prata med sin mamma om bekymmer medan motsvarande siffror för pappor är betydligt lägre. Pojkar har också lättare att prata med både mamma och pappa jämfört med flickor som uppger att det är lättare att prata med mamma än med pappa, framför allt när de blir äldre. Slutligen anger också fler barn att de inte har eller aldrig träffar sin pappa jämfört med mamma.

Tabell 3: Andel barn som uppger att de har lätt respektive svårt att prata med mamma och pappa om bekymmer, fördelat på kön, ålder, 2021-22. Andel i procent.

		Mycket lätt	Lätt	Svårt	Mycket svårt	Har Ingen/vi träffas inte
Prata med pappa vid bekymmer						
Flickor	11 år	37	42	14	4	3
	13 år	25	41	18	11	4
	15 år	25	39	23	7	7
Pojkar	11 år	54	36	7	1	3
	13 år	43	41	8	4	4
	15 år	42	36	11	5	6
Prata med mamma vid bekymmer						
Flickor	11 år	57	34	7	1	1
	13 år	42	42	11	4	1
	15 år	42	40	14	3	1
Pojkar	11 år	60	34	5	1	0
	13 år	51	38	8	2	1
	15 år	49	38	9	2	2

Källa: Folkhälsomyndigheten.

Statistiken över tid visar samma mönster. Både pojkar och flickor har lätt att prata med sin mamma om bekymmer. Pojkar upplever också att de har lättare att prata med sina pappor än vad flickor har. Vi menar därför att barn har lättare att anförtro sig till mamman än till pappan, men också att pojkar har något lättare att anförtro sig med bekymmer än vad flickor har då de upplever att de har större tillgång till båda sina föräldrar. Liknande mönster finns i SCB undersökning om barns levnadsförhållanden. Här är dock statistiken osäker och flera mått inte statistiskt säkerställda.⁶⁹

Barn till separerade föräldrar bor i högre utsträckning hos sin mamma

Utöver barns upplevelser har vi även tittat på hur barn efter att deras föräldrar har separerat bor. Majoriteten av alla barn i Sverige bor med båda sina föräldrar. Dock bor cirka 25 procent av barnen i andra så kallade familjetyper där nästintill alla utgår ifrån barnets mamma eller pappa⁷⁰. Bostaden är inte heller något direkt mått på det obetalda omsorgsarbetet. När ett barn primärt bor hos en förälder får hen dock det indirekta omsorgsansvaret och kommer att vara den förälder som barnet främst vänder sig till för stöd, skjuts

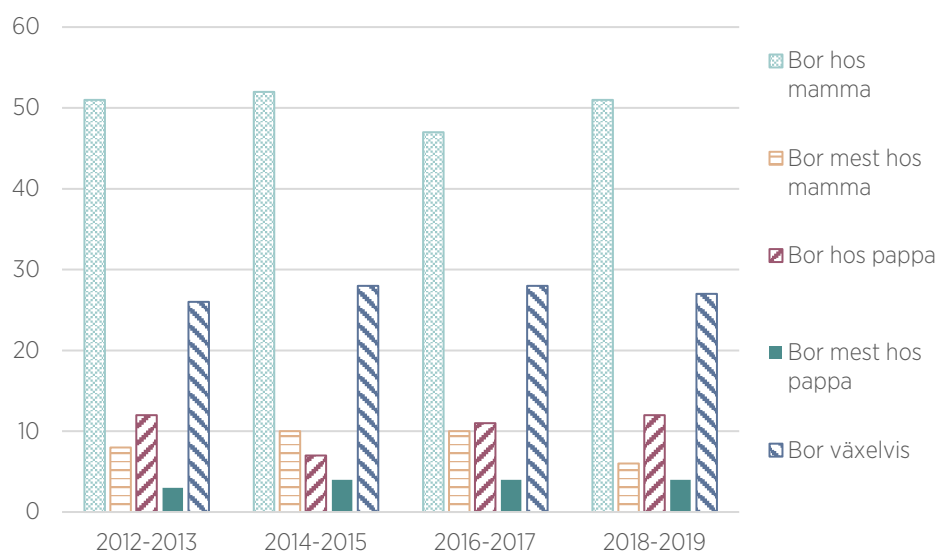
⁶⁹ SCB 2023b.

⁷⁰ Enligt folkbokföringen bor 0,5 procent av barn i Sverige med någon annan person än mamman eller pappan. Statistiken över barnens boende fördelat på olika familjetyper är också stabil över tid.

till fritidsintressen eller hjälp med läxor. Barnets bostad efter föräldrarnas separation är därmed en indikator på fördelningen av den obetalda omsorgen.

Enligt SCB register för barn- och familjestatistik bor en stor majoritet av barn till separerade föräldrar med sin mamma på något sätt.⁷¹ Denna statistik är också relativt stabil över tid. Drygt 56 procent av barnen med separerade föräldrar bor primärt hos en ensamstående mamma. Därefter bor barn främst med sin mor och en styvförälder. För 2022 utgjorde denna familjetyp drygt 18 procent av de barn som inte bor med båda föräldrarna. Barn som bor med ensamstående fäder är färre än båda de nämnda familjetyperna men den gruppen har ökat sedan 2015. Då bodde drygt 14 procent av dessa barn med sin ensamstående pappa medan andelen uppgår till 18 procent 2022. Förskjutningen kan främst förklaras med att andelen barn som bor med mamma och en styvförälder har minskat något över tid. Den minsta familjetypen utgörs av barn som bor med sin far och en styvförälder. Denna grupp har också varit stabil över tid och utgörs av 6 procent av barnen som bor med separerade föräldrar.

Figur 12: Barns boende för barn 0–18 år som inte bor med båda sina föräldrar, fördelat på om de

bor hos mamman, pappan eller växelvis, 2012/13–2018/19. Andel i procent.

Källa: SCB, ULF.

Nackdelen med befolkningsstatistiken, som presenteras ovan och som utgår från folkbokföringsregistret, är att den inte tar hänsyn till att barn till separerade föräldrar kan bo växelvis mellan föräldrarna. Statistiken mäter den adress där barnet är folkbokfört. I Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF) ställer därför SCB frågor om hur barn bor i relation till sina föräldrar. I figur 12 nedan redogörs för hur barn med separerade föräldrar bor hos respektive förälder. Likt folkbokföringsstatistiken ovan bor ungefär hälften av barnen med sin mamma. Under den uppmätta perioden uppgick denna kategori till mellan 47 procent år 2016/17 och 52 procent år 2014/15. Jämfört med folkbokföringsstatistiken är dock andelen barn som bor med sin pappa lägre. För 2018/19 bor

⁷¹ SCB 2023c.

12 procent av barnen med separerade föräldrar med sin pappa. Den största skillnaden mot folkbokföringsstatistiken är att ULF också fångar upp barnen som bor växelvis mellan sin mamma och pappa. Dessa barn har i de tre senaste mätningarna utgjort 27–28 procent av alla barn som har separerade föräldrar. Försäkringskassan har tidigare visat att samarbetet mellan föräldrarna fungerar bättre vid växelvis boende, vilket kan förklara de låga nivåerna av grupper av barn som bor mest hos mamman eller pappan⁷².

En ny studie från SCB visar också att växelvis boende är ett vanligt sätt att hantera omsorgen om barnen efter föräldrars separation. Framför allt visar resultaten att det är vanligt för barn i åldern 6–9 år. När barnen är yngre eller äldre är det i stället vanligare att de bor med sin mamma.⁷³ Efter föräldrars separation menar vi därför att kvinnor i större utsträckning än män utför obetalt omsorgsarbete om sina barn då dessa bor framför allt hos mamman.

Förutom att barn tycks bo hos sina mammor i högre utsträckning än pappor har kvinnor också i högre utsträckning ensam vårdnad om barn. Ungefär sju procent av alla barn i Sverige har under sin barndom fått ändringar av vårdnadshavare. Det motsvarar 2022 ungefär 156 000 barn. Bland dessa barn utgör mammor som ensam vårdnadshavare den största gruppen med 85 procent. Därefter kommer gruppen män som är ensam vårdnadshavare med 9 procent. Dessa siffror är också mycket stabila över tid. Även om barn som har fått förändringar när det gäller sina vårdnadshavare är en mindre grupp i samhället visar utfallet ett tydligt mönster. Mammor som ensam vårdnadshavare utgör tydligt den största gruppen bland dessa barn, vilket innebär att kvinnor också i högre grad ansvarar för omsorgsarbetet om dessa barn.⁷⁴

Kvinnor tar ett större ansvar än män för omsorgen om barn med funktionsnedsättning

Barn med funktionsnedsättning eller annan långvarig sjukdom har större behov av omsorg utspridda över längre tid jämfört med andra barn. När föräldrars obetalda omsorgsarbete om de egna barnen beskrivs är det därför viktigt att detta perspektiv inkluderas. Ungefär 65 000 barn har en funktionsnedsättning som ger tillgång till socialförsäkringsystemet.⁷⁵ Tidigare hade föräldrar med barn med funktionsnedsättning tillgång till vårdbidraget, ett system som reformerades till omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning 2019.

Användandet av vårdbidraget var starkt dominerat av kvinnor. Kvinnors nyttjande av bidraget har minskat något över tid, men från en hög nivå. I början av 2000-talet utgjorde kvinnor 88 procent av mottagarna av bidraget och fram till avvecklandet 2019 hade siffran sjunkit till 83 procent. Även gällande omfattningen av stödet dominerar kvinnor i samtliga kategorier (25 procent, 50 procent, 75 procent eller hel ersättning) där kvinnor utgjorde 82–85 procent av mottagarna. Efter beviljat vårdbidrag kunde föräldrar tidigare ansöka om att få vårdbidraget utbetalat till vardera förälder. Mellan perioden 2015–2018 valde cirka 8 procent av föräldrarna att göra detta.⁷⁶

⁷² Försäkringskassan 2011.

⁷³ SCB 2023a.

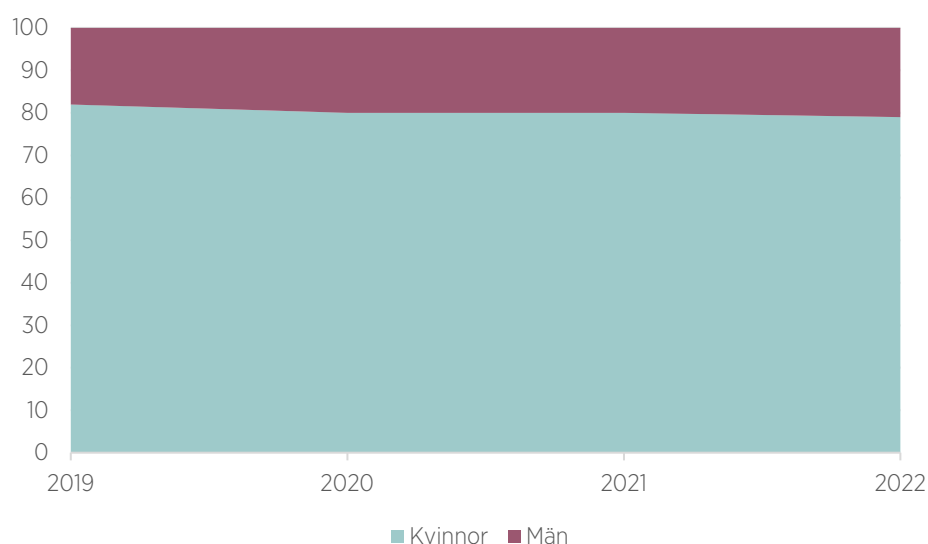
⁷⁴ SCB 2023g.

⁷⁵ Försäkringskassan 2023b.

⁷⁶ ISF 2020.

Introduktionen av omvårdnadsbidraget har inneburit en viss förskjutning mot ett mer jämnt fördelat uttag mellan föräldrarna men kvinnor dominerar fortsatt både gällande antalet mottagare och ersättningen som ges. Figur 13 illustrerar hur fördelningen mellan kvinnor och män ser ut för de som beviljats omvårdnadsbidrag. För 2020 utgjordes 81 procent av mottagarna av kvinnor och 19 procent var män medan fördelningen för 2021 var att 80 procent av mottagarna var kvinnor och 20 procent var män. Även om fördelningen för 2022 följer samma trend som tidigare kvarstår ett tydligt könsmonter där kvinnor i högre utsträckning än män är mottagare av omvårdnadsbidrag och därmed ger omsorg till sina barn.

Figur 13. Föräldrarnas andelar av omvårdnadsbidrag, fördelat på kön, 2019 till 2022. Andel i procent.

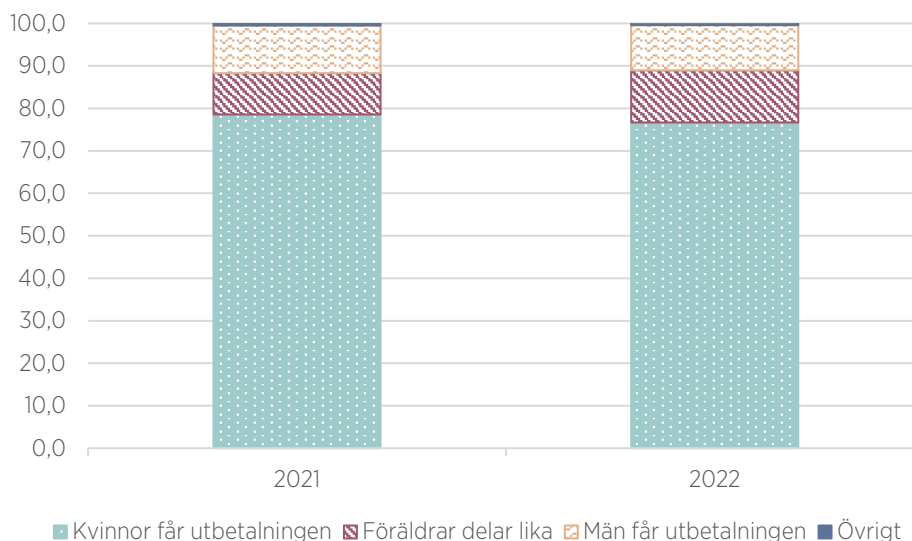
Källa: Försäkringskassan, publicerad i SCB Jämställdhet.

Som statistiken ovan visar har reformen från vårdbidrag till omvårdnadsbidrag inte nämnvärt bidragit till att göra försäkringen mer jämställd, vilket var ett av syftena med reformeringen av systemet. Innan reformen var 83 procent av mottagarna av försäkringen kvinnor och 17 procent män. Efter reformen utgjorde kvinnor i genomsnitt 80 procent av mottagarna av omvårdnadsbidraget medan 20 procent av mottagarna var män. Inspektionen för socialförsäkringen konstaterar också i sin utvärdering av omvårdnadsbidraget att det knappt skett någon förskjutning från kvinnor till män efter reformen⁷⁷. Den förskjutning som ISF iakttagit är att fler föräldrar tar ett gemensamt uttag från försäkringen. Ökningen av det gemensamma uttaget kan dock främst härledas till att fädernas uttag inom vårdbidraget har övergått i ett gemensamt uttag där båda föräldrarna nu tar del av försäkringen. Detta illustreras i figur 14 nedan som redogör för uttagsmönstret mellan kvinnor, män och de föräldrar som delar lika.

⁷⁷ ISF 2020.

Figur 14: Fördelning av utbetalning av omvårdnadsbidrag mellan föräldrar under november månad, 2021–2022. Andel i procent.

Källa: Försäkringskassan.

Not: Kategorin övrigt är en sammanslagning av kategorierna *Kvinnor får större andel av utbetalningen* och *Män får större andel av utbetalningen*. Då dessa grupper tillsammans utgör 0,6 procent av alla utbetalningar så har vi valt att slå samman dessa grupper.

Reformen av omvårdnadsbidraget har ökat andelen föräldrar som gemensamt använder försäkringen, men påverkat den genomsnittliga fördelningen mellan kvinnor och män i liten utsträckning. Kvinnor som ensamt tar emot utbetalningen är fortfarande den störst gruppen med 77 procent, vilket återspeglas i figur 14. Gruppen män som ensamt tar emot utbetalningen uppgår till drygt 11 procent. Vi kan därmed, i likhet med Inspektionen för socialförsäkringen⁷⁸, konstatera att reformen förflyttat en större andel män, som tidigare fick stödet ensamt, till gruppen föräldrar som gemensamt var mottagare av omvårdnadsbidraget. Denna utgörs av 12 procent av föräldrarna. I en nyligen publicerad rapport visar Försäkringskassan att andelen föräldrar som delar lika på bidraget är vanligast bland föräldrar som har yngre barn, som inte tidigare haft vårdbidrag, som inte bor ihop, där mannen eller båda föräldrarna är inrikes födda och där båda föräldrarna har eftergymnasial utbildningsnivå.⁷⁹ Ett liknande mönster återfinns inom systemet för föräldrapenning. Därutöver visar den att inkomst är en viktig faktor då par där kvinnan tjänade mer eller där båda föräldrarna är låginkomsttagare har en högre andel män som mottagare. Att dela lika på omvårdnadsbidraget var dock fortfarande relativt ovanligt.

Försäkringskassan har också visat att barn som är i behov av personlig assistans enligt LSS (Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade) får denna assistans delvis eller helt tillgodosedd från föräldrarna. 97 procent av dessa barn har minst en nära anhörig som assistent och 20 procent har enbart nära anhöriga som assistenter⁸⁰. Bland de assistenter som också är föräldrar till ett barn (0–17 år) är det vanligast att mamman

⁷⁸ ISF 2020.

⁷⁹ Försäkringskassan 2023b.

⁸⁰ Försäkringskassan 2018a.

arbetar som assistent. Ungefär hälften av mammorna och en tredjedel av papporna till barn med rätt till personlig assistans i åldrarna 5–17 år arbetar 40 timmar eller mer per vecka som assistenter. Bland deltidsarbetande assistenter (20 timmar eller mer) är 80 procent mammor och 65 procent pappor. Studien visar att det är fler pappor än mammor som inte arbetar som assistenter till sina barn⁸¹. Även om personlig assistans är att beteckna som betald omsorg indikerar denna studie att mammor i större utsträckning än pappor ägnar sig åt omsorgsarbete av egna barn med funktionsnedsättning.

⁸¹ Försäkringskassan 2018a.

NÄR FÄRRE SKA TA HAND OM FLER ÖKAR DEN OBETALDA OMSORGEN

Likt många andra länder i världen har Sverige en demografisk utveckling där befolkningen blir allt äldre. Det ställer nya krav på välfärden då allt fler människor ska få vård och omsorg av färre invånare i arbetsför ålder. Samma samband återfinns även inom det obetalda omsorgsarbetet då kvinnor och män som lever längre också kommer att vara i behov av närstående personers omsorg under längre tid. Likt föräldraskapet kan denna typ av omsorg ge positiva effekter för hälsa, välmående och sociala relationer. Ett längre liv skapar även bättre förutsättningar för att skapa relationer över generationer. Men den obetalda omsorgen kan också leda till en ökad stress och en känsla av otillräcklighet.

Mer obetald omsorg när vi lever längre och äldreomsorgen begränsas

En åldrande befolkning och en välfärdsmodell som alltmer inriktas mot medborgarna med störst behov⁸² innebär att många anhöriga ställs inför situationen att både arbeta och bidra med obetald omsorg. Det gäller oavsett om omsorgen ges till en åldrande förälder, ett syskon som blir långvarigt sjuk eller någon annan anhörig. Omsorg, både betald och obetald, är ett komplext fenomen som om den utförs utan större inverkan på arbetsmiljö eller övriga livet kan skänka mening och välmående. Samtidigt kan den skapa stora negativa konsekvenser om den inte sker under rätta förutsättningar. I detta första avsnitt ser vi på förutsättningar för den formella omsorgen i Sverige då dessa i högsta grad påverkar det obetalda omsorgsarbetet.

Kvinnor och män blir allt äldre men kvinnor fortsätter att leva längre

I Sverige lever både kvinnor och män lever allt längre. Kvinnor lever dock fortsatt längre än män och har gjort så historiskt. Från 1960-talet och fram till början av 1990-talet ökade skillnaderna mellan kvinnor och män i förväntad medellivslängd för att sedan börja minska. Minskningen har dock avtagit och sedan ett par år förväntas kvinnor leva ungefär 2,5 år längre än män. Detta illustreras i figur 15 tillsammans med en framräkning av medellivslängden år 2060. Ser vi framåt med hjälp av SCB beräkningar kan vi konstatera att medellivslängden kommer att öka mot 89 år för kvinnor och 87 år för män.

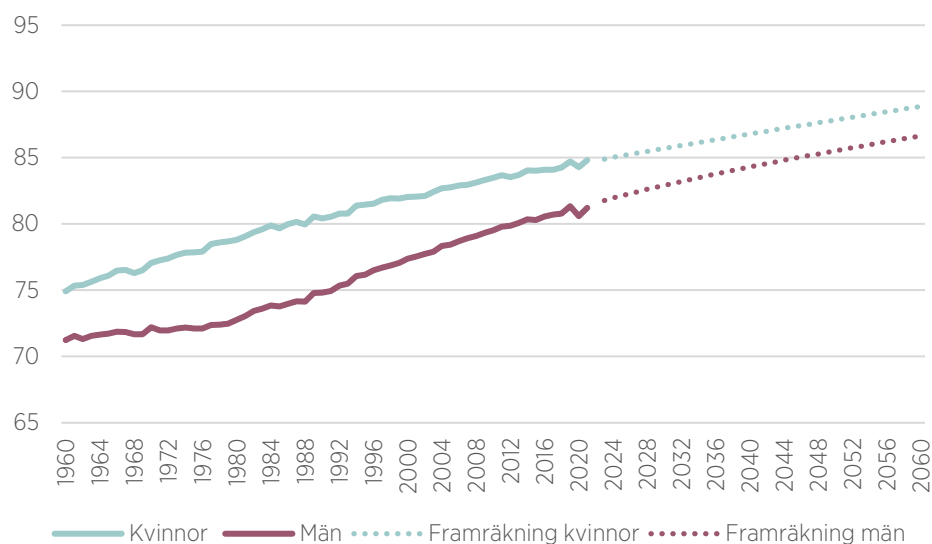
Som Jämställdhetsmyndigheten har visat i en kortanalys skiljer sig den förväntade medellivslängden mellan olika grupper i samhället, där utbildningsnivå är bland de starkaste faktorerna som styr.⁸³ Ju högre utbildningsnivå, desto mer troligt att personen får ett långt liv. Längst förväntad medellivslängd har därför kvinnor med eftergymnasial utbildning följt av kvinnor med gymnasial utbildningsnivå och män med eftergymnasial utbildning. Ökningen av förväntad medellivslängd är också som störst inom dessa grupper, medan den enbart ökar marginellt för eller står still för kvinnor och män med

⁸² Ulmanen 2015.

⁸³ Jämställdhetsmyndigheten 2021d.

förgymnasial utbildning. För kvinnor med förgymnasial utbildning har den förväntade medellivslängden nästintill stått still under de senaste 20 åren.⁸⁴

Figur 15: Förväntad medellivslängd och framräknad medellivslängd, fördelat på kön, 1960–2021

samt framräkning 2023–2060.

Källa: SCB, egen bearbetning.

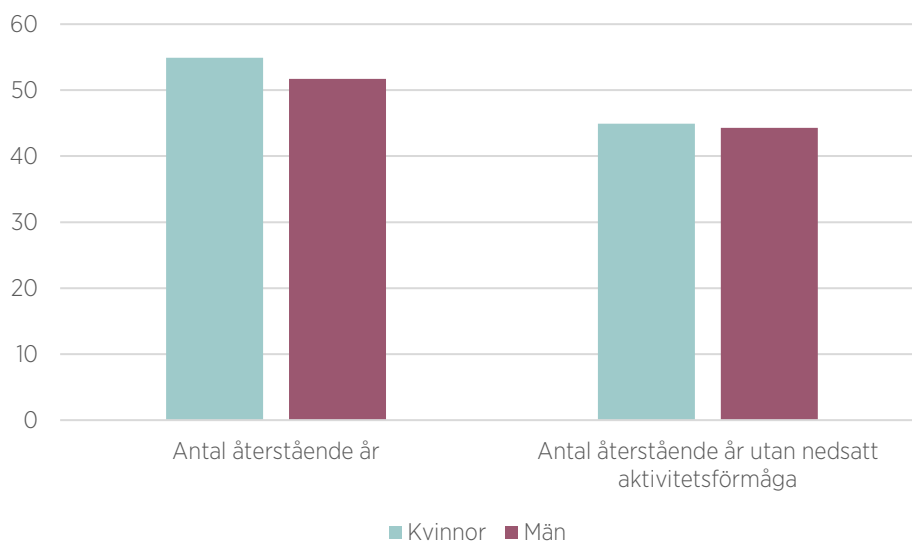
Det är en positiv utveckling att vi lever längre, då vi får en utökad möjlighet att uppleva världen och följa yngre generationer växa upp. I tidsanvändningsstudien framgår också att kvinnor och män ökar sitt omsorgsarbete om andras barn i åldersgrupperna 45–64 år och 65–74 år, då barnbarn ofta träder in i bilden.⁸⁵ Men när den förväntade medellivslängden går upp innebär det inte per automatik att vi kan fortsätta leva våra liv precis som vi gjort tidigare utan att vissa negativa effekter tillkommer. Med ålder kommer också nedsatt aktivitetsförmåga. För att förstå åldrandet måste vi därför titta på hur länge vi förväntas leva med eller utan nedsatt förmåga att röra oss, passa barn, laga mat och allt annat som hör till vardagen. I figur 16 nedan visas SCB statistik över hur länge vi förväntas leva då vi fyller 30 år samt hur många av dessa år som vi förväntas leva utan större nedsättningar av vår aktivitetsförmåga. Likt ovan förväntas kvinnor leva i genomsnitt till 85 år medan män förväntas leva till 82 år. Dock återfinns inte samma skillnad i beräkningen av antalet återstående år utan nedsatt aktivitetsförmåga. Vid 30 års ålder kan kvinnor förväntas leva utan nedsatt förmåga i 45 år, till de fyller 75 år, medan män kan förväntas leva utan nedsatt aktivitetsförmåga i 44 år eller fram tills att de fyller 74 år. Kvinnor kan därmed förvänta sig att leva sina sista tio år med nedsatt aktivitetsförmåga medan motsvarande siffra för män uppgår till 8 år.

⁸⁴ Jämställdhetsmyndigheten 2021d.

⁸⁵ SCB 2022.

Figur 16: Antalet återstående år i livet från 30 år, med eller utan nedsatt aktivitetsförmåga, fördelat på kön, 2019/20.

Källa: SCB.

Vi kan konstatera att både kvinnor och män lever allt längre och att denna utveckling beräknas fortsätta. Även om kvinnor i genomsnitt lever längre än män så består denna förlängda livslängd av fler år med nedsatt aktivitetsförmåga. Denna nedsatta aktivitetsförmåga medför också ett större behov av omsorg. Vi kan därför dels förvänta oss ett fortsatt ökat behov av omsorg från samhällets och anhörigas sida, dels att detta behov fortsatt kommer att vara större för kvinnor än för män. Detta eftersom kvinnor lever längre och en större andel av denna tid med nedsatt aktivitetsförmåga.

Neddragningar av formell omsorg bidrar till ökad ojämställdhet

I jämförelse med andra europeiska länder är skillnaden mellan kvinnor och män i Sverige och de nordiska länderna vad gäller obetald omsorg relativt liten. Genom formell omsorg har framför allt kvinnor kunnat upprätthålla en hög grad av heltidsarbete.⁸⁶ Ett tillbakadragande av och inom äldreomsorgen och annan formell omsorg och ökade prioriteringar av resurser till de med störst vård- och omsorgsbehov har dock gjort att ett ökat behov av obetald anhörigomsorg skapats.⁸⁷ Därutöver förstärks ojämlikheterna i omsorgen då fler blir beroende av nära anhöriga för att tillgodose sina omsorgsbehov.

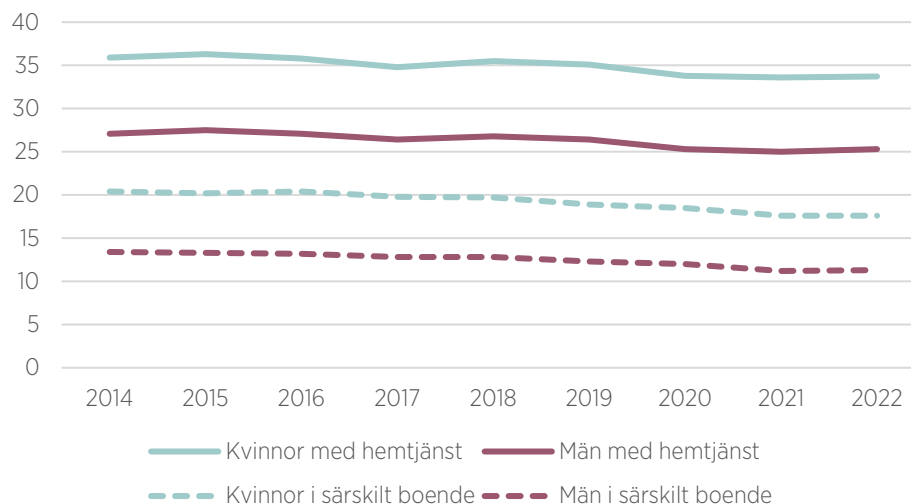
Ett sätt att illustrera tillbakadragandet inom den formella äldreomsorgen ses i figur 17. Där illustreras andelen kvinnor och män över 80 år som tar del av hemtjänst i ordinarie boende och de som har särskilt boende. Som framgår har andelen, både kvinnor och män, minskat över tid samtidigt som medellivslängden under denna period blivit högre. Framför allt ser vi en tydlig skillnad på personer som bor på särskilt boende, där andelarna minskat tydligt även innan pandemin.

⁸⁶ Rostgaard m.fl. 2022.

⁸⁷ Rostgaard m.fl. 2022.

Figur 17: Andelen personer över 80 år som har beslut om hemtjänst i ordinärt boende eller som bor i permanentt särskilt boende, fördelat på kön, 2014–2022. Andel i procent.

Källa: Socialstyrelsen.

Med den demografiska utvecklingen vid hand kan det dock tyckas oundvikligt att den offentligt finansierade omsorgen kommer att behöva öka. Anhörigomsorgen kan knappast fortsätta att öka med fortsatta ambitioner om jämställdhet och jämlikhet mellan kvinnor och män, mellan anhöriga med olika socio-ekonomiska förutsättningar eller mellan anhöriga boende i större städer i förhållande till landsbygd.⁸⁸

Omsorg och stöd till personer med funktionsnedsättning

Till skillnad från den formella omsorgen av äldre har omsorg och stöd till personer med funktionsnedsättning från kommuner ökat över tid. Stödet till personer som har rätt till stöd och service via lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) är ett tudelat ansvar mellan staten, som ger ersättning för personlig assistans, och kommunerna som ansvarar för annat stöd såsom boende, ledsagare eller daglig verksamhet. En av anledningarna till att LSS-stödet till personer med funktionsnedsättning ökar, vilket illustreras i figur 18, är att det statliga stödet från Försäkringskassan har minskat till följd av ny rättspraxis.⁸⁹

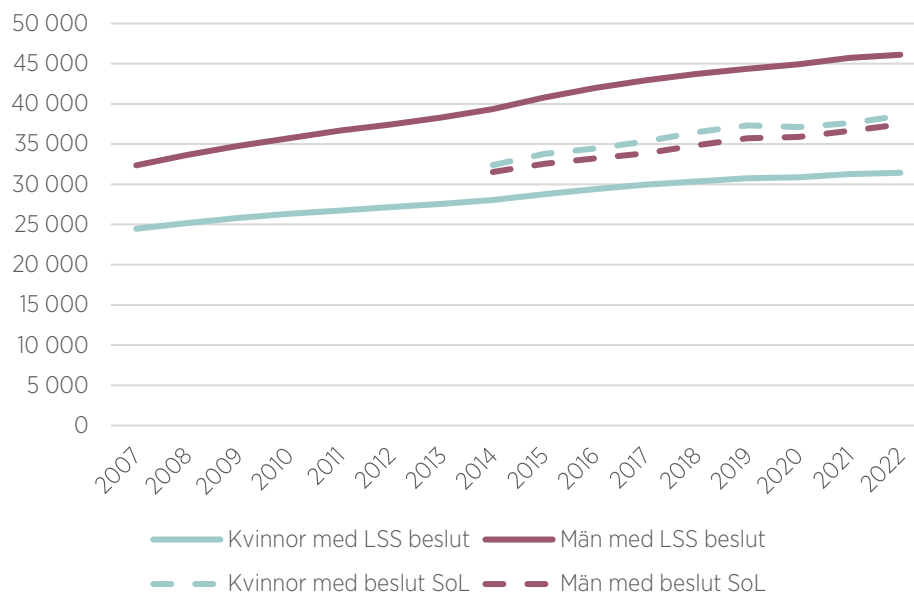
Inom ramen för LSS finns det också en möjlighet för den formella och informella omsorgen att mötas då grunden för vem som utför assistans är den personliga anknytningen till skillnad från många andra omsorgsyrken där utbildning utgör grunden. Det finns därmed en möjlighet att få sin personliga assistans tillgodosedd av föräldrar eller andra anhöriga. Försäkringskassan har visat att detta är fallet då cirka 20 procent av assistenterna var en nära anhörig. Bland barn med assistens hade 97 procent minst en anhörig som assistent och motsvarande siffra för unga vuxna var 87 procent.⁹⁰ Studien visar också att det är vanligare att mammor än pappor är assistenter till både barn och unga vuxna.

⁸⁸ Rostgaard m.fl. 2022; Stanfors 2023.

⁸⁹ Försäkringskassan 2023a; Socialstyrelsen 2022b.

⁹⁰ Försäkringskassan 2018a.

Figur 18: Antalet kommunala beslut om LSS och stöd till personer med funktionsnedsättning enligt socialtjänstlagen (SoL), fördelat på kön, 2007–2022.⁹¹

Källa: Socialstyrelsen.

Not: Statistiken inkluderar ej beslut om personlig assistans från Försäkringskassan.

En ojämställd anhörigomsorg

Forskning har visat att när den formella omsorgen minskar så ökar behovet av anhörigomsorg.⁹² Dock finns inget entydigt svar på om kvinnor eller män i genomsnitt utför olika mängd obetalt omsorgsarbete om äldre eller andra närstående.⁹³ I breda befolkningsstudier framgår att kvinnor och män ger anhörigomsorg i ungefär samma omfattning.⁹⁴ Dessa visar också att 20 procent av de vuxna regelbundet ägnar sig åt obetald omsorg. Samtidigt visar ett antal studier med fokus på medborgare i övre medelåldern (45–64 år) att kvinnor utför mer obetalt omsorgsarbete än män.⁹⁵

I Jämställdhetsmyndighetens Jämställdhetsundersökning för 2022 uppger fler kvinnor än män att de har omsorgsansvar. 45 procent av kvinnorna och 39 procent av männen uppger i undersökningen att de under det senaste året haft omsorgsansvar för någon i sin närhet. Särskilt tydligt är det i åldersgruppen 30–59 år där 64 procent av kvinnorna och 53 procent av männen svarat att de har omsorgsansvar.⁹⁶ Liknande resultat återfinns i en befolkningsstudie som utfördes av Nationellt kompetenscentrum anhöriga (Nka). Denna studie, från 2018, visade att drygt 56 procent av de som regelbundet utförde omsorg var

⁹¹ Personer med funktionsnedsättning kan ansöka om insatser enligt SoL, och vissa av dem har dessutom rätt till insatser enligt LSS.

⁹² Ulmanen 2015.

⁹³ Socialstyrelsen 2020.

⁹⁴ SCB 2012; 2022; Socialstyrelsen 2012.

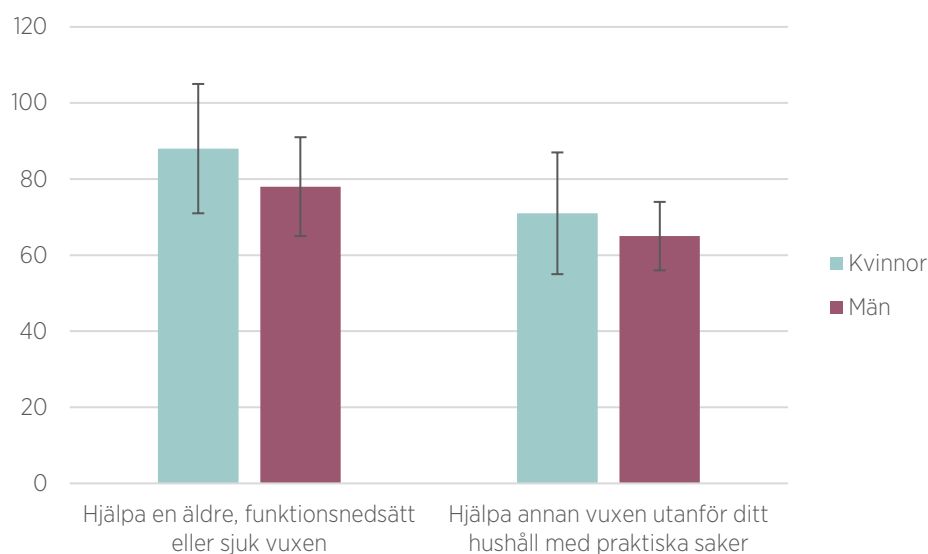
⁹⁵ Labbas 2022; Szebehely m.fl. 2014.

⁹⁶ Jämställdhetsmyndigheten 2022b.

kvinnor medan 44 procent var män.⁹⁷ Andelen kvinnor ökade också när omsorgsbehovet blev större vilket ligger i linje med tidigare forskning.⁹⁸

Dessa uppgifter skiljer sig dock från tidsanvändningsstudien där två frågor relaterar till obetalt omsorgsarbete om äldre och andra närstående. I den aggregerade statistiken framgår att det inte finns några skillnader mellan kvinnors och mäns omsorgsarbete. Vuxna i åldern 20–64 år lägger i genomsnitt 5–6 minuter dagligen på att hjälpa en annan vuxen utanför hushållet vilken behöver hjälp på grund av ålder, funktionsnedsättning eller sjukdom. Utöver det ägnar vi genomsnittligt 3–5 minuter dagligen på att hjälpa andra vuxna utanför hushållet med praktiska saker. När vi tittar på de som rapporterat att de ägnat sig åt obetalt omsorgsarbete får vi en något annan bild av arbetet, även om det fortsatt är jämnt fördelat mellan kvinnor och män. Som framgår av figur 19 lägger de som har utfört omsorgen i genomsnitt 78–88 minuter om dagen på att hjälpa en närstående som är äldre eller har en funktionsnedsättning eller sjukdom. De som har hjälpt en annan vuxen med praktiska saker har gjort det i genomsnitt 65–71 minuter.

Figur 19: Genomsnittlig tid per dygn för utövare av aktiviteter, fördelat på kön, 18–84 år, 2021.

Källa: SCB, TID 2021.

Som framgår i tidsanvändningsundersökningen är omsorgsinsatserna som utförs för äldre eller andra närstående relativt tidskrävande. I tidsanvändningsundersökningen från 2010/2011 framkommer en marginell skillnad mellan könen gällande personer som utför omsorgen och även där framkom en hög tidsåtgång, där kvinnor och män som utför omsorg gjorde det i drygt 71 minuter per dygn.⁹⁹ Kunskapsläget om huruvida kvinnor generellt i samhället utför mer obetalt omsorgsarbete än män är fortfarande osäkert. Det vi dock kan konstatera är att när behovet av omsorg ökar hos den närstående, genom exempelvis försämrad hälsa, så ökar framför allt kvinnors obetalda omsorgsarbete.

⁹⁷ Vicente m.fl. 2022.

⁹⁸ Socialstyrelsen 2012; Szebehely m.fl. 2014.

⁹⁹ SCB 2012.

Flera studier har visat att kvinnor och män i övre medelåldern (45–64 år) är den grupp som utför mest omsorgsarbete om äldre och andra närstående.¹⁰⁰ Omsorgen som denna grupp ger är främst till föräldrar som börjar komma upp i ålder och drabbas av minskad aktivitetsförmåga, alltså runt 75 år. Det är också allt tydligare att kvinnor ökar sitt omsorgsarbete i denna ålder och därmed att kvinnor i denna åldersgrupp utför mer obetalt omsorgsarbete än män.¹⁰¹ Vincent med kollegor beskriver den typiska informella omsorgsgivaren som en medelålders kvinna som ger obetald omsorg veckovis eller ibland dagligen till en förälder.¹⁰² Detta stämmer också överens med annan forskning.¹⁰³ Baserat på europeisk data har Labbas och Stanfors också konstaterat att kvinnor mellan 50 och 64 år, oavsett graden av formell omsorg som varierar mellan de nordiska och sydeuropeiska länderna, utför mer obetald omsorg än män.¹⁰⁴ Dessa resultat är också oberoende av utbildningsnivå då både kvinnor i arbetaryrken¹⁰⁵ och högutbildade kvinnor¹⁰⁶ ger mer omsorg till sina föräldrar än motsvarande grupper män.

Omsorgen om äldre, personer med funktionsnedsättning och långvarigt sjuka skiljer sig också mellan personer med olika omsorgsbehov och mellan vilka omsorgsinsatser kvinnor och män väljer att göra. De mest omfattande omsorgsinsatserna ges till barn eller en partner med funktionsnedsättning eller långvarig sjukdom. Till dessa grupper kan mellan 8 och 16 timmars omsorg per vecka ges, framför allt om barnet är under 20 år.¹⁰⁷ I gruppen vuxna i åldern 45–66 år som ger omsorg till en vuxen med omfattande behov finns också en tydlig skillnad mellan kvinnor och män. Till denna grupp, som ofta utgörs av en partner eller ett vuxet barn, ger kvinnor i genomsnitt 13 timmar per vecka medan männen ger 8 timmar.¹⁰⁸ Som vi konstaterat ovan är dock omsorgen om en äldre förälder betydligt vanligare. Ser vi i stället till typer av omsorgsarbete som kvinnor och män utför finns även här en tydlig skillnad, vilket också delvis förklarar det vi kommer att visa att kvinnor och män drabbas olika av den obetalda omsorgen de ger. Studier visar nämligen att kvinnor ägnar sig åt flera olika typer av omsorgsinsatser, såsom personlig omsorg, hjälp med mediciner, deltagande vid fysiska aktiviteter samt att sköta kontakten med olika aktörer, medan män ägnar sig åt praktiskt stöd, administration och ekonomisk hjälp.¹⁰⁹ Forskning har också visat att kvinnor även reser längre och oftare än män i motsvarande situation.¹¹⁰

Negativa effekter av omsorgsarbete drabbar kvinnor i högre utsträckning

Det obetalda omsorgsarbetet av äldre och andra närstående påverkar omsorgsgivarens hälsa, sociala liv och ekonomi. Både kvinnors och mäns möjligheter att arbeta påverkas då de ger omsorg. I en omfattande registerstudie har IFAU studerat vuxna barns

¹⁰⁰ Socialstyrelsen 2012; Szebehely m.fl. 2014; Vicente m.fl. 2022.

¹⁰¹ Labbas 2022; Saenger m.fl. 2023; Ulmanen 2022; Vicente m.fl. 2022.

¹⁰² Vicente m.fl. 2022.

¹⁰³ Labbas 2022; Ulmanen 2022.

¹⁰⁴ Labbas & Stanfors 2023.

¹⁰⁵ Saenger m.fl. 2023.

¹⁰⁶ Ulmanen 2022.

¹⁰⁷ SOU 2014:28.

¹⁰⁸ SOU 2014:28.

¹⁰⁹ Socialstyrelsen 2014; Vicente m.fl. 2022.

¹¹⁰ Sand 2016.

arbetsutbud och hälsa under föräldrars sista år i livet och vid omvårdnad till följd av en stroke. Där framkom effekter på framför allt hälsan.¹¹¹ Resultaten visar att inkomsterna minskar åren innan föräldrarna går bort och att minskningen ökar något året efter föräldrarnas bortgång. För söner finns också en signifikant minskad sysselsättning, medan sjukskrivningarna ökar något (14 procent eller cirka 1,4 dagar) för kvinnor under året som föräldern gått bort. Generellt är dock mönstret att de negativa effekterna av omsorgsarbete ökar då arbetsinsatsen ökar.¹¹² Den största negativa påverkan av omsorgsarbete tycks finnas hos kvinnor vars hälsa, framför allt den psykiska påfrestningen, och ekonomin påverkas.¹¹³ Kvinnor gör också oftare förändringar i arbetslivet som att gå ner till deltidsarbete vilket leder till sämre inkomster.¹¹⁴

Szebehely med kollegor visar att kvinnors välmående, ekonomi och vardagsliv påverkas mer än mäns av obetalt omsorgsarbete.¹¹⁵ Det är till exempel dubbelt så vanligt att kvinnor upplevt svårigheter att fokusera på arbetet, då 5 procent av de kvinnor i åldern 45–66 år har sjukskrivit sig i samband med omsorgsarbetet. Motsvarande siffra för män är 2 procent. Bland de som ger daglig hjälp är andelarna 17 procent respektive 6 procent. Forskarna visar också att cirka 13 procent av de kvinnor som hjälper en närstående minst en gång i månaden har minskat sin arbetstid, sagt upp sig eller gått i pension tidigare än planerat som en konsekvens av det obetalda omsorgsarbetet. Bland männen är andelen 8 procent. Dessa siffror återspeglas även en nyligen publicerad avhandling där 12 procent av kvinnorna som utfört omsorgsarbete hade gått ner i arbetstid.¹¹⁶ Det var också mer än dubbelt så vanligt att kvinnor slutade arbeta helt med anledning av omsorgsinsatsen än män. Även i Eurofound's undersökning från 2016 framkommer ett liknande mönster där 35 procent av kvinnorna som ger omsorg flera dagar i veckan har ganska svårt eller mycket svårt att kombinera avlönat arbete med sitt vårdansvar. Motsvarande siffra för män är 25 procent.¹¹⁷

Kvinnor ger mer omsorg till närstående som är svårt sjuk

Närståendepenning är en del av socialförsäkringen och kan ges till en anhörig när hen avstår från arbete för att vårda en svårt sjuk person. Med allvarligt sjuk menas ett påtagligt hot mot liv. Denna försäkring kan delas mellan olika anhöriga och betalas ut som delar eller hel dag under maximalt 100 dagar. Enligt Försäkringskassans analys av vem som erhåller närståendepenning vid vård av närstående är den typiska mottagaren en kvinna som har fyllt 45 år och som vårdar en förälder.¹¹⁸ Det framkommer även i statistiken i figur 20. Kvinnor utgör fortfarande de största mottagarna av försäkringen med cirka 72 procent under 2022 medan män mottager försäkringen i 28 procent av fallen. Under de senaste 20 åren har fördelningen inom närståendepenningen inte heller förändrats nämnvärt. Kvinnor är mottagare av försäkringen i cirka 70 procent av fallen medan

¹¹¹ IFAU 2020b.

¹¹² Socialstyrelsen 2012; 2014; Szebehely m.fl. 2014.

¹¹³ Socialstyrelsen 2012.

¹¹⁴ Socialstyrelsen 2020; Vicente m.fl. 2022.

¹¹⁵ Szebehely m.fl. 2014.

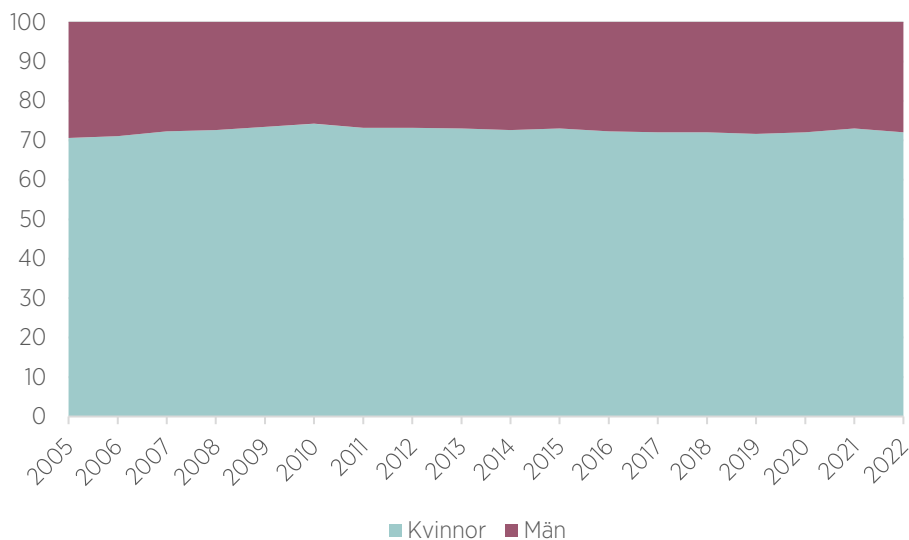
¹¹⁶ Vicente m.fl. 2022.

¹¹⁷ Eurofound 2017.

¹¹⁸ Försäkringskassan 2018c.

män är mottagare i 30 procent av fallen. Denna fördelning har varit oförändrad sedan närståendepenningen infördes 1989.

Figur 20: Andelen personer med närståendepenning, fördelat på kön, 1999–2022. Andel i procent.

Källa: Försäkringskassan, publicerad i SCB Jämställdhet.

Försäkringskassan konstaterade att den typiska mottagaren av närståendepenning är en kvinna som har fyllt 45 år och som vårdar en förälder.¹¹⁹ I våra analyser av mottagare av försäkringen tycks detta inte ha ändrats nämnvärt. Den största gruppen mottagare under 2022 var fortsatt kvinnor från 50 år och uppåt.

¹¹⁹ Försäkringskassan 2018c.

DEN OJÄMSTÄLLDA VARDAGEN

I uppföljningen har vi konstaterat att det obetalda hem- och omsorgsarbetet är fortsatt ojämnt fördelat. Kvinnor har dock under de senaste decennierna minskat sitt obetalda arbete till förmån för förvärvsarbete. Mäns tid i obetalt arbete har ökat samtidigt som tiden i förvärvsarbete har minskat. Trots det lägger kvinnor fortfarande mer tid på obetalt hem- och omsorgsarbete medan män lägger mer tid på betalt arbete. Normer om att kvinnor och män ska ägna sig åt olika saker påverkar fortfarande kvinnors och mäns liv. Det får flera konsekvenser för jämställdheten, främst kvinnors förutsättningar på arbetsmarknaden, inkomster och allmänna hälsa. Den ojämna fördelningen av det obetalda hem- och omsorgsarbetet skapar en ojämsställd vardag som får konsekvenser för hur kvinnor och män formar sina liv och deras möjligheter att påverka samhället.

Den svenska kontexten med ett högt arbetsmarknadsdeltagande för kvinnor och män och individuell beskattning, liksom den svenska modellen med en väl utbyggd välfärd och ett väl utbyggt försäkringssystem, gör att det finns få formella hinder för att nå en jämn fördelning mellan kvinnor och män av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. I stället tycks normer och strukturer till stor del styra uppdelningen mellan förvärvsarbete, obetalt hemarbete och olika typer av omsorgsarbete.¹²⁰ Det är framför allt när kvinnor och män börjar skaffa familj som vi faller tillbaka mot en mer traditionell arbetsdelning i hemmen där kvinnor i högre utsträckning bär ansvaret för omsorg och hushåll medan män bär ansvaret för försörjningen. Det är även vid denna tidpunkt som lönegapet och skillnader i karriärutveckling mellan kvinnor och män börjar öka i omfattning. Den svenska modellen har dock inneburit att kvinnor har kunnat upprätthålla sitt arbetsutbud i högre utsträckning än i många andra länder. Dock har kvinnor som ägnar sig åt obetalt hem- och omsorgsarbete i stället varit mer stressade, då det förväntas av dem att de ska kunna hantera både betalt och obetalt arbete.¹²¹ Konflikten mellan förvärvsarbete och obetalt hem- och omsorgsarbete är därmed en högst aktuell jämställdhetsfråga som avspeglas i fler dimensioner av livet.

Kvinnor anpassar sitt yrkesliv efter familjelivet

En av anledningarna till att frågan om hur kvinnor och män fördelar sin tid är en central del av jämställdhetspolitiken är för att kvinnors ekonomiska egenmakt och makt att forma sina liv är beroende av möjligheterna till förvärvsarbete. En jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet påverkar kvinnors och mäns möjligheter till politiskt deltagande, engagemang i civilsamhället och att ägna sig åt personlig utveckling. Ekonomisk egenmakt är också starkt kopplat till möjligheten att lämna en destruktiv eller våldsam relation. Ser vi till tidigare forskning kan vi konstatera att den ojämna fördelningen av det obetalda hem- och omsorgsarbetet är en av orsakerna till lönegapet mellan

¹²⁰ Stanfors & Welander Tärneberg 2020.

¹²¹ Stanfors & Welander Tärneberg 2020.

kvinnor och män.¹²² Kvinnor arbetar exempelvis deltid i högre utsträckning än män för att ha tid över till att ta hand om gemensamma barn och ge omsorg till andra närstående.¹²³ Kvinnor är också mer frånvarande än män från arbetet under längre och kortare perioder på grund av föräldraledighet, tillfällig föräldraledighet och sjukskrivning. I kvinnodominerade yrken är risken att bli sjukskriven på grund av arbetsrelaterad ohälsa större än på övriga arbetsmarknaden.¹²⁴ Utifrån tidigare forskning kan vi konstatera att kvinnor som kombinerar förvärvsarbete och obetalt arbete har sämre återhämtning som förutom förvärvsarbetet påverkar deras sociala situation och hälsa.¹²⁵

Utöver lönegapet mellan kvinnor och män och att kvinnor i högre utsträckning än män är frånvarande från arbetsmarknaden till följd av obetalt omsorgsarbete, så påverkar det obetalda arbetet kvinnors yrkesliv på fler sätt. Kvinnor upplever en större konflikt och stress kopplat till att förena arbete och familj än vad män gör. Det är också vanligare att kvinnor byter arbetsplats i samband med familjebildning. Bytet sker då till ett arbete som enklare går att förena med omsorgen om barn, vilket ofta innebär lägre lön.¹²⁶ Förutom att detta har en negativ inverkan på kvinnors personliga och karriärmässiga utveckling innebär dessa byten också en samhällsekonomisk förlust om bytet innebär en sämre matchning mellan kvalifikationer och arbetsuppgifter på den nya arbetsplatsen.

Deltidsarbete är ett sätt för kvinnor att hantera sin vardag

Till skillnad från många andra platser i världen har Sverige i hög grad kunnat upprätthålla en hög sysselsättningsnivå hos hela befolkningen, vilket innebär att människor i hög utsträckning utför både betalt och obetalt arbete. Forskning har också tidigare konstaterat att kvinnor och män lägger ner ungefär lika mycket tid på detta arbete men att fördelningen mellan betalt och obetalt skiljer sig åt.¹²⁷ Kvinnor ägnar mer tid åt obetalt hem- och omsorgsarbete medan män förvärvsarbetar i högre utsträckning. Detta mönster har också gått igen genom denna uppföljning. Vi har visat att kvinnor utför mer obetalt hemarbete än män, främst genom det dagliga hushållsarbetet. Vidare har vi visat att kvinnor i högre utsträckning än män ägnar sig åt obetalt omsorgsarbete om barn, äldre och andra närstående. Samtidigt har vi visat att män förvärvsarbetar i högre utsträckning än kvinnor, framför allt genom heltidsarbete. Heltidsnormen, det vill säga förväntningen på och självklarheten i att de anställda arbetar heltid, är stark på mansdominerade och könsbalanserade arbetsplatser. Detta till skillnad från kvinnodominerade arbetsplatser, särskilt inom vård och omsorg, där det länge har funnits en så kallad deltidnorm.¹²⁸ Trots att deltidnormen inom kommuner och regioner är och har varit ett uppmärksammat arbetsvillkor för kvinnor, genom initiativ för att minska andelen deltidarbetande, är det fortfarande vanligt att arbetsgivaren inte erbjuder heltid inom kvinnodominerade yrken liksom att arbetsmiljön och andra villkor är sådana att man inte orkar arbeta heltid.¹²⁹

¹²² Jämställdhetsmyndigheten 2022a.

¹²³ SCB 2023d; Stanfors & Welander Tärneberg 2020.

¹²⁴ Jämställdhetsmyndigheten 2021b; 2023d.

¹²⁵ Stanfors & Welander Tärneberg 2020; Szebehely m.fl. 2014.

¹²⁶ IFAU 2022c.

¹²⁷ SOU 2015:86 - Forskarrapport 2015; Stanfors & Welander Tärneberg 2020.

¹²⁸ Jämställdhetsmyndigheten 2023d.

¹²⁹ Jämställdhetsmyndigheten 2023a.

Vi har tidigare berört att kvinnor använder deltidsarbete i högre utsträckning än män för att möjliggöra omsorgen om de egna barnen och andra personer i ens närhet. I AKU som kartlägger deltidsarbetet är dock de vanligaste anledningarna till deltidsarbete, som både kvinnor och män anger, personliga skäl och att arbetsgivaren inte erbjuder en heltidstjänst. Även forskning har visat att framför allt det ofrivilliga deltidsarbetet är vanligast i kvinnodominerade sektorer såsom detaljhandel och vård- och omsorgsyrken.¹³⁰

Vad de personliga skälen till deltidsarbete utgörs av är svårt att exakt utröna men om vi tittar till åldersstrukturen på deltidsarbetet ser vi intressanta mönster som delvis kan förklara dessa skäl. Andelen kvinnor och män som arbetar deltid är högst i åldrarna 20–24 år. Deltidsarbetet kombineras i denna åldersgrupp ofta med utbildning för att senare sjunka för både kvinnor och män. Kvinnor arbetar dock i högre utsträckning än män deltid i samtliga åldersgrupper och andelen kvinnor som arbetar deltid med tiden sjunker långsammare än för män. I åldern 25–34 år, då den primära etableringen på arbetsmarknaden sker, arbetar 25 procent av kvinnorna deltid. Motsvarande siffra för män var 11 procent. Ser vi till gruppen 35–44 år uppgår andelen kvinnor som arbetar deltid till 25 procent och andelen män till 8 procent. Lägst andel deltidsarbetande finns i åldrarna 45–54 år. 2022 arbetade 17 procent av kvinnorna och 6 procent av männen i åldrarna 45–54 år deltid. Därefter stiger andelen deltidsarbetande igen. I gruppen 55–64 år arbetar 24 procent av kvinnorna deltid och 12 procent av männen.¹³¹ Stanfors och Welander Tärneberg har kartlagt detta mönster över tid och menar att deltidsarbetet för kvinnor delvis handlar om att hantera konflikten mellan betalt och obetalt arbete då deltidsarbetet i så hög grad sker i mitten av livet.¹³² För män kan deltidsarbetet snarare ses som strategi för att ta sig in och ur arbetsmarknaden på ett effektivt sätt. Det går även igen i kollektivavtalen där deltidsarbete inom mansdominerade branscher främst avser möjligheten att gå ner i deltidspension.¹³³

Det obetalda arbetets påverkar kvinnors lön och inkomst negativt

En direkt konsekvens av att kvinnor lägger mindre tid på förvärvsarbete än män till förmån obetalt hem- och omsorgsarbete är inkomstskillnaderna mellan kvinnor och män. Kvinnors genomsnittliga disponibla inkomst är 80 procent av mäns.¹³⁴ Den främsta förklaringen till detta är yrkessegregeringen på arbetsmarknaden, det vill säga att kvinnor och män arbetar med olika saker och med olika arbetsvillkor. Dessutom undervärderas kvinnodominerade yrken med bland annat lägre löner i jämförelse med likvärdiga mansdominerade yrken. Som vi tidigare konstaterat är det även vanligare att arbeta deltid inom kvinnodominerade branscher. Det innebär att kvinnor dels har lägre lön, dels arbetar färre antal timmar.¹³⁵ I Medlingsinstitutets statistik framträder detta dels som ett lönegap då kvinnors löner är lägre än mäns och ett än större löneinkomstgap då kvinnors och mäns deltidsarbete också räknas med. Det ovägda lönegapet mellan kvinnor och män uppgick 2020 till 9,7 procent medan inkomstlönegapet, som avspeglar både lönenivån

¹³⁰ Wennemo Lanninger & Sundström 2014.

¹³¹ SCB 2023e.

¹³² Stanfors & Welander Tärneberg 2020.

¹³³ Jämställdhetsmyndigheten 2023a.

¹³⁴ Jämställdhetsmyndigheten 2022a; Medlingsinstitutet 2023.

¹³⁵ Jämställdhetsmyndigheten 2022a; 2023d.

och den arbetade tiden, uppgick 21,9 procent.¹³⁶ En stor del av gapet mellan kvinnors och mäns löneinkomster kan därmed härledas till kvinnors deltidsarbete, vilket vi konstaterat är och har varit en viktig strategi för att hantera konflikten mellan förvärvsarbete och obetalt hem- och omsorgsarbete.

Utöver det faktum att genomsnittslönerna är lägre i kvinnodominerade yrken i jämförelse med likvärdiga mansdominerade yrken så skiljer sig även lönenivåerna åt mellan kvinnor och män inom lika yrkan. Lika yrken är yrken med samma eller nästan samma arbetsuppgifter. Flera studier pekar på att skillnaden i lönenivå mellan kvinnor och män inom lika arbeten framför allt uppstår i och med familjebildningen. Innan första barnet är lönenivåerna relativt jämna mellan kvinnor och män. Efter att barn tillkommer i familjen minskar dock kvinnors löner medan mäns löner i stort fortsätter att öka.¹³⁷ De uppmätta effekterna är också både direkta och långvariga. Bland annat konstaterar IFAU i en studie att kvinnors löneutveckling påverkas av föräldraskapet. På 15 år har mäns löner ökat tio procentenheter mer än kvinnors.¹³⁸ I en nyligen publicerad studie på danska mammor som använt IVF-befruktning syns ett liknande resultat. Kvinnorna som fick barn hade en lägre inkomst, både på kort och lång sikt, än kvinnorna som inte fått barn. Någon liknande effekt syntes inte på mammans partner.¹³⁹ Effekten på inkomst uppstår helt till följd av att kvinnan byter till ett lägre avlönat arbete, ofta närmare hemmet. Forskarna finner dock inga effekter på arbetade timmar eller arbetsmarknadsdeltagande. Kvinnor tycks därmed i högre grad än män anpassa sitt yrkesval efter föräldraskapet och den nya livssituationen.

Arbetsplatsens organisering har betydelse för hur kvinnor och män fördelar det obetalda hem- och omsorgsarbetet

Kvinnor anpassar i högre utsträckning än män sitt yrkesliv efter sitt familjeliv. Kvinnor förkortar sin arbetstid när barnen är små och byter även arbetsplats oftare än män i samband med det första barnets födsel.¹⁴⁰ Detta kan kopplas till den starka könssegregeringen av den svenska arbetsmarknaden och hur olika branscher är strukturerade. Dessutom arbetar många kvinnor i yrken med arbetsvillkor som på olika sätt reproducerar arbetsdelningen i hemmet, alltså arbetsvillkor som upprätthåller normer om att kvinnor har det huvudsakliga ansvaret för hem och familj. När kvinnor i stor skala trädde in på arbetsmarknaden under 1960- och 1970-talen anpassades yrken i den offentliga sektorn, i synnerhet inom vård och omsorg, för att attrahera kvinnor till tjänsterna genom att vara så kallat familjevänliga. Detta innebar att det skulle vara enkelt att ersätta någon vid oväntad och kortvarig frånvaro, till exempel vid vård av sjuka barn. Arbetstider och anställningsvillkor utformades på ett sätt som främjade flexibilitet genom standardiseringar, deltidsanställningar och timanställningar. Detta innebär att många kvinnodominerade yrken än idag är platta organisationer med stora personalgrupper där de anställda ska kunna täcka upp för varandra vid tillfällena av oförutsedd frånvaro.¹⁴¹

¹³⁶ Medlingsinstitutet 2023.

¹³⁷ Försäkringskassan 2020b; IFAU 2013a; Lundborg m.fl. 2017.

¹³⁸ IFAU 2013a.

¹³⁹ Lundborg m.fl. 2017.

¹⁴⁰ SOU 2022:31.

¹⁴¹ Jämställdhetsmyndigheten 2021c.

Till skillnad från kvinnor arbetar män oftare inom yrken som är personberoende och där de anställda inte utgör bra substitut för varandra vid oväntad frånvaro.¹⁴² Män är exempelvis oftare chefer eller har arbetsledande positioner. Kvinnor innehar mer sällan sådana positioner eftersom karriärvägarna inom kvinnodominerade yrken är färre för denna typ av positioner.¹⁴³ Arbetsmarknaden upprätthåller därmed stora delar av de könsmonster som gör att kvinnor oftare än män avstår från heltidsarbete till förmån för det obetalda hem- och omsorgsarbetet.

Att kvinnodominerade och mansdominerade yrken organiseras på olika sätt är väl belagt.¹⁴⁴ Det är dock oklart om standardisering, mer tidsbegränsade anställningar och stora personalgrupper som exempelvis finns inom vård- och omsorgsyrken underlättar för kvinnor att kombinera förvärvsarbete med familjeliv. Dessa arbetsplatser har i regel mindre flexibla arbetsvillkor i jämförelse med mansdominerade och könsbalanserade yrken.¹⁴⁵ Det är också vanligare med deltid och korta anställningar än i likvärdiga yrken på övriga arbetsmarknaden.¹⁴⁶ Det sänker tröskeln för att ta ett utökad omsorgsansvar både om de egna barnen och andra närstående. Ser vi till könsbalanserade arbetsplatser har dessa i stället oftare flexibla arbetsvillkor vilket gör det enklare för individen att hantera oförutsedda händelser i sin vardag.¹⁴⁷ I könsbalanserade yrken arbetar en lägre andel kvinnor på deltid.¹⁴⁸ I praktiken är det mer kostsamt att vara frånvarande från en kvinnodominerad arbetsplats då det framför allt är individen som får stå för kostnaden för flexibiliteten.¹⁴⁹ Kvinnodominerade yrken tycks heller inte vara bättre på att hantera oförutsedd frånvaro, snarare tvärtom. I stället är det de organisatoriska förutsättningarna på dessa arbetsplatser, tillsammans med de ekonomiska incitamenten som skapas genom undervärderingen av kvinnodominerat arbete, som styr kvinnor från att avstå förvärvsarbete i högre utsträckning än män.

Föreställningar om det obetalda hem- och omsorgsarbetet återfinns också på arbetsplatser där kvinnor och män i olika utsträckningar utför ickemeriterande arbete, något Asom har betecknas som arbetsplatsens hushållsarbete.¹⁵⁰ Amerikansk forskning på akademiska miljöer har visat att kvinnor utför mer av detta hushållsarbete än män.¹⁵¹ Då detta arbete är ickemeriterande och ofta osynliggörs kan det ha en negativ påverkan på möjligheten att utföra arbetet, vilket likt det obetalda hem- och omsorgsarbetet kan vara en källa till ökad stress.¹⁵²

Obetalt hem- och omsorgsarbete kan vara ett hinder för utrikes födda kvinnors ekonomiska egenmakt

Utrikes födda kvinnor som grupp står längre från arbetsmarknaden än kvinnor generellt och jämförbara grupper av män. De är en stor grupp kvinnor som på olika sätt skiljer sig

¹⁴² IFAU 2020a.

¹⁴³ Jämställdhetsmyndigheten 2023a.

¹⁴⁴ Jämställdhetsmyndigheten 2023d; Länsstyrelserna 2023.

¹⁴⁵ Magnusson 2021.

¹⁴⁶ Jämställdhetsmyndigheten 2023a.

¹⁴⁷ Jämställdhetsmyndigheten 2023a.

¹⁴⁸ ESO 2023.

¹⁴⁹ Magnusson 2021.

¹⁵⁰ Kalm 2019.

¹⁵¹ Babcock m. fl. 2017; Guarino & Borden 2017.

¹⁵² Jämställdhetsmyndigheten 2021c.

åt, vilket också präglar deras möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden och i samhället i stort. Det vi kan konstatera är att 20 procent av de som bor i Sverige är utrikes födda varav hälften är kvinnor och hälften är män.¹⁵³ Många av dessa utrikesfödda, framför allt kvinnor födda utanför Europa, har betecknats som marginalarbetskraft vilket innebär att deras möjligheter att få arbete är starkt kopplade till den ekonomiska utvecklingen.¹⁵⁴ Av dessa anledningar har också utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden varit en stor prioritering för regeringen.

Som vi har konstaterat i uppföljningen tycks fler utrikes födda kvinnor än kvinnor generellt i befolkningen ägna sig åt obetalt hem- och omsorgsarbete. Inom föräldrapenningen är det vanligare att kvinnor tar ut en större andel av dagarna om både mamman och pappan är utrikes födda. Utrikes födda män är också en av grupperna som tar ut minst föräldrapenning vilket föranleder att mamman i högre utsträckning utför obetalt omsorgsarbete om de egna barnen. Därutöver har vi visat att barn till utrikes födda har en lägre inskrivningsgrad i förskolan. I en studie från Expertgruppen för Studier i Offentlig ekonomi visar Elin Landell att just utrikes födda kvinnor som får barn under etableringen eller har barn i förskoleålder är en särskilt utsatt grupp då deras möjligheter att komma ut på arbetsmarknaden minskar drastiskt.¹⁵⁵ I Jämställdhetsmyndighetens studie om utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden vittnar också många kvinnor om att de tar ett stort ansvar för de egna barnen, vilket försvårar möjligheten att etablera sig på arbetsmarknaden. Väl på arbetsmarknaden är det också vanligare att utrikes födda kvinnor och män som inte har befunnit sig i Sverige särskilt länge har tidsbegränsade och korta anställningar, vilket gör det svårt att till exempel avstå förvärvsarbete för att ta hand om sjuka barn utan att förlora jobbet. En konsekvens är därför att utrikes födda kvinnor i högre utsträckning blir knutna till hemmet med ansvar för barn och hushåll.¹⁵⁶

För att förbättra förutsättningarna för utrikes födda kvinnor att etablera sig på arbetsmarknaden föreslår Landell en rad åtgärder för att underlätta omsorgsarbetet med arbetsmarknadspolitiska insatser. Bland annat föreslår hon att öppna upp etableringsprogrammet för fler grupper utrikes födda kvinnor och att tillgången till arbetsmarknadsinsatser blir mer flexibla. Det är också något som föreslås i den statliga utredningen Etablering för fler (SOU 2023:24) då det i dagsläget inte är möjligt att tillgodoräkna sig tid för föräldraledighet inom etableringsprogrammet. Landell föreslår i ESO-rapporten även att de reserverade dagarna inom föräldrapenningen även bör omfatta på grundnivån i försäkringen. Detta för att stimulera även nyanlända fäder att nyttja försäkringen. IFAU visar i en forskningssammanställning att kombinationen av arbetsmarknadspolitiska insatser och barnomsorg är helt central för kvinnors arbetsmarknadsdeltagande.¹⁵⁷

Det obetalda hem- och omsorgsarbetet påverkar kvinnors hälsa negativt

Trots politiska ambitioner om att möjliggöra för föräldrar att förena arbete och familjeliv och att upprätthålla andra relationer så uppstår det konflikter mellan sfärerna.¹⁵⁸ Kvinnor

¹⁵³ SCB 2023f.

¹⁵⁴ ESO 2021.

¹⁵⁵ ESO 2021.

¹⁵⁶ Jämställdhetsmyndigheten 2023b.

¹⁵⁷ IFAU 2022c.

¹⁵⁸ Grönlund & Öun 2020; SOU 2015:86 - Forskarrapport 2015.

upplever konflikten i högre grad än män och skillnaderna förstärks när individers arbetstid vägs in. Det innebär att kvinnor kompenserar för konflikten genom att gå ner i arbetstid och att kvinnor hade upplevt en ännu större konflikt om de förvärvat arbetat i samma utsträckning som män.¹⁵⁹ Kopplat till det obetalda omsorgsarbetet upplever fler kvinnor än män att de påverkas negativt av sitt omsorgsansvar. Det gäller både fysiska aspekter av att ge omsorg som utmattning av den fysiska belastningen och psykiska aspekter som att känna oro inför framtiden på grund av omsorgsansvar.¹⁶⁰

Vi har konstaterat att vi idag har en situation med en allt högre andel äldre i befolkningen samtidigt som tillgången till formell omsorg har minskat. Det är bara personer med ett rejält omsorgsbehov som får tillgång till olika former av äldreomsorg.¹⁶¹ Detta har förskjutit omsorgsarbetet mot det obetalda arbetet, där kvinnor tar ett större omsorgsansvar framför allt vid intensiva omsorgsbehov.¹⁶² Labbas har i sin avhandling visat att denna typ av omsorgsansvar om äldre ger ökad risk för sjukskrivningar, depression och sämre livskvalitet jämfört personer som inte utför obetald omsorg.¹⁶³ Även om det förekommer en rad fysiska besvär kopplade till det obetalda omsorgsarbetet så uppkommer dessa besvär främst efter nedsatt mentalt välmående¹⁶⁴, exempelvis genom att personen inte orkar upprätthålla en hälsosam livsstil. En annan orsak är att omsorgsgivare, främst bland kvinnor, tycks låta omsorgsarbetet överta stora delar av livet så att fritid och vila försakats. En stor metastudie på området visar också att de negativa fysiska och psykiska effekterna av omsorgsarbetet är vanligast hos kvinnor. Dock kunde studien inte uppvisa några tydligt negativa långsiktiga effekter.¹⁶⁵

En relativt ny studie om svenska omsorgsgivare visar att det obetalda omsorgsarbetet också börjar bli alltmer komplext till följd av neddragningar och en ökad fragmentisering inom äldreomsorgen. Komplexiteten i omsorgssystemet har därmed gett upphov till att personer som ger obetald omsorgsarbete i högre grad måste identifiera tjänster som behövs, undersöka tillgänglighet, samordna olika aktörer och hantera kontakter med myndigheter och vårdgivare.¹⁶⁶ Detta komplexa omsorgsarbete kräver också en viss nivå av utbildning vilket framträder i Ulmanens resultat. Bland kvinnor som ger omsorg var högre utbildning förknippat med lägre välbefinnande, sämre arbetsprestationer och minskad arbetstid i förhållande till lägre utbildade omsorgsgivare. För män hittades dock inte samma samband. De negativa effekterna av denna organisatoriska omsorg på välbefinnande och arbetsprestationer liknar i stor utsträckning effekterna av personlig omvårdnad. Högre utbildade kvinnor upplever större påfrestningar av att kombinera betalt arbete med omsorg om anhöriga på grund av att deras omsorg är mer krävande och de oftare arbetar heltid. Påfrestningen i kombination med högre inkomster gör att de har råd att minska sin arbetstid i större utsträckning än andra.¹⁶⁷

¹⁵⁹ SOU 2014:28.

¹⁶⁰ Jämställdhetsmyndigheten 2022b.

¹⁶¹ Ulmanen 2015.

¹⁶² Szebehely m.fl. 2014; Vicente m.fl. 2022.

¹⁶³ Labbas 2022.

¹⁶⁴ Pinguart & Sörensen 2007.

¹⁶⁵ Bom m.fl. 2019.

¹⁶⁶ Ulmanen 2022.

¹⁶⁷ Ulmanen 2022.

Stress för att hantera betalt och obetalt arbete kan delvis förklara kvinnors sjukskrivningar, kvinnors deltidsarbete och en tidig pension

Kvinnor och män upplever olika grader av stress och konflikt kopplade till obetalt omsorgsarbete.¹⁶⁸ Denna stress tar sig uttryck på lite olika sätt beroende på om omsorgsarbetet sker i relation till de egna barnen eller till andra närstående. Dock upplevs det obetalda hemarbetet inte lika stressande som det obetalda omsorgsarbetet. Som beskrevs ovan är också stress och mental utmattning kopplade till de fysiska effekter som kan ses av det obetalda arbetet.¹⁶⁹

Gällande föräldrar visar tidsanvändningsstudien att mammor är mer stressade än pappor. I studien framgår att 38 procent av kvinnorna som bor med en partner och har barn ofta känner sig stressade på grund av att de har för mycket att göra medan motsvarande siffra för män var 22 procent. Bland ensamstående kvinnor med barn känner sig 43 procent ofta stressade, medan andelen för ensamstående män med barn är 21 procent.¹⁷⁰ Delvis har denna stress också kopplats till att ha sina barn på förskola. Enligt en tidigare studie upplever kvinnor att de står inför ett dilemma och upplever stress när det gäller antalet timmar barnen ska vara på förskolan. I huvudsak är det på grund av att kvinnorna förväntas avstå förvärvsarbete till förmån för sina barn i kombination med förväntningar på att bibehålla eller avancera sin position på arbetsmarknaden. Av de tillfrågade föräldrarna svarade knappt 38 procent av kvinnorna och 28 procent av männen att de eftersträvade att minska antalet timmar för barnen på förskolan, men bland männen rapporterades ingen stress kopplat till detta. I stället använde kvinnorna deltidsarbete som ett verktyg för att hantera denna stress genom att gå ner i arbetstid. I studien fann man dock att flexibla arbetsplatser och en fördelning av ansvaret för hem och familj mellan föräldrarna möjliggjorde färre timmar för barnen på förskolan samt upprätthöll båda föräldrars möjlighet att arbeta heltid.¹⁷¹

Kvinnor har en högre sjukfrånvaro än män.¹⁷² Bland annat har det lagts fram forskning om att kvinnors sjukfrånvaro ökar efter familjebildningen både på kort och lång sikt.¹⁷³ Denna effekt tycks främst uppstå då kvinnors koppling till arbetsmarknaden blir svagare efter att första barnet har fötts. Även Försäkringskassan har visat att det finns en koppling mellan användandet av sjukpenning och barnafödelse, men först efter att ett andra barn har fötts.¹⁷⁴ Dock tycks ny forskning delvis visa en annan bild där det primärt inte är föräldraskapet som bidrar till kvinnors sjukfrånvaro, utan ibland snarare tvärtom. I en forskningsöversikt konstaterar IFAU att psykiska och muskuloskeletala¹⁷⁵ besvär utgör ungefär en lika stor andel av diagnoserna bakom sjukskrivning både före och efter barnafödande.¹⁷⁶ Dock menar forskarna att det snarare är nivåerna av sjukskrivning, hos kvinnor som tidigare varit sjukskrivna, som påverkas av barnafödandet vilket till viss del kan

¹⁶⁸ Bom m.fl. 2019; Grönlund & Öun 2020.

¹⁶⁹ Pinquart & Sörensen 2007.

¹⁷⁰ SCB 2022.

¹⁷¹ Grönlund & Öun 2020.

¹⁷² Jämställdhetsmyndigheten 2021e; Riksrevisionen 2019.

¹⁷³ IFAU 2013b.

¹⁷⁴ Försäkringskassan 2014.

¹⁷⁵ Muskuloskeletala besvär innebär att personen har besvär från rörelseorganen.

¹⁷⁶ IFAU 2021.

förklarar tidigare resultat. Alexanderson med kollegor har i en rad studier också visat att barnafödande generellt bidrar till mindre sjukskrivning, när de jämför med kvinnor som inte fött barn under samma förutsättningar och tidsperiod.¹⁷⁷ De finner snarare ett samband mellan sjukskrivning och tidigare sjukdom samt ett samband med yrken med lägre kompetenskrav.¹⁷⁸

Stress och utmattning är även associerat till annan typ av omsorgsarbete kopplat till äldre och andra närstående. Som konstaterats tidigare utförs denna typ av omsorgsarbete oftare och mer omfattande av kvinnor. Dessutom är de negativa effekterna på arbete, hälsa och välbefinnande främst framträdande bland kvinnor.¹⁷⁹ I forskningen finns det en tydlig koppling mellan att försöka hantera förvärvsarbetet och det obetalda omsorgsarbetet samt stress bland kvinnor, då kvinnor som inte utför obetald omsorg inte upplever samma press att hantera arbets- och familjelivets krav.¹⁸⁰ Det finns heller inget som tyder på att stressupplevelsen drivs av inkomstskillnader mellan kvinnor och män, då stressen är oberoende av inkomst. Stanfors och Welander Tärneberg menar att den nordiska välfärdsmodellen, som möjliggjort kombinationen av förvärvsarbete, familjebildning och upprätthållandet av andra sociala relationer, också har minskat välbefinnandet i termer av självrapporterad stress bland kvinnor.¹⁸¹ Detta då det obetalda hem- och omsorgsarbetet fortfarande är ojämnt fördelat.

Kvinnors hälsa under graviditeten och efter förlossningen

Föräldraskapet och att få barn är en friskfaktor för både kvinnor och män. Vi mår bra av mänskliga relationer och att ge omsorg till andra, inte minst våra barn. För de flesta kvinnor innebär graviditeten och barnafödandet inte heller några långsiktiga hälsoproblem. I vissa fall kan hälsan till och med förbättras. Dock är graviditeten en fysiologisk förändring som påverkar kvinnors kroppar och därmed finns det risker att hälsan påverkas negativt. Det kvinnor normalt klarar av är det inte säkert att de kan göra under eller strax efter graviditeten. Förlossningen är också en stor belastning på kroppen vilket kräver återhämtning, vård och rehabilitering i varierande grad. Framför allt tycks det vara kvinnor med underliggande hälsoproblem, vilket ofta förekommer i socioekonomiskt svagare grupper, som har en högre risk för att drabbas av komplikationer och sjukdom kopplat till graviditet och förlossning¹⁸².

Även om den svenska graviditets- och förlossningsvården håller en hög medicinsk standard sett ur ett internationellt perspektiv och de flesta förlossningar förlöper utan allvarliga konsekvenser så förekommer både fysiska komplikationer under och psykiska besvär efter förlossningen. En av de vanligaste förekommande komplikationerna efter förlossningen är rygg- och bäckensmärter. Det drabbar upp till hälften av alla kvinnor och det har uppskattats att mellan 10 och 20 procent av kvinnorna har kvarstående problem flera år efter förlossningen¹⁸³. Enligt Gravidregistret uppgick andelen kvinnor som

¹⁷⁷ Alexanderson m.fl. 2013; Björkenstam m.fl. 2019; Wang m.fl. 2020.

¹⁷⁸ Björkenstam m.fl. 2019.

¹⁷⁹ Socialstyrelsen 2012; Stanfors & Welander Tärneberg 2020; Szebehely m.fl. 2014.

¹⁸⁰ Labbas 2022; Stanfors & Welander Tärneberg 2020.

¹⁸¹ Stanfors & Welander Tärneberg 2020.

¹⁸² IFAU 2021; Socialstyrelsen 2022a.

¹⁸³ IFAU 2021.

drabbades av allvarliga bristningar (grad 3 och 4) till 2,1 procent under 2022. Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) har visat att denna typ av bristningar är associerad med långsiktigt försämrad livskvalitet, problem och smärta vid samlag samt urin-, gas- och avföringsläckage¹⁸⁴. Men även kvinnor som drabbas av mindre allvarliga bristningar eller så kallade klipp i samband med förlossningen upplever en försämrad hälsa¹⁸⁵. Därutöver får cirka 3–7 procent av kvinnorna havandeskapsförgiftning i samband med förlossningen och 1–2 procent graviddiabetes i samband med graviditeten. Båda dessa komplikationer ökar risken för långvarig fysisk påverkan och försämrad hälsa.¹⁸⁶

Graviditeten, förlossningen och tiden därefter innebär stora förändringar, både fysiska och emotionella, hos kvinnan som förlöst barnet. Det kan därför vara svårt att initialt avgöra om nedstämdhet eller känslor som oro eller stress beror på den nya livssituationen eller snarare är kopplad till psykisk ohälsa. Depression och ångest är de vanligaste symtomen på psykisk ohälsa i samband med graviditet och förlossning. Socialstyrelsen pekar på att mellan 7 och 11 procent av kvinnorna lider av depression eller ångest under graviditeten eller efter förlossningen.¹⁸⁷ Vidare menar den att ångest i kombination med depression är betydligt vanligare än enbart depression i dessa fall. Enligt Gravidregistret fick 9,6 procent av gravida behandling för psykisk ohälsa under 2022, en siffra som ökat över tid och har stora regionala skillnader. Psykisk ohälsa under graviditeten ökar risken för depression och ångest efter förlossningen vilket kan få långvariga konsekvenser för mammans och barnets hälsa.¹⁸⁸

Ett starkare socialförsäkringsskydd skulle kunna förbättra rehabilitering efter förlossning och öka mäns obetalda omsorgsarbete

Sedan 2015 har regeringen genom överenskommelser med Sveriges kommuner och regioner (SKR) satsat drygt tio miljarder kronor på att stärka vården för kvinnorelaterade sjukdomar samt gravid- och förlossningsvården. Ett av de centrala målen med denna satsning har varit att skapa en sammanhållen vårdkedja från graviditet till förlossning och sedan till eftervård för att minska fysiska komplikationer och psykisk ohälsa kopplat till barnafödande. Ur ett patientperspektiv har satsningen också gett positiva resultat med bland annat en lägre andel allvarliga bristningar¹⁸⁹. Studier pekar dock fortsatt på att kvinnors möjlighet till återhämtning efter förlossningen är central för kvinnors hälsa. Det framgår från studier av införandet av betald föräldraledighet som i många fall har lett till bättre hälsa för kvinnor¹⁹⁰. Socialstyrelsen pekar dock på att kvinnor är i behov av emotionellt och psykologiskt stöd för att anpassa sig till den nya rollen som mamma. Detta stöd bör enligt myndigheten ges av såväl vårdgivare som familjemedlemmar¹⁹¹.

¹⁸⁴ SBU 2016a; 2016b.

¹⁸⁵ Socialstyrelsen 2022a.

¹⁸⁶ IFAU 2021.

¹⁸⁷ Socialstyrelsen 2022a.

¹⁸⁸ Socialstyrelsen 2022a.

¹⁸⁹ Jämställdhetsmyndigheten 2023c.

¹⁹⁰ IFAU 2021.

¹⁹¹ Socialstyrelsen 2022a.

Två studier pekar på vikten av pappans ledighet, i direkt anslutning till förlossningen och tiden där efter, för kvinnors hälsa. Persson och Rossin-Slater visar i sin studie av införandet av dubbeldagar att de minskade risken för att behöva uppsöka vården till följd av förlossningskomplikationer med 14 procent. Uttaget av antibiotika minskade med 11 procent och uttaget av ångestdämpande läkemedel minskade med 26 procent¹⁹². Förklaringen till dessa effekter är att fäderna efter införandet av dubbeldagarna fått en ökad flexibilitet att ta ut föräldraledighet vilket gjort att mödrarna har kunnat uppsöka vården i ett tidigare skede. I Fontenays och Tojerows studie av en förlängd möjlighet för fäder i Belgien att vara hemma i direkt anslutning till förlossningen framkom även här positiva utfall på mammans långsiktiga hälsa¹⁹³. Efter förlängningen från tre till tio dagars betalad ledighet i anslutning till förlossningen minskade mödrarnas sjukfrånvaro med 21 procent över den tolvårsperiod som studerades. Det finns alltså en koppling mellan att pappor i nära anslutning till förlossningen är föräldralediga och förbättrad hälsa för kvinnor.

För att underlätta övergången till en ny vardag efter att ett barn har fötts erbjuder föräldraförsäkringen tio betalade dagar av föräldraledighet till en annan person, ofta barnets far, i samband med förlossningen. Dessa tio dagar utgör en del av den tillfälliga föräldrapenningen och kan därför tas ut parallellt med föräldrapenning utan att påverka antalet föräldrapenningdagar. Därutöver finns det en möjlighet för föräldrarna att under barnets första år vara parallellt lediga med ersättning genom de så kallade dubbeldagarna. Det är en möjlighet som endast utnyttjas i begränsad möjlighet, men när den gör det tycks den förbättra kvinnors hälsa och tidigarelägga mäns uttag av föräldrapenning.¹⁹⁴ Idag tycks primärt föräldrapenningen användas som det socialförsäkringsskydd kvinnor har för återhämtning och rehabilitering från eventuella komplikationer från graviditet eller förlossning. Detta som mamman också ansvarar för omsorgen av barnet. Drygt 2 000 kvinnor uppbar sjukpenning kopplad till graviditet och förlossning, trots att andelen kvinnor som råkar ut för komplikationer är betydligt större. Vi menar därför att ett stärkt socialförsäkringsskydd inriktat på rehabilitering för nyförlösta kvinnor med förlossningskomplikationer bör utredas. Detta för att separera rehabiliteringen från omsorgen och förbättra möjligheten för att pappor tidigt ge omsorg till det nyfödda barnet.

¹⁹² Persson & Rossin-Slater 2019.

¹⁹³ Fontenay & Tojerow 2020.

¹⁹⁴ ISF 2018; Persson & Rossin-Slater 2019.

DET OBETALDA HEM- OCH OMSORGSARBETET ÄR OJÄMNT FÖRDELAT TILL KVINNORS NACKDEL

Delmålet om en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet tar sikte på att kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet samt ha möjlighet att ge och få omsorg på lika villkor. Jämställdhetsmyndighetens samlade bedömning av delmålet är att det obetalda hem- och omsorgsarbetet är ojämnt fördelat. Kvinnor tar ett större ansvar än män för det obetalda hemarbetet och omsorgen av de egna barnen. Kvinnor har också sämre möjligheter än män att ge obetald omsorg till äldre och andra närstående och priset de betalar för detta omsorgsarbete syns i form av sämre hälsa, färre sociala kontakter och sämre ekonomi då även arbetslivet påverkas. Med anledning av att delmålet fortfarande inte är uppnått ger vi ett antal förslag som är inriktade på att jämna ut fördelningen av det obetalda arbetet mellan kvinnor och män.

Kvinnor utför mer obetalt hemarbete än män

Bedömning: Jämställdhetsmyndigheten gör bedömningen att kvinnor fortfarande tar ett större ansvar än män för hemarbetet och att delmålet därmed inte är uppfyllt.

Genom vår uppföljning kan vi konstatera att kvinnor fortfarande utför mer obetalt hemarbete än män. Den senaste tidsanvändningsundersökningen visar att den ojämna fördelningen av hemarbete främst kan härledas till vardagens hushållsarbete. Kvinnor diskar, lagar mat, städar och tvättar helt enkelt mer än män. Män utför dock mer underhållsarbete i och runt hemmet så som att montera nya möbler, byta glödlampor, måla samt installera ny teknik. Män lägger också mer tid än kvinnor på ekonomin samt att underhålla bilen. Alla dessa aktiviteter tar tid att utföra men är att beteckna som sällanaktiviteter vilket får oss att dra slutsatsen att den tid som män lägger på underhållsarbete inte kompenserar för tiden kvinnor lägger på hushållsarbete. Det finns också en rad aktiviteter kopplade till hemmet som kvinnor och män gör i lika stor utsträckning. De är aktiviteter som att sköta trädgården, utföra olika typer av ärenden, planera och organisera olika aktiviteter samt handla.

Kvinnor ger mer omsorg än män till de egna barnen

Bedömning: Kvinnor tar fortfarande ett större ansvar än män för omsorgen om barnen.

Oavsett vilket eller vilka mått vi tittar på kan vi enbart komma fram till slutsatsen att kvinnor ger mer omsorg än män till de egna barnen. Kvinnor är mer föräldralediga än män. Kvinnor tar mer ledigt från arbetet för att vårda sjuka barn. Kvinnor ägnar mer tid än män åt tillsyn av sina barn och när föräldrarna separerar är det oftast kvinnan som tar det primära omsorgsansvaret. Att kvinnor tar ett större ansvar för omsorgen av de egna barnen, i kombination med att sköta en större del av hushållsarbetet, gör också att kvinnor har mindre utrymme att planera sin dag. Den dagliga omsorgen om barn tillsammans med exempelvis matlagning och disk gör att kvinnor spenderar en större andel av sin tid, jämfört med män, i eller i nära anslutning till hemmet. Det är inte heller något nytt utan samtliga dessa mönster framträder i tidigare undersökningar.

Även om kvinnor fortfarande tar ett större omsorgsansvar om de egna barnen är detta det område där fördelningen över tid har utvecklats i tydligast i delmålet riktning. Män tycks vara mer benägna att ge omsorg om de egna barnen än att överta andra obetalda arbetsuppgifter. Det återspeglas i tidsanvändningsundersökningen där kvinnor och män i lika hög utsträckning läser, leker, hjälper sina barn med läxor och deltar på olika fritidsaktiviteter. Inom föräldraförsäkringen har män under de senaste 30 åren börja ta ett allt större ansvar. Det är dock fortfarande många män som tar få eller inga dagar inom försäkringarna och utvecklingen mot en mer jämn fördelning tycks ha stagnerat de senaste åren. Därför ger vi nedan ett antal förslag som syftar till att jämna ut fördelningen.

Kvinnor och män har inte möjlighet att på lika villkor ge omsorg till äldre och andra närstående

Bedömning: Kvinnor och män har inte möjlighet att på lika villkor ge obetald omsorg till äldre och andra närstående. Kvinnors obetalda omsorgsarbete om äldre och andra närstående resulterar i högre grad än mäns i sämre hälsa, mindre socialt umgänge och högre grad i deltidsarbete vilket leder till sämre ekonomi. Framför allt kvinnor i övre medelåldern och uppåt ger mer obetald omsorg till äldre personer jämfört med motsvarande grupper av män.

Bedömning: Kvaliteten och omfattningen av den formella omsorgen av äldre behöver öka. Anhörigas omsorgsansvar kan knappast kompensera för det ökade behovet av formell omsorg om ambitionen är en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet och i förlängningen ett jämställt samhälle.

Den obetalda omsorgen till äldre och andra närstående är mätt i tid och antalet aktiviteter relativt jämnt fördelad mellan kvinnor och män i många grupper. Dock ökar kvinnors omsorg mer än mäns när omsorgsbehovet ökar. Kvinnors och mäns omsorgsarbete skiljer sig också åt när det gäller vilken typ av omsorg de ger. Kvinnor spenderar mer tid att umgås med sina närstående och utföra tillsyn medan män i huvudsak ger omsorg i form av att praktiskt hjälpa till i och utanför hemmet. När kvinnor blir äldre tycks också deras omsorgsarbete öka. Kvinnor i övre medelåldern och uppåt utför därför mer omsorg om äldre och andra närstående än motsvarande grupper av män. Det beror främst på att fler kvinnor än män ger intensiv omsorg till sina föräldrar och andra nära anhöriga. Kvinnor lever också oftare med något äldre män som de mot ålderns höst ger omsorg till, vilket gör att kvinnor som grupp ger mer omsorg.

Utöver fördelningen av omsorgsarbete har vi i uppföljningen visat att kvinnor på flera sätt påverkas mer negativt än män då de ger omsorg till äldre och andra närstående. När omsorgsbehovet ökar hos anhöriga får främst kvinnor svårt att upprätthålla balansen mellan förvärvsarbete och obetalt arbete. Det leder dels till att kvinnor går ner i arbetstid, dels till fysiska och mentala påfrestningar. En av de främsta orsakerna till ohälsa kopplat till den obetalda omsorgen är stress som i sig själv skapar påfrestningar men också bidrar till att personen väljer ohälsosamma val. Som vi konstaterat väljer kvinnor i högre utsträckning än män bort exempelvis sömn, återhämtning och sociala relationer då de känner stress över att balansera omsorgen om andra med arbete.

Den formella äldreomsorgens organisering får också direkta konsekvenser för delmålet och hur det obetalda omsorgsarbetet fördelas mellan kvinnor och män.¹⁹⁵

¹⁹⁵ Rostgaard m.fl. 2022; Stanfors 2023; Ulmanen 2015.

Bemanningsfrågor och trygghet i äldreomsorgen är inte bara en fråga om kvalitet i omsorgen utan också en jämställdhetsfråga då kvinnor i högre grad än män har behov av äldreomsorg, utgör en stor del av personalen¹⁹⁶ och som närstående känner stress över kvaliteten. Vi bedömer därför att den formella omsorgen av äldre kommer att behöva öka för att nå ambitionen om en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet och i förlängningen ett jämställt samhälle.

Möjligheten att få omsorg är ojämnt fördelad mellan kvinnor och män

Bedömning: Möjligheten att få omsorg skiljer sig mellan kvinnor och män, flickor och pojkar. Äldre kvinnor är mer ensamma och lever i högre utsträckning ensamma medan män i högre utsträckning saknar vardagligt stöd och sociala relationer. Då möjligheten att få omsorg är ojämnt fördelad menar vi att delmålet inte är uppfyllt.

Delmålet omfattar också att kvinnor och män ska ha samma möjlighet att få omsorg på lika villkor. Att ha möjlighet att få omsorg på lika villkor är svårt att mäta men tittar vi på upplevd ensamhet, sociala relationer till vänner och anhöriga samt möjligheten till att få stöd i vardagen kan vi konstatera att möjligheterna att få omsorg är ojämnt fördelade mellan kvinnor och män samt mellan olika åldersgrupper i samhället. Yngre och äldre, framför allt kvinnor, upplever att de är mer ensamma än andra grupper i samhället. Det är också en större andel äldre kvinnor än män som lever ensamma, främst till följd av att kvinnor lever längre. En upplevd ensamhet är negativt för hälsan och kan leda till en för tidig död, framför allt bland äldre i befolkningen. Gällande stöd i vardagen uppger män i större utsträckning än kvinnor att de saknar socialt och praktiskt stöd. Äldre män uppger också att de i större utsträckning än kvinnor inte har någon nära vän. Dock finns det få skillnader mellan kvinnor och män gällande umgänge med vänner och anhöriga.

Jämställdhetsmyndighetens förslag för att jämna ut fördelningen av det obetalda hem- och omsorgsarbetet

Vi har ovan kunnat konstatera att delmålet om en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet inte är uppfyllt. Därför lämnar vi följande förslag som vi bedömer påverkar delmålet i en positiv riktning. Förslagen inriktar sig dels på att skapa ekonomiska incitament för att främja jämställdhet, dels på att förbättra förutsättningarna för framtida uppföljningar av delmålet. Därutöver finns det en rad åtgärder med koppling till delmålet som fortsatt måste utvecklas, där familjeskapsstödet, Försäkringskassans informationsuppdrag till föräldrar samt genomförandet av den nationella strategin för anhöriga inom hälso- och sjukvård och omsorg är tre exempel.

Mammor med förlossningsskador bör efter förlossningen ges förstärkta möjligheter till åt rehabilitering och återhämtning

Förslag: Nyblivna mödrar med diagnostiserade förlossningsskador ska få utökade möjligheter till sjukpenning.

Regeringen har under lång tid satsat på att förstärka vården kopplat till kvinnospecifika sjukdomar samt en förbättrad och sammanhållen vårdkedja från graviditet genom förlossning till eftervård. Dock är komplikationer kopplade till graviditet och förlossningen

¹⁹⁶ Jämställdhetsmyndigheten 2023a.

fortsatt vanligt förekommande. Vidare kan vi konstatera att det är få kvinnor som lidit av komplikationer efter förlossningen som får möjlighet till rehabilitering med sjukpenning. I praktiken använder dessa kvinnor föräldrapenningen som system för rehabilitering. Detta sker dock samtidigt som kvinnan ska ge omsorg till ett nyfött barn, i de flesta fall ensam.

Vi föreslår att det, likt den nyligen publicerade utredningen för ett modernare socialförsäkringsskydd för gravida, bör tillsättas en utredning för att stärka skyddet för nyblivna mammor med förlossningsskador som kräver vård och rehabilitering. Rehabiliteringen från diagnostiserade komplikationer från graviditet och förlossning bör särskiljas från omsorgen av nyfödda barn. Studier av dubbeldagarna inom föräldrapenning har också pekat på att män tar möjligheten att vara föräldralediga om den nyblivna mamman är i behov av vård.¹⁹⁷ Att öka nyblivna mammors socialförsäkringsskydd skulle också möjliggöra för fäder att tidigt nyttjar föräldrapenningen vilket har en positiv effekt på antalet föräldrapenningdagar som män tar ut. En sådan reform förväntas förbättra kvinnors hälsa och ge föräldrarna bättre möjlighet till omsorgen av det nyfödda barnet. Detta skulle bidra till en mer jämställd hälsa och en jämnare fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet.

Naturligtvis finns det risker med förslaget som måste utredas. En sådan risk är att kvinnor förlänger tiden som de är hemmavarande med barn vilket skulle förstärka de negativa konsekvenserna som idag finns för kvinnor på arbetsmarknaden. Därför bör en utredning analysera om en sådan försäkring bör begränsas de första månaderna efter förlossningen. Vi menar också att en sådan reform måste konstrueras för att avlasta diagnostiserade kvinnor från deras omsorgsansvar. Försäkringen bör därför knytas till partners föräldrapenningsuttag. En annan risk är att försäkringen inte nyttjas i tillräckligt stor omfattning på grund av undanträngning från föräldrapenningen. Den nya försäkringen bör därför ha en ersättningsnivå som ligger i linje med föräldrapenningssystemet.

Föräldrar bör få ekonomiska incitament för att fördela föräldrapenningen mer jämnt

Förslag: En ny jämställdhetsbonus som ökar incitamenten för föräldrar att dela lika på föräldrapenningen. Den nya bonusen bör inriktas på att stimulera ett jämnare uttag under barnets tre första levnadsår och omfatta grupper som delar ojämnt på försäkringen.

Som vi har konstaterat i uppföljningen tar kvinnor fortfarande ett större omsorgsansvar än män om de egna barnen. Kvinnor är både mer föräldralediga (utan ersättning) och nyttjar föräldrapenningen mer än män. Trots att fler män tar ut allt fler dagar finns det en betydande grupp av män som fortfarande tar ut få eller inga dagar. Dessutom har utvecklingen mot ett mer jämnt uttag av föräldrapenning i stort sett avstannat. För att nå målen om en jämn fördelning av det obetalda omsorgsarbetet och ett jämställt föräldraskap är det angeläget med reformer inom föräldrapenningssystemet. Förutom att reformerna bör inriktas mot en jämnare fördelning bör de inriktas mot de grupper som delar som mest ojämnt på försäkringen och syfta till att stimulera ett jämnare uttag tidigt under barnets liv. Primära grupper som reformerna bör sikta in sig på är män med låg utbildning, låg inkomst, i yngre åldrar samt utrikesfödda män. Dessa gruppers uttag av

¹⁹⁷ Persson & Rossin-Slater 2019.

föräldrapenning har knappt heller påverkats av de reserverade dagarna inom försäkringen.¹⁹⁸ En annan grupp som reformen bör träffa är utrikes födda kvinnor som står långt från arbetsmarknaden. Detta då dessa kvinnor tar ut en stor del av föräldrapenningen och systemet till viss del skapar inlåsnings effekter för gruppen.¹⁹⁹

Vi menar att regeringen bör överväga en ny jämställdhetsbonus för att öka incitamenten för föräldrar att dela mer lika på föräldrapenningen. En ny studie från IFAU bekräftar nämligen att ekonomiska incitament fungerar inom ramen för föräldrapenningen. Trots att jämställdhetsbonusen inte påverkade det genomsnittliga uttaget för kvinnor och män visar studien att bonusen har jämnat ut ojämn uttag mellan de kvinnor och män som omfattades, trots begränsningar i reformens konstruktion.²⁰⁰ Vidare konstaterar vi att en utjämning mellan föräldrar med ojämnt uttag skulle ligga närmare delmålet formulering om en jämn fördelning av obetalt omsorgsarbete mellan kvinnor och män.

Dock menar vi att en ny jämställdhetsbonus inom föräldrapenningen skulle behöva hantera en rad områden som den tidigare bonusen inte omfattade. Först behöver fler omfattas för att ovan nämnda grupper ska få tillgång till incitamenten och därmed förändra sitt beteende. Ett förslag för att uppnå detta skulle kunna vara en lägre bonusnivå när den första förälderns reserverade dagar (90 dagar) är utnyttjade. Bonusen skulle då ge den andra föräldern incitament till föräldraledighet. När båda föräldrarnas reserverade dagar är utnyttjade skulle sedan en högre nivå av bonusen kunna träda in för att tydligare främja en jämn fördelning. För det andra skulle bonusen behöva omfatta grupper som står långt från arbetsmarknaden. Den förra jämställdhetsbonusen ställde krav på förvärvsarbete för att öka kopplingen till arbetslinjen. Att i stället designa en bonus som omfattar hela föräldrapenningssystemet skulle bland annat kunna skapa incitament för att bryta de inlåsnings effekter som systemet idag skapar för exempelvis utrikes födda kvinnor. För det tredje bör bonusen inriktas för att främja uttag av föräldrapenning fram till och med att barnet har fyllt tre år. Mer om detta i nästa förslag.

Föräldrapenningen bör begränsas till tiden innan barnet börjar förskolan

Förslag: Nya begränsningar i möjligheten att få föräldrapenning införs efter att barnet har fyllt tre år.

Föräldrapenningen syftar till att möjliggöra för föräldrar att kombinera familjeliv och arbetsliv samt att kompensera för inkomstbortfall från ledigheter under ett barns första tid då de nya relationerna i familjen skapas.²⁰¹ Framför allt sker detta genom längre sammanhängande ledighet innan barnet börjar förskolan. I linje med resonemangen i den statliga utredningen Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn (SOU 2017:101) menar vi att möjligheten till föräldrapenning bör begränsas efter att barnet har fyllt tre år. En begränsning vid tre år skulle till stora delar sammanfalla med barnets rätt till allmän förskola. En sådan begränsning skulle också ha få negativa effekter på barnens omsorg då majoriteten av föräldrapenningdagarna redan idag tas ut innan barnets tvåårsdag, ett mönster som har varit stabilt över tid. Dock skulle en ytterligare begränsning av

¹⁹⁸ Försäkringskassan 2019; ISF 2021.

¹⁹⁹ ESO 2021.

²⁰⁰ IFAU 2022a.

²⁰¹ SOU 2017:101.

uttaget av föräldrapenning bidra till att föräldrar i högre grad är sammanhållet lediga och att pappors uttag koncentreras till barnens första levnadsår. Som vi konstaterade tidigare i uppföljningen har studier visat att pappor som tidigarelägger sitt föräldrapenningsuttag också tar ut fler dagar.²⁰² Reformen skulle därmed bidra till att öka pappors uttag av föräldrapenning, framför allt om förslaget genomförs i kombination med andra åtgärder som en jämställdhetsbonus.

Likt myndighetens remissvar till Föräldrapenningutredningen (SOU 2017:101) och i enlighet med utredningen menar vi fortsatt att en begränsning av föräldrapenningen skulle kunna kombineras med en årlig tilldelning av föräldrapenningdagar för kortare ledighet. Detta för att bibehålla flexibiliteten i försäkringen.²⁰³

Socialförsäkringen bör utökas för att ge ytterligare stöd vid obetald omsorg

Förslag: Förstärk socialförsäkringsskyddet för anhöriga som vårdar en närstående.

I uppföljningen har vi konstaterat att befolkningen blir allt äldre samtidigt som tillgången till äldreomsorg har begränsats under de senast 30 åren. Det har lett till och kommer fortsätta att leda till en förflyttning av omsorgsansvaret från den offentliga omsorgen till den obetalda omsorgen. Vidare kan vi konstatera att det främst är kvinnor som drabbas av denna överflyttning av ansvar, både när det gäller att få och ge omsorg. Kvinnor lever längre än män. Samtidigt försämras både kvinnors och mäns aktivitetsförmåga ungefär samtidigt vilket innebär att kvinnor troligtvis kommer ha ett större omsorgsbehov. Kvinnor utför också i större utsträckning obetalt omsorgsarbete om äldre. Dessutom får kvinnors omsorgsarbete om äldre och andra närstående tydligare negativa effekter för hälsan, yrkeslivet och deras sociala liv. Vår bedömning är att denna situation inte kommer att förändras utan aktiva politiska åtgärder. Därför föreslår vi att socialförsäkringsskyddet för anhöriga som vårdar närstående stärks genom en ny försäkring.

En ny socialförsäkring för vård av anhöriga skulle dels kunna ses som en utökning av närståendepenningen med en del som skulle omfatta närstående med stora omsorgsbehov men inte livshotande sjukdom, dels ta inspiration från den tillfälliga föräldrapenningen. Båda systemen har fördelar och brister som en utredning bör titta närmare på. Båda dessa system nyttjas i högre utsträckning av kvinnor än män vilket gör att vi inte kan bortse från de negativa konsekvenserna som en ny försäkring kan få för kvinnors arbetsmarknadsdeltagande. I denna uppföljning har vi dock visat att kvinnor redan idag drabbas negativt av obetalt omsorgsarbete, genom stress över att hantera sin livssituation, försämrad hälsa och övergången till deltid eller tidig pension. Kostnadsberäkningar kopplade till den obetalda omsorgen uppskattar att den årligen uppgår till runt 54 000 kronor per person i utebliven inkomst och 17 000 kronor per person i minskad produktivitet.²⁰⁴ Idag bär kvinnor i större utsträckning än män denna kostnad privatekonomiskt. En ny socialförsäkring som skyddar anhöriga som utför stora omsorgsinsatser skulle därför överta delar av dessa kostnader och troligt avhjälpa viss produktivetsminskning då stressen över att hantera vardagen skulle minska.

²⁰² Försäkringskassan 2020a.

²⁰³ Jämställdhetsmyndigheten 2018.

²⁰⁴ Ekman m.fl. 2021.

Delmålet bör förtydligas genom att kvinnor och män ska ta samma ansvar för det obetalda omsorgsarbetet

Förslag: Förtydliga målkommentaren till delmålet om en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Den nya målkommentaren bör i högre utsträckning ta sikte på kvinnor och män ska ta samma ansvar för det obetalda omsorgsarbetet.

Förslag: Flytta formuleringen om ”möjlighet att få omsorg på lika villkor” i målkommentarerna till delmålet om en jämställd hälsa.

Det är viktigt att det förs en politik med tydliga mål för att politiken ska vara effektiv och få genomslag. En av de viktigaste slutsatserna i Jämställdhetsutredningen var att tydliga mål för en jämnare könsfördelning får genomslag.²⁰⁵ Detta bör appliceras även till delmålet om obetalt hem- och omsorgsarbete. I formuleringen av delmålet framgår dels att kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet, dels ha möjlighet att ge och få omsorg på lika villkor. Det är vår mening att *ta samma ansvar* är en tydligare målformulering än att *ha möjlighet* att ge och få omsorg. Redan i propositionen *Delad makt och delat ansvar* från 1993 konstaterade regeringen att kvinnor och män redan har goda möjligheter att kombinera förvärvsarbete med ett ansvar för hem och barn. Detta med bakgrund i bland annat föräldraförsäkringen och den utbyggda välfärden med förskola och äldreomsorg. Utifrån lagstiftningen har kvinnor och män lika möjligheter att ge och få omsorg. Dock kvarstår en ojämna fördelning som i relation till jämställdhetspolitikens övriga målsättningar skapar problem. Vi har visat att fördelningen av det obetalda arbetet påverkar kvinnors hälsa, sociala liv och ekonomi mer negativt än män vilket påverkar den jämställd hälsa och ekonomisk jämställdhet. Även ideellt och politiskt engagemang kan tänkas påverkas på liknande sätt. Fördelningen av det obetalda hem- och omsorgsarbetet påverkar på detta sätt kvinnors och mäns makt att påverka samhället och sina egna liv. Det är därför vår mening att delmålet bör ha en liknande formulering för omsorgsarbete som för hemarbete.

Vidare menar vi att möjligheten att få omsorg på lika villkor ligger mer i linje med delmålet om jämställd hälsa än obetalt hem- och omsorgsarbete. I likhet med förvärvsarbete berör delmålet om obetalt arbete en aktiv handling som måste utföras. En diskmaskin måste tömmas, en blöja måste bytas och ärenden måste uträttas. Att få omsorg är dock inte en aktiv handling utan snarare ett mottagande av en annan persons aktivitet. Möjligheten till att få omsorg (både betald och obetald) på lika villkor är en viktig jämställdhetspolitisk fråga. Det är dock vår mening att den är mer associerad med en jämställd hälsa och dess utfall.

²⁰⁵ SOU 2015:86.

Uppföljningen av delmålet bör stärkas och en ny, kontinuerligt återkommande studie av kvinnors och mäns tidsanvändning bör genomföras

Förslag: SCB bör få i uppdrag att utveckla och genomföra en ny studie av kvinnors och mäns tidsanvändning. Studien bör inte enbart inrikta sig på det obetalda hem- och omsorgsarbetet utan även hur kvinnor och män fördelar sin tid inom domänerna betalt arbete, obetalt arbete, studier, fritid samt personliga behov under dygnets alla timmar. Kartläggningen bör också kunna visa fördelningen mellan kvinnor och män på aggregerad nivå och per enskild aktivitet.

Förslag: Genomför studier av kvinnors och mäns tidsanvändning kontinuerligt med tre till fem års mellanrum.

Förslag: En lämplig myndighet, exempelvis SCB eller Jämställdhetsmyndigheten, får i uppdrag att utveckla indikatorerna för delmålet om en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet.

Förslag: En lämplig myndighet, förslagsvis Jämställdhetsmyndigheten eller Skolverket, får i uppdrag att följa upp förskolans uppgift att under föräldrarnas arbetstid erbjuda barnomsorg.

Bedömning: Det råder brist på kunskap inom flera områden kopplade till delmålet. Framför allt är det angeläget att stärka kunskapsläget kring anhöriga som ger obetald omsorg om äldre eller andra närstående. För bättre uppföljning och mer träffsäker politik bör regeringen stärka kunskapsläget inom detta område.

För att i framtiden få bättre uppfattning om hur utbrett det obetalda hem- och omsorgsarbetet är samt lägga grunden för bättre analyser av utvecklingen och dess effekter över tid bör tillgången till lämpliga data säkerställas och förbättras. En central del för att följa upp delmålet om det obetalda hem- och omsorgsarbetet är möjligheten att analysera hur kvinnor och män fördelar sin tid inom livets olika domäner. Tidigare tidsanvändningsstudier har kartlagt kvinnors och mäns fördelning av tid över dygnets alla timmar. Den senaste tidsanvändningsundersökningen hade dock ett snävare fokus på att mäta primärt kvinnors och mäns tidsanvändning inom det obetalda hem- och omsorgsarbetet.²⁰⁶ Fokuset begränsar därmed en bredare analys av delmålets påverkan på det övergripande jämställdhetspolitiska målet. Exempelvis går det med nuvarande metod inte att studera relationen mellan obetalt hem- och omsorgsarbete och politiskt engagemang eller engagemang i civilsamhället då undersökningen inte kartlägger kvinnors och mäns fritidssystemställning. Den valda metoden möjliggör inte heller att exakt besvara frågan hur mycket tid kvinnor och män lägger på obetalt arbete, obetalt hemarbete eller obetalt omsorgsarbete då de enskilda aktiviteterna som människor lägger sin tid på inte kan slås samman.

Detta menar vi måste åtgärdas till nästa undersökning och vi föreslår därför att SCB får ett nytt uppdrag att utveckla metoden. Den nya undersökningen bör kunna kartlägga kvinnors och mäns fördelning av tid inom domänerna betalt arbete, obetalt arbete, studier, fritid samt personliga behov under dygnets alla timmar, och besvara frågan kring hur mycket betalt och obetalt arbete som kvinnor och män utför i genomsnitt. En ny tidsanvändningsundersökning bör genomföras så att kontinuitet vad gäller variabler och därmed jämförbarhet över tid säkerställs. Internationell jämförbarhet är också viktig och

²⁰⁶ Regeringsuppdrag A2019/01121.

undersökningen bör därför harmoniseras med internationella strukturer för tidsanvändningsundersökningar.

Vidare föreslår vi att tidsanvändningsundersökningen genomförs oftare än vad som tidigare har varit fallet. Tidigare undersökningar har genomförts med ungefär tio års mellanrum. Det är vår mening att undersökningen bör genomföras med tre till fem års mellanrum. De senaste årens stora samhällshändelser, inte minst coronapandemin, förändrar sätten vi lever på. Det har därför blivit allt viktigare att kontinuerligt följa människors levnadsförhållanden. En mer kontinuerlig uppföljning skulle också ge oss bättre förutsättningar att förstå stora skeenden. Med tioåriga tidsintervall mellan dessa studier är det svårt att särskilja förändringar i tidsanvändning från den allmänna samhällsutvecklingen och stora händelser såsom en global pandemi. Då insamlingen av den senaste tidsanvändningsundersökningen skedde under hösten 2021 kan pandemin ha påverkat dess resultat, något som också SCB konstaterar i sin rapport.²⁰⁷ Det bör också vara en anledning till att återupprepa studien i närtid.

I arbetet med uppföljningen har vi konstaterat att nuvarande indikatorer för delmålet om det obetalda hem- och omsorgsarbetet är undermåliga. Flera indikatorer uppdateras inte. Vår bedömning är att enbart fyra av de elva indikatorerna beskriver utvecklingen inom delmålet. Vi föreslår därför att en lämplig myndighet, exempelvis SCB eller Jämställdhetsmyndigheten, får i uppdrag att utveckla indikatorerna för delmålet.

Förskolan har tillsammans med en generös föräldraförsäkring varit en viktig reform för att ge föräldrar möjligheten att kombinera förvärvsarbete och familjeliv. Det har varit en av grundpelarna i den svenska jämställdhetspolitiken. Trots en väl utbyggd och välanvänd förskola anger 17 procent av kvinnorna och 10 procent av männen att omsorg om barn är den primära orsaken till att de arbetar deltid.²⁰⁸ Vi har i uppföljningen även visat att föräldrar, framför allt kvinnor, upplever stress över barnens tid på förskolan vilket får dem att bland annat gå ner i arbetstid. Utöver detta ger det kommunala självstyret av förskolan olika förutsättningar att verka vilket påverkar föräldrarnas möjligheter att förena förvärvsarbete och familjeliv på olika sätt beroende på var familjen bor. Olika kommuner har valt olika regelverk för tillgången till förskolan. Vid sidan av att följa upp barns inlärning och språkutveckling bör även förskolans roll som omsorgsgivare analyseras. Detta för att se hur barnomsorgen bör utvecklas för att möta dagens utmaningar kopplade till arbetsmarknadstillträde samt att förena arbete och familjeliv.

Under arbetet med denna uppföljning har det blivit uppenbart att det finns stora kunskapsluckor kopplade till delmålet. Det gäller dels kvinnors och mäns tidsanvändning (som diskuterades ovan), dels kunskap kring anhörigas omsorgsarbete om äldre och andra närstående. Vid sidan av en ny tidsanvändningsundersökning bör regeringen överväga att stärka forskningen kring det obetalda omsorgsarbetet. Förutom att underlätta framtida uppföljningar av jämställdheten skulle det bidra till en bättre implementering av politiken såsom den nationell strategin för anhöriga. Endast med kunskapsbaserade underlag som indikerar det obetalda omsorgsarbetets samhälleliga värde kan politiken bedöma vilka former av stöd som ska utvecklas och vad dessa kan kosta samt vilka typer av subventioner som behövs för att uppnå delmålets olika dimensioner.

²⁰⁷ SCB 2022.

²⁰⁸ Stanfors & Welanders Tärneberg 2020.

REFERENSER

- Alexanderson, K., Björkenstam, E., Kjeldgård, L., Narusyte, J., Ropponen, A., & Svedberg, P. (2013). Barnafödande, sjuklighet och sjukfrånvaro: en studie av tvillingsystrar. *Sektionen för försäkringsmedicin, Karolinska Institutet*.
- Babcock, L., Recalde, M. P., Vesterlund, L., & Weingart, L. (2017). Gender differences in accepting and receiving requests for tasks with low promotability. *American Economic Review*, 107(3), 714–747.
- Björkenstam, C., Orellana, C., László, K. D., Svedberg, P., Voss, M., Lidwall, U., Lindfors, P., & Alexanderson, K. (2019). Sickness absence and disability pension before and after first child-birth and in nulliparous women: longitudinal analyses of three cohorts in Sweden. *BMJ open*, 9(9), e031593.
- Bom, J., Bakx, P., Schut, F., & Van Doorslaer, E. (2019). The impact of informal caregiving for older adults on the health of various types of caregivers: a systematic review. *The Gerontologist*, 59(5), e629–e642.
- Drange, N. (2018). *Promoting integration through child care: Lessons from Norway* (SNS Analys Nr 50). Stockholm: Studieförbundet Näringsliv och Samhälle.
- Duvander, A.-Z., Ferrarini, T., & Johansson, M. (2015). *Familjepolitik för alla?: En ESO-rapport om föräldrapenning och jämställdhet*. Finansdepartementet, Regeringskansliet.
- Ekman, B., McKee, K., Vicente, J., Magnusson, L., & Hanson, E. (2021). Cost analysis of informal care: estimates from a national cross-sectional survey in Sweden. *BMC Health Services Research*, 21(1), 1236.
- ESO. (2021). *Försörjning med fördröjning: En ESO-rapport om utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden* (2021:7). Stockholm: Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi.
- ESO. (2023). *Fritt valt arbete? En ESO-rapport om könssegregering i utbildning och yrke* (2023:6). Stockholm: Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi.
- Eurofound. (2017). *European Quality of Life Survey 2016: Quality of life, quality of public services, and quality of society*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Folkhälsomyndigheten. (2017). *Förskolans påverkan på barns hälsa – en genomgång av den vetenskapliga litteraturen*. Solna: Folkhälsomyndigheten.
- Fontenay, S., & Tojerow, I. (2020). Work disability after motherhood and how paternity leave can help. *IZA Discussion paper*, 13756.
- Försäkringskassan. (2011). *Särlevande föräldrar och deras barns boende och underhåll* (Socialförsäkringsrapport 2011:5). Stockholm: Försäkringskassan.
- Försäkringskassan. (2014). *Kvinnors sjukfrånvaro - En studie av förstagångsföräldrar* (Socialförsäkringsrapport 2014:14). Stockholm: Försäkringskassan.
- Försäkringskassan. (2018a). *Assistansersättning - Var femte personlig assistent är en nära anhörig* (Korta analyser 2018:2). Stockholm: Försäkringskassan.
- Försäkringskassan. (2018b). *Föräldraskapsideal och deras förverkligande - En forskarrapport om föräldrars uppfattning om vad som underlättar och förhindrar ett delat föräldraskap i Sverige* (Socialförsäkringsrapport 2018:3). Stockholm: Försäkringskassan.
- Försäkringskassan. (2018c). *Närståendepenning bland kvinnor och män - Färre män än kvinnor vårdar svårt sjuka närstående* (Korta analyser 2018:5). Stockholm: Försäkringskassan.

- Försäkringskassan. (2019). *Jämställd föräldraförsäkring - Utvärdering av de reserverade månaderna i föräldraförsäkringen* (Socialförsäkringsrapport 2019:2). Stockholm: Försäkringskassan.
- Försäkringskassan. (2020a). *Betald och obetald föräldraledighet - Hur flexibla är föräldrar under barnens två första levnadsår?* (Socialförsäkringsrapport 2020:3). Stockholm: Försäkringskassan.
- Försäkringskassan. (2020b). *Inkomstutveckling efter barnafödande - Vad händer med inkomsten efter att man får barn?* (Korta analyser 2020:3). Stockholm: Försäkringskassan.
- Försäkringskassan. (2021). *Tillfällig föräldrapenning vid vård av barn - Varför ökade totalt antal net-todagar 2009–2018?* (Socialförsäkringsrapport 2021:2). Stockholm: Försäkringskassan.
- Försäkringskassan. (2023a). *Indikatorer för att följa utvecklingen av assistansersättningen*. Stockholm: Försäkringskassan.
- Försäkringskassan. (2023b). *Stöd till föräldrar som har barn med funktionsnedsättning - Vanligast att kvinnor är mottagare av omvårdnadsbidrag* (Korta analyser 2023:5). Stockholm: Försäkringskassan.
- Försäkringskassan. (2023c). *Uppföljning av nyttjandet av tillfällig föräldrapenning*. Stockholm: Försäkringskassan.
- Försäkringskassan. (2023d). *Vård av barn i olika yrken - Vabbandet skiljer sig mycket mellan yrken* (Korta analyser 2023:4). Stockholm: Försäkringskassan.
- Grönlund, A., & Öun, I. (2020). Minding the care gap: Daycare usage and the negotiation of work, family and gender among Swedish parents. *Social Indicators Research*, 151(1), 259–280.
- Guarino, C. M., & Borden, V. M. (2017). Faculty service loads and gender: Are women taking care of the academic family? *Research in higher education*, 58, 672–694.
- IFAU. (2010a). *Den svenska utbildningspolitikens arbetsmarknadseffekter - Vad säger forskningen?* [2010:3]. Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.
- IFAU. (2010b). *Hur påverkar tillgång till barnomsorg arbetslösa föräldrars sannolikhet att få arbete?* (2010:6). Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.
- IFAU. (2013a). *Det envisa könsgapet i inkomster och löner – Hur mycket kan förklaras av skillnader i familjeansvar?* (2013:2). Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.
- IFAU. (2013b). *Kvinnors större föräldraansvar och högre sjukfrånvaro* (2013:7). Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.
- IFAU. (2019). *Hur påverkar tillgång till förskola hälsan för arbetslösas barn?* (2019:1). Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.
- IFAU. (2020a). *Familjebildning och karriär - konsekvenser av oförutsägbar frånvaro* (2020:11). Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.
- IFAU. (2020b). *Hur påverkas vuxna barn av att ha en äldre förälder?* (2020:1). Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.
- IFAU. (2021). *Kvinnors hälsa, sjukfrånvaro och inkomster efter barnafödande* (2021:17). Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.
- IFAU. (2022a). *Effekter av ekonomiska incitament för ett jämställt föräldrapenninguttag – erfarenheter från jämställdhetsbonusen* (2022:18). Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.
- IFAU. (2022b). *Hur påverkas barns utveckling av mer egentid med en förälder* (2022:2). Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.

- IFAU. (2022c). *No activation without reconciliation? - The interplay between ALMP and ECEC in relation to women's employment, unemployment and inactivity in 30 OECD countries, 1985-2018* (Working paper 2022:4). Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.
- ISF. (2018). *Dubbeldagar – vissa pappors väg in i föräldrapenningen? - En analys av pappors uttag av föräldrapenning under barnets första levnadsår, före och efter införandet av dubbeldagar* (2018:13). Stockholm: Inspektionen för socialförsäkringen.
- ISF. (2020). *Införandet av omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning: En granskning av hur Försäkringskassan har infört två nya förmåner i sin verksamhet till personer med funktionsnedsättning* (2020:5). Göteborg: Inspektionen för socialförsäkringen.
- ISF. (2021). *Pappor som inte använder föräldrapenningen - En analys av vilka pappor som tar ut noll eller få dagar med föräldrapenning och hur det har förändrats för barn födda åren 1994–2017* (2021:12). Göteborg: Inspektionen för socialförsäkringen.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2018). *Jämställdhetsmyndighetens remissvar på utredningen jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – en ny modell för föräldraförsäkringen (SOU 2017:101)* (ALLM 2018/163).
- Jämställdhetsmyndigheten. (2021a). *Ett sekel av rösträtt och valbarhet: En uppföljning av det jämställdhetspolitiska delmålet en jämn fördelning av makt och inflytande*. Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2021b). *Håll i, håll ut och växla upp: Resultat av jämställdhetspolitiska åtgärder 2020*. Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2021c). *Källor till förståelse av skillnader i psykisk ohälsa* (2021:7). Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2021d). *Lågutbildade kvinnors medellivslängd ökar inte i samma takt som andra grupper* (Korta analyser 2021:1). Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2021e). *Psykisk ohälsa och andra aspekter av hälsa* (2021:2). Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2022a). *Ekonomisk jämställdhet: En uppföljning av senare års utveckling av det jämställdhetspolitiska delmålet* (2022:2). Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2022b). *Jämställdhetsundersökningen 2022 - Om attityder, omsorg, diskriminering och psykisk hälsa* (2022:26). Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2022c). *Val efter eget kön - En kunskapssammanställning om könsskillnader i utbildningsval* (2022:4). Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2023a). *Analys av den könssegregerade arbetsmarknaden* (Underlagsrapport 2023:8). Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2023b). *Mellan tillit och misstro - Utrikes födda kvinnor om sina behov och hinder i relation till arbetsmarknadsetablering* (2023:5). Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2023c). *Steg framåt och nya utmaningar* (2023:10). Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2023d). *Så ska fler välja jobb i välfärden* (2023:11). Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.
- Kalm, S. (2019). Om akademiskt hushållsarbete och dess fördelning. *Sociologisk forskning*, 56(1), 5–26.

- Labbas, E. (2022). *Squeezed in Midlife: Studies of unpaid caregiving among working-age men and women across Europe* (Nummer 107). Lund University.
- Labbas, E., & Stanfors, M. (2023). Does Caring for Parents Take Its Toll? Gender Differences in Caregiving Intensity, Coresidence, and Psychological Well-Being Across Europe. *European Journal of Population*, 39(1), 18.
- Lind, T. (2019). Financial literacy, motivated reasoning, and gender : essays in behavioral economics [Doctoral thesis, Linköping University Electronic Press]. I *Linköping Studies in Arts and Sciences* (Vol. 1–770).
- Lundborg, P., Plug, E., & Rasmussen, A. W. (2017). Can women have children and a career? IV evidence from IVF treatments. *American Economic Review*, 107(6), 1611–1637.
- Länsstyrelserna. (2023). *Hur jämställda är arbetsvillkoren i kommuner och regioner? - En jämförelse mellan kvinno- och mansdominerade yrken*. Växjö: Länsstyrelsen i Kronobergs län.
- Ma, L., Andersson, G., Duvander, A.-Z., & Evertsson, M. (2020). Fathers' uptake of parental leave: Forerunners and laggards in Sweden, 1993–2010. *Journal of Social Policy*, 49(2), 361–381.
- Magnusson, C. (2021). Flexible time—but is the time owned? Family friendly and family unfriendly work arrangements, occupational gender composition and wages: a test of the mother-friendly job hypothesis in Sweden. *Community, Work & Family*, 24(3), 291–314.
- Medlingsinstitutet. (2023). *Inkomstskillnader mellan kvinnor och män - Regeringsuppdrag till Medlingsinstitutet 2022–2023*. Stockholm: Medlingsinstitutet.
- Nyberg, A. (2023). *Rutavdraget och jämställdhet*. (Underlagsrapport 2023:3). Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.
- Persson, P., & Rossin-Slater, M. (2019). When dad can stay home: fathers' workplace flexibility and maternal health. *Nber working paper series*, 2019(No. 25902).
- Pinquart, M., & Sörensen, S. (2007). Correlates of physical health of informal caregivers: a meta-analysis. *The journals of Gerontology series B: Psychological sciences and social sciences*, 62(2), P126–P137.
- Prop. 1994/94:147. *Jämställdhetspolitiken: Delad makt - delat ansvar*.
- Regeringsuppdrag A2019/01121.
- Riksrevisionen. (2019). *Jämställd sjukfrånvaro – bedöms män och kvinnor likvärdigt i sjukskrivningsprocessen?* (RiR 2019:19). Stockholm: Riksrevisionen.
- Rostgaard, T., Jacobsen, F., Kröger, T., & Peterson, E. (2022). Revisiting the Nordic long-term care model for older people—still equal? *European Journal of Ageing*, 19(2), 201–210.
- Saenger, I. von, Dahlberg, L., Augustsson, E., Fritzell, J., & Lennartsson, C. (2023). Will your child take care of you in your old age? Unequal caregiving received by older parents from adult children in Sweden. *European Journal of Ageing*, 20(1), 8.
- Sand, A.-B. (2016). *Anhöriga som kombinerar förvärvsarbete och anhörigomsorg* (Nka Kunskapsöversikt 2016:3). Nationellt kompetenscentrum anhöriga.
- SBU, S. beredning för medicinsk och social utvärdering. (2016a). *Analfinkterskador vid förlossning: En systematisk översikt och utvärdering av medicinska, hälsoekonomiska, sociala och etiska aspekter* (SBU Utvärderar Nr 249). Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering.
- SBU, S. beredning för medicinsk och social utvärdering. (2016b). *Behandling av förlossningsskador som uppkommit vid vaginal förlossning: En kartläggning av systematiska översikter* (SBU Kartlägger Nr 250). Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering.

- SCB. (1992). *I tid och otid - En undersökning om kvinnors och mäns tidsanvändning 1990/1991* (Levnadsförhållanden Nr 79). Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SCB. (2003). *Tid för vardagsliv - Kvinnors och mäns tidsanvändning 1990/91 och 2000/01* (Levnadsförhållanden Nr 99). Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SCB. (2012). *Nu för tiden - En undersökning om svenska folkets tidsanvändning år 2010/11* (Levnadsförhållanden Nr 123). Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SCB. (2022). *En fråga om tid (TID2021) - En studie av tidsanvändning bland kvinnor och män 2021*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SCB. (2023a). *Barns boende och försörjning när föräldrarna inte bor ihop - Resultat från en enkät till särlevande föräldrar* (Demografiska rapporter 2023:4). Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SCB. (2023b). *Barns levnadsförhållanden efter indikator för relationer*. https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__LE__LE0106__LE0106A/LE0106Relationer/table/tableViewLayout2/
- SCB. (2023c). *Familjetyp för hemmaboende barn och unga*. https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__LE__LE0102__LE0102B/LE0102T18N/table/tableViewLayout2/
- SCB. (2023d). *Orsak till deltidsarbete, AKU, publicerad i SCB Jämställdhet*. https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__LE__LE0201__LE0201EKO/Tema226N/table/tableViewLayout2/
- SCB. (2023e). *Sysselsatta 20-64 år efter ålder och heltid och deltid, AKU, publicerad i SCB Jämställdhet*. https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__LE__LE0201__LE0201Hem/Tema37/table/tableViewLayout2/
- SCB. (2023f). *Utrikes födda i Sverige*. Statistiska Centralbyrån. <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/utrikes-fodda-i-sverige/>
- SCB. (2023g). *Vårdnadshavare för hemmaboende barn 0-17 år*. https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__LE__LE0102__LE0102O/LE0102T28/table/tableViewLayout2/
- Skolinspektionen. (2016). *Omsorg på obekvämtid - Om föräldrars möjlighet till omsorg när förskolan är stängd*. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolverket. (2018). *Deltagande i förskola* (2018:12). Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2023). *Statistik om barnomsorg på obekväma tider*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning>
- Skr 2016/17:10. (2016). *Regeringens skrivelse Makt, mål och myndighet - feministisk politik för en jämställd framtid*.
- Socialstyrelsen. (2012). *Anhöriga som ger omsorg till närstående – omfattning och konsekvenser*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2014). *Stöd till personer som vårdar och stödjer närstående*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2020). *Anhöriga som vårdar eller stödjer närstående äldre personer. Underlag till en nationell strategi*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2022a). *Graviditet, förlossning och tiden efter: Nationellt kunskapsstöd för kontinuitet i vårdkedjan och vård på rätt nivå*. Stockholm: Socialstyrelsen.

- Socialstyrelsen. (2022b). *Statistik om insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade 2021*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 2005:55. *Makt att forma samhället och sitt eget liv: jämställdhetspolitiken mot nya mål*.
- SOU 2007:108. *Kön, makt och statistik*.
- SOU 2014:28. *Lönsamt arbete – familjeansvarets fördelning och konsekvenser*.
- SOU 2015:50. *Hela lönen, hela tiden – Utmaningar för ett jämställt arbetsliv*.
- SOU 2015:86. *Mål och myndighet: En effektiv styrning av jämställdhetspolitiken*.
- SOU 2015:86 - Forskarrapport. *Forskarrapport till Jämställdhetsutredningen - Betänkande av Jämställdhetsutredningen*.
- SOU 2017:101. *Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – en ny modell för föräldraförsäkringen*.
- SOU 2020:67. *Förskola för alla barn – för bättre språkutveckling i svenska*.
- SOU 2022:31. *Rätt och lätt – ett förbättrat regelverk för VAB*.
- Stanfors, M. (2023). *Omsorgsansvar för äldre anhöriga* (SNS Analys Nr 97). Stockholm: Studieförbundet Näringsliv och Samhälle.
- Stanfors, M., & Welander Tärneberg, A. (2020). *Det obetalda hem- och omsorgsarbetets fördelning mellan kvinnor och män – en fråga om jämställdhet med relevans för ekonomisk jämlikhet*. [Underlagsrapport till Jämlikhetskommissionen].
- Szebehely, M., Ulmanen, P., & Sand, A.-B. (2014). *Att ge omsorg mitt i livet: hur påverkar det arbete och försörjning?* Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Ulmanen, P. (2015). *Omsorgens pris i åstramningstid: anhörigomsorg för äldre ur ett könsperspektiv*. Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Ulmanen, P. (2022). Reversed socioeconomic pattern in the costs of caring regarding well-being and paid work among women in Sweden. *Social Policy & Administration*, 56(4), 563–579.
- Vandenbroeck, M., Lenaerts, K., & Beblavy, M. (2018). Benefits of early childhood education and care and the conditions for obtaining them. *Benefits of Early Childhood Education and Care and the conditions for obtaining them*.
- Vicente, J., McKee, K. J., Magnusson, L., Johansson, P., Ekman, B., & Hanson, E. (2022). Informal care provision among male and female working carers: Findings from a Swedish national survey. *Plos one*, 17(3), e0263396.
- Wang, M., László, K. D., Svedberg, P., Nylén, L., & Alexanderson, K. (2020). Childbirth, morbidity, sickness absence and disability pension: a population-based longitudinal cohort study in Sweden. *BMJ open*, 10(11), e037726.
- Wennemo Lanninger, A., & Sundström, M. (2014). *Part-time work in the Nordic region: Parttime work, gender and economic distribution in the Nordic countries*. (TemaNord 2014: 503). Göteborg: Nordisk information för kunskap om kön.

ENGLISH SUMMARY

The Government has given the Swedish Gender Equality Agency the assignment of following up the gender equality policy subgoal of equal distribution of unpaid housework and provision of care: women and men must have the same responsibility for housework and have the opportunity to give and receive care on equal terms.

Our follow-up is based on the Government's formulation of the subgoal. This means that our analysis relates to unpaid housework and the care of children, the elderly and other relatives. We also assess the extent to which women and men can give and receive care on equal terms. Given our interpretation of the assignment and the Government's formulation of the subgoal, the purpose of this report is to follow up the various aspects of the subgoal and assess goal attainment. If possible, we are also tasked with making recommendations for improving progress towards the subgoal.

Women perform more unpaid housework than men

The contention that women perform more unpaid housework than men is confirmed by our follow-up. The most recent Swedish Time Use Survey conducted by Statistics Sweden shows that the uneven distribution of housework primarily has its origins in everyday household chores. Women do more washing-up, cooking, cleaning and laundry than men. Men, on the other hand, perform more maintenance around the home, such as painting, installing technology and assembling furniture. Men also spend more time than women on household finances and vehicle maintenance. While all of these tasks take time, they are activities that are performed only occasionally and, as such, the time they consume does not compensate for the time women spend on housework. There are also a number of household chores that women and men perform to an equal extent. These include gardening, running errands, shopping and planning and organising different activities.

Women provide more care to their own children than men

Regardless of which metric(s) we look at, it is clear that women provide more care to their own children than men. Women take more parental leave and are more likely to remain home from work to care for a sick child. Women also spend more time than men supervising their children and when couples separate it is more often the woman who takes on the role of primary caregiver. The fact that women take greater responsibility for their own children, combined with dealing with more of the housework, also means that women have less leeway than men when it comes to planning their day. The day-to-day care of children in combination with chores such as cooking and washing-up means that women spend a higher percentage of their time in or in close proximity to the home. This pattern emerged from previous surveys.

Women and men do not have equal opportunities when it comes to providing care for elderly and other relatives.

While the division of unpaid care of elderly and other relatives is relatively even in many areas, women's share of the burden increases more than men's as the need for care

increases. The work of women and men also differs in terms of the type of care given. Women spend more time socialising with and keeping an eye on relatives, while men are more likely to offer practical help inside and outside the home. The amount of care women provide also seems to increase with age; from middle-age onwards, they provide more care to elderly and other relatives compared to equivalent groups of men. This is largely due to the fact that more women than men provide intensive care to their parents and other close relatives.

Based on the division of care work, we can see that caring for elderly and other relatives has more of a negative impact on women than on men. As the care needs of relatives increase, so women find it more difficult to balance gainful employment with unpaid labour. This leads some women to reduce their working hours, as well as to physical and mental strain. One of the foremost causes of ill health linked to unpaid care is stress, which is a problem in its own right but also leads people to make unhealthy choices, such as deprioritising sleep, recovery and social relations.

Opportunities to receive care are unevenly distributed between women and men

While it is difficult to measure opportunities to receive care on equal terms, if we look at perceived loneliness, the state of relationships with friends and family and the possibility of everyday support, we can confirm that such opportunities are unevenly distributed between women and men and between different age groups. Those in younger and older age groups, especially women, feel more lonely than other groups. However, a larger percentage of elderly women than elderly men live alone. In terms of everyday support, men are more likely than women to state that they are lacking social and practical support. Although older men are also more likely to state that they do not have any close friends, there are few differences between women and men when it comes to socialising with friends and family.

Recommendations to improve goal attainment

Based on our analysis, we can confirm that an equal division of unpaid care and housework has not been achieved. Indeed, in no area of the subgoal can we claim that the division is equal. In order to improve goal attainment and future follow-ups of the subgoal, we recommend the following:

- Introduce a new gender equality bonus to increase incentives for parents to share parental benefits equally. This new bonus should stimulate a more even distribution of benefits during the child's first three years and cover groups that do not currently share parental benefits equally.
- Introduce new restrictions on the possibility of receiving parental benefits after the child's third birthday.
- Make it easier for new mothers with a diagnosed birth injury to receive sickness benefit.
- Increase the social security net for those who care for a close relative through a new insurance.
- Clarify the subgoal to facilitate implementation and follow-up.
- Stronger measures should be introduced to follow up the subgoal and a new continuous study of women's and men's use of time should be conducted.

Jämställdhetsmyndigheten | Box 73, 42422 Angered | Besöksadress: Angereds torg 9
031-3929000 | info@jamstalldhetsmyndigheten.se | www.jamstalldhetsmyndigheten.se